

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUM SÜRECİNDE
DIŞ TİCARET POLİTİKASI

HAZIRLAYAN
Cüneyt KILIÇ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Engin ERDOĞAN

ÇANAKKALE-2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼g¼'ne,
C¼neyt KILIÇ'a ait "T¼rkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum S¼recinde Dış Ticaret
Politikası" adlı çalışma, j¼rimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda
Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Engin ERDOğAN (Danışman)

¼ye
Prof. Dr. Ali AKDEMİR

¼ye
Prof. Dr. Huriye ÇATALCA

¼ye
Doç. Dr. Meliha ENER

¼ye
Doç. Dr. Mehmet YİğİT

ÖZET

21. yüzyılı yaşadığımız bu dönemde, dünyadaki ekonomik ve ticari gelişmelerde hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Yaşanan bu değişimi belirleyen en önemli unsur ise küreselleşme olgusudur. Küreselleşme ile birlikte, coğrafi uzaklıklar, mal ve hizmetlerin sağlanmasını sınırlayan bir faktör olmaktan çıkmış ve bölgesel düzeydeki entegrasyonların artması sonucu dünya ticaretinde kutuplaşmalar oluşmaya başlamıştır.

Küreselleşmenin ticaret ortamında yaratmış olduğu bu değişim, ülkelerin uyguladıkları dış ticaret stratejilerine de yansımıştır. 1980’li yıllarda daha çok emek yoğun teknolojiye dayalı ürünler ticarete konu olurken, bugün dünya ticareti içinde girdi başına teknolojik katma değeri yüksek ürünlere olan talep hızla artmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ticareti de kaynak getirisi daha yüksek olan bu teknoloji yoğun sektörlere kaymaktadır.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) uyum sürecinde, küreselleşmenin yarattığı bu süreci doğru algılayıp değerlendirmesi ve bilgi çağı olarak adlandırılan bu dönemde, ekonomik ve sosyal gelişmesini, ülke refahını arttıracak şekilde dış ticaret politikası ile desteklemesi, uluslararası rekabetin hakim olduğu pazarlara daha çok katma değeri yüksek mal ve hizmet satması, dış ticaretten sağlayacağı kazançlar ve dünya ticaretinden alacağı payı arttırması bakımından son derece önemlidir.

Çalışmada öncelikle, Türkiye’nin dış ticaret politikasının Osmanlı’dan günümüze kadarki gelişimi teorik açıdan değerlendirilmekte, AB’nin Ortak Ticaret Politikası (OTP) genel hatlarıyla ele alınmakta ve Türkiye’nin OTP’na tam uyum sağlaması için neleri yapması gerektiği ortaya koyulmaktadır. Daha sonra, gelinen noktada Türkiye’nin dış ticaret politikasının önündeki engeller ve çözüm önerilerine değinilmektedir. Son olarak da, Türkiye’nin yeni oluşan dış ticaret ortamından daha fazla pay alabilmesine yönelik, bir dış ticaret stratejik model önerisinde bulunmaktadır.

ABSTRACT

In the period that we live the 21st century, a tremendous change process is realized in economic and commercial developments in the World. The major factor that determines the change is globalisation. Geographical remoteness as a factor for restricting supply of products and services has been overcome and polarizations in the World trade as a result of increased integrations at regional level are formed.

This change that the globalisation has created in the trade environment has also reflected on the foreign trade strategies applied by the countries. While products that depended on labor intensive technology were subject to trade in the 1980s, today demand for products that have high technological added value for each input item is increasing fast in the world trade. Trade of developed countries shifts to this technology intensive sectors that have high resource income.

In the harmonization process to European Union, Turkey's accurate perception and interpretation of this process that the globalization has created, support of its economic and social development with the foreign policy in a way thorough increasing national wealth in this period called as information age, selling more value added products and services in the markets where international competition is dominant are very important for the profits that Turkey will obtain from foreign trade and with respect to increasing the share that it will get from world trade.

In the study, Turkey's foreign trade policy starting from Ottomans to today is considered theoretically, next EU's Common Trade Policy is discussed in general outline and the requirements that Turkey should meet in order to harmonize Common Trade Policy are put forward. Then, in the final stage barriers in front of Turkey's foreign trade policy and solution suggestions are expressed. Finally, a strategic model towards Turkey's obtaining more share from the new foreign trade setting is suggested.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR CETVELİ	vii
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM (1830-1923)	3
1.1. Osmanlı’da İlk Ticaret Politikaları (1830-1914).....	3
1.2. I. Dünya Savaşı Sonrası Ticaret Politikaları (1914-1923).....	7
2. CUMHURİYET SONRASI DÖNEM (1923-2005)	8
2.1. Ulusal Ticaret Dönemi (1923-1929).....	8
2.2. Büyük Buhran Dönemi (1929-1963).....	11
2.3. Planlı Dönem (1963-1980).....	15
2.4. Liberalleşme Dönemi (1980-1990).....	19
2.5. Kriz Dönemi (1990-2005).....	23

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASI, TÜRKİYE'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASINA UYUMU VE TAM ÜYELİĞİN TARAFLARIN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDE YARATACAĞI ETKİLER

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASI.....	31
1.1. Ortak Ticaret Politikasının Tanımı ve Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler.....	32
1.2. Ortak Ticaret Politikası Araçları.....	35
1.2.1. Ortak Gümrük Tarifesi.....	36
1.2.2. İthalata Yönelik Düzenlemeler.....	37
1.2.2.1. Gözetim ve Korunma Önlemleri.....	37
1.2.2.2. Kotaların Dağıtımına İlişkin Kurallar.....	38
1.2.2.3. Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Önlemleri.....	38
1.2.2.4. Diğer Ticari Yaptırımlar.....	39
1.2.3. İhracata Yönelik Düzenlemeler.....	40
1.2.3.1. İhracatta Ortak Kurallar.....	40
1.2.3.2. İhracat Kredileri.....	40
1.2.4. İradi Kısıtlama Anlaşmaları.....	41
1.2.5. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi.....	41
1.2.6. Yeni Ticaret Politikası Aracı.....	42
1.2.7. Diğer Uygulamalar.....	43
2. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASINA UYUMU.....	43
2.1. Gümrük Birliğine Uyumu.....	45
2.2. Malların Serbest Dolaşımına Uyumu.....	49
2.3. Sermayenin Serbest Dolaşımına Uyumu.....	53
2.4. Kişiler Serbest Dolaşımına Uyumu.....	56
2.5. Hizmetlerin Serbest Dolaşımına Uyumu.....	59

3. TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİĞİ BAĞLAMINDA TARAFLARIN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI ÜZERİNDE YARATACAĞI ETKİLER.....	62
3.1. Avrupa Birliği’nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler.....	63
3.2. Türkiye’nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. FİNANSAL ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	71
1.1. Enerji Üretimindeki Yetersizlik ve Maliyetlerindeki Yükseklik.....	72
1.2. Hammadde Maliyetlerindeki Yükseklik.....	75
1.3. İşgücü Maliyetlerindeki Yükseklik.....	77
1.4. Sermaye ve Finansman Maliyetlerindeki Yükseklik.....	79
1.5. Ulaştırma ve Taşıma Maliyetlerindeki Yükseklik.....	80
1.6. Haberleşme Maliyetlerindeki Yükseklik.....	82
2. YAPISAL ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	83
2.1. Sektörel Bağımlılık.....	83
2.2. Bölgesel Bağımlılık	86
2.3. Verimlilik Düşüklüğü.....	89
2.4. Dış Ticaretin Kurumsal Etkinliği.....	91
2.5. İç Tasarruf ve Yatırım Eksikliği.....	92
3. DIŞ KAYNAKLI ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	95
3.1. Gümrük Birliği’nden Kaynaklanan Engeller.....	95
3.1.1. İhracat Üzerindeki Olumsuz Etkiler.....	97
3.1.2. İthalat Üzerindeki Olumsuz Etkiler.....	105
3.2. Küreselleşme Sürecinden Kaynaklanan Engeller.....	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ DOĞRULTUSUNDA TÜRKİYE İÇİN ULUSAL BİR DIŞ TİCARET STRATEJİK MODELİ ÖNERİSİ

1. ULUSAL DIŞ TİCARET STRATEJİK MODELİNİN KAPSAMI.....	113
1.1. Ulusal Dış Ticaret Modelinin Amaçları.....	115
1.2. Ulusal Dış Ticaret Modelinin Hedefleri.....	116
2. ULUSAL DIŞ TİCARET STRATEJİK MODELİYLE İLGİLİ TEMEL KONULAR.....	116
2.1. Hedef Sektörlerin Belirlenerek Teknolojik Katma Değeri Yüksek Olan Ürünlere Yönelmenin Önemi.....	117
2.1.1. Türk İhracatından En Fazla Pay Alan Ürünler ve Yarattıkları Katma Değerler.....	118
2.1.2. Türkiye'nin Piyasa Yapısına Uygun Katma Değeri Yüksek Olan Ürünlerin Belirlenmesi.....	120
2.2. Hedef Pazarların Belirlenerek Komşu Ülkelerle Olan Ticari İlişkilerin Arttırılması.....	123
2.2.1. Türk İhracatının Gelişimi İçin Geleceğin Pazarlarının Belirlenmesi.....	125
2.2.2. Komşu Ülkelerle Olan Ticari İlişkilerimizin Gelişimi ve Yapılması Gerekenler.....	126
2.3. İmalat Sanayinin Modern Bir Yapıya Kavuşturulması.....	129
2.4. Türk Markasına Karşı Olan Güvenin Arttırılması.....	134
2.5. Taşımacılık ve Lojistik Faaliyetlere Önem Verilmesi.....	137
2.6. Elektronik Ticaret Alt Yapısının Oluşturulması.....	140
2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Önündeki Engellerin Kaldırılması.....	141
2.8. Serbest Bölgelerin Yapısındaki Eksiklikten Kaynaklanan Engellerin Giderilmesi.....	147
SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA.....	152

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ADSL	: Asimetrik Sayısal Abone Hattı(Asymmetric Digital Subscriber Line)
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
BDDK	: Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİGE	: Milli Transit Geçiş Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
BT	: Bilişim Teknolojileri
BYHUS	: Gıda ve Yem İçin Hızlı Uyarı Sistemi
CİD	: Cari işlemler Dengesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EURES	: Avrupa İş Bulma Hizmetleri Ağı
GB	: Gümrük Birliği
AEGÜ	: En Az Gelişmiş Ülkeler
GATT	: Dünya Ticaret Örgütü
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTS	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
GÜMSİS	: Gümrük Kontrol Noktalarında Güvenlik Sistemi
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development)
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi

OKK	: Ortaklık Konseyi Kararı
OTP	: Ortak Ticaret Politikası
SB	: Serbest Bölgeler
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STA	: Serbest Ticaret Anlaşmaları
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TÜRKAK	: Türkiye Akreditasyon Kurumu
YOİKK	: Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tablo 1.1: 1830-1911 Osmanlı İhracatı ve Başlıca Ülkelere Göre Dağılımı Ülkelerin Yüzde Payları(%).....	5
Tablo 1.2: 1830-1911 Osmanlı İthalatı ve Başlıca Ülkelere Göre Dağılımı Ülkelerin Yüzde Payları(%).....	6
Tablo 1.3: 1923-1929 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti.....	10
Tablo 1.4: 1930-1938 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti.....	13
Tablo 1.5: 1939-1947 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti.....	14
Tablo 1.6: 1948-1962 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri.....	15
Tablo 1.7: 1963-1979 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri.....	18
Tablo 1. 8: 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri.....	22
Tablo 1.9: 1990-2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri.....	26
Tablo 2.1: AB'nin Dış Ticaret Açığının Bulunduğu Başlıca Tarımsal Ürünler...	66
Tablo 2.2: Türkiye'nin Dış Ticaret Fazlası Verdiği Başlıca Tarım Ürünleri.....	66
Tablo 2.3: Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı Verdiği Başlıca Tarımsal Ürünler.....	70
Tablo 2.4: AB'nin Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı Verdiği Tarımsal Ürünlerdeki Durumu.....	70
Tablo 3.1: Dünyadaki Bazı Ülkelerin Karşılaştırmalı Enerji Maliyetleri.....	73
Tablo 3.2: Asya ve Avrupa da Bazı Ülkelerde Çalışan İşçilerin Saatlik İşçilik Ücretleri.....	78
Tablo 3.3: Dünya Mal Ticaretinin Sektörel Yapısı.....	84
Tablo 3.4: 1980 ve 1996 Yılı Dünya ve Türkiye İhracatının Sektörel Dağılımı..	85
Tablo 3.5: 2001-2005 Yılları Arası Türkiye'nin Sektörel İhracatının(%Payları)..	86
Tablo 3.6: Türkiye'nin İhracatının Bazı Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	87
Tablo 3.7: Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı.....	88
Tablo 3.8: Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'de ki Verimlilik Düzeyleri, Çalışan Kişi Başına GSYİH.....	90
Tablo 3.9 : GB Öncesinde Türkiye'nin AB ile Olan İhracatı.....	99
Tablo 3.10: GB'den Sonra Türkiye'nin AB İle Olan İhracatı.....	99
Tablo 3.11: GB Öncesi Yapılan Mali Yardımlar.....	100

Tablo 3.12: GB Sonrası Yapılan Mali Yardımlar.....	101
Tablo 3.13: GB'den Önce Türkiye'nin AB İle Olan İthalatı.....	106
Tablo 3.14: GB'den Sonra Türkiye'nin AB İle Olan İthalatı.....	107
Tablo 3.15: Türkiye'nin AB'den Yaptığı İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı.....	107
Tablo 4.1: Türk İhraç Ürünleri ve Katma Değerleri.....	119
Tablo 4.2: Türkiye'nin İhracat ve İthalat Yaptığı Başlıca Komşu Ülkeler.....	128
Tablo 4.3: Türkiye'nin Yıllar İtibari İle Yapmış Olduğu Ar-Ge Harcamaları.....	132
Tablo 4.4: Türkiye ve Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (2001-2004).....	144
Tablo 4.5: Türkiye'de DYSY Girişine Engel Olan Nedenler ve Yüzdeleri.....	146
Şekil 2.1: Türkiye'nin Gelecekte AB'den Yapacağı Tahmini İthalatı.....	68
Şekil 4.1: 2023 Dış Ticaret Projeksiyonu.....	149

ÖNSÖZ

Küreselleşme süreci ile birlikte, son yıllarda dünya ticaretinin yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Korumacı politikalar geride bırakılarak, ortak kuralların uygulandığı, ticaretin daha geniş bir alanda engellere takılmadan ilerlediği bir ortam oluşturulmuştur.

Küreselleşme sürecinin her geçen gün derişleşmesi dünya ticaretindeki rekabet şartlarını da güçleştirmektedir. Bu sürece uyum sağlayarak, dünya ticaretinden daha büyük pay alma gayreti içerisinde olan Türkiye'nin AB'ne uyum sürecinde temel yaklaşımı, uyguladığı ticaret politikalarında, korumacı düşüneyi yeniden ön plana çıkarma eğiliminden çok, yatırım, üretim ve dış ticaret zincirini bütünlük içerisinde kavrayarak, zincirin halkalarından birisi olan dış ticaretin içindeki ihracatı arttırıcı tedbirleri ön plana çıkarmasıdır.

Bu düşünceden hareketle çalışmanın birinci bölümünde; Türkiye'nin dış ticaret politikasının geçmişten günümüze tarihsel gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde; AB'nin OTP'si genel hatlarıyla belirlenerek, Türkiye'nin OTP'ya uyum aşamasında Tek Pazar'a girebilmek için kat ettiği yol ve tam uyumu sağlaması için neleri yapması gerektiği incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde, Türkiye'nin muhtemel AB üyeliğinin tarafların dış ticaret politikaları üzerinde yaratacağı etkiler de incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Türk dış ticaret politikasının önündeki engeller saptanarak, bu engellere getirilebilecek çözüm önerileri incelenmiştir. Son bölümde; Türkiye'nin değişen dünyanın yeni ticaret ortamına ayak uydurabilmesi için nasıl bir dış ticaret politikası izlemesi gerektiği ile ilgili bazı önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmam süresince desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Engin ERDOĞAN'a; bu çalışmayı hazırlayabilmem için alt yapımın oluşmasını sağlayan bütün hocalarıma ve yaşamım boyunca daima yanımda olan aileme ve dostlarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

GİRİŞ

Günümüzde dünya ekonomisi her alanda büyük bir değişim içindedir. Bu değişimin en hızlı yaşandığı alanlardan birisi de dış ticarettir. Tüm dünyada etkili olan küreselleşme olgusu ile birlikte milli ve içe kapalı ekonomiler görece önemini yitirmekte ve bölgesel entegrasyonlar ekonomiler üzerindeki ağırlıklarını hissettirmeye başlayarak dış ticaretin daha liberal bir ortamda gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda dünyanın en büyük bölgesel ekonomik entegrasyon alanı olan AB, Tek Pazar sayesinde üyelerine önemli ticaret avantajları sağlamaktadır.

Küreselleşen dünyanın gereklerine uygun olarak oluşan, yeni ticaret ortamında, teknolojik, bilgi yoğun, yüksek katma değerli mal ve hizmetlerin, özgün tasarımların, elektronik ağların, makine ve otomotiv sanayinin önemi artmaktadır. Buna karşılık, ihracatımızın dünya trendlerine uygun olmayan sektörel yapısı, bölgesel ve sektörel bağımlılığı, finansal ve AB'nin OTP'ya uyumda yaşadığı sorunlar, ülkemizin dünya ticareti içinde hak ettiği yeri almasını geciktirmekte ve ayrıca sürdürülebilir ihracat artışı sağlamanın önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

AB'ye uyum sürecinde ülkemizin dış ticaretini 21.yy'ın koşullarına hazırlayacak, yapısal sorunlara kalıcı çözümler getirecek ve küreselleşmenin getirdiği tehditleri ortadan kaldırıp, fırsatları ise en iyi ölçüde kullanabilmemize katkı sağlayacak yeni bir dış ticaret bakış açısına ihtiyacı vardır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde; Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras olarak aldığı dış ticaret politikasının günümüze kadarki gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere iki ana başlık altında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

İkinci bölümde; AB'nin OTP'nin tanımı, ortaya çıkışında etkili olan faktörler ve üye ülkelerin ticareti kontrol altında tutmak amacıyla kullandıkları OTP araçları incelenmektedir. AB'nin OTP baz alınarak hazırlanan bu bölümde ayrıca, Türkiye'nin OTP'ya uyum aşamasında Tek Pazara girebilmek için malların, kişileri, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile gümrük mevzuatına uyumda katettiği yol ve tam uyumun sağlanabilmesi için yapılması gerekenler ele alınmaktadır. Son olarak da, Türkiye'nin muhtemel AB üyeliğinin tarafların dış ticareti üzerinde yaratacağı etkiler incelenmektedir.

Üçüncü bölümde; Türkiye'nin dış ticaret politikasının önündeki finansal, yapısal ve dış kaynaklı engeller incelenerek, bu engellere dünya konjonktürünün içinde bulunduğu durumda göz önünde bulundurarak getirilecek çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde; Türkiye'nin değişen dünyanın yeni ticaret ortamına ayak uydurabilmesi ve dünya ticaretinden istediği payı alabilmesi için kendi iç dinamiklerine de uygun olan bir dış ticaret stratejik model önerisi hazırlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras olarak devir aldığı dış ticaret politikasının günümüze kadarki gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası dönem olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Bu dönemlerin belirlenmesinde, Türkiye ve dünyada meydana gelen ekonomik olaylar etkili olmuştur.

1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM (1830-1923)

Uluslararası ticaretin yapıldığı ülkelerdeki kurumsal yapı farklılığı, farklı siyasi egemenlik alanlarının varlığı, ticarete taraf olan ülkelerin para birimlerinin ve içinde buldukları iktisadi sistemlerin farklılığı uluslararası iktisadi ilişkilerin her ülkenin sınırları içinde farklı ticaret politikaları uygulamalarına neden olmuştur. Bu durum Osmanlı’nın kuruluşundan günümüz Türkiye’sine kadar geçen dönem içinde de kendisini göstermiştir (Şahin 1997: 497). Osmanlı’nın kuruluşundan Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen süre zarfında da çeşitli ticaret politikaları uygulanmıştır. Bunun en önemli nedeni; belirli dönemlerde yaşanan ekonomik darboğazların dış ticaret politikaları üzerinde yaratmış olduğu etkilerdir.

1.1. Osmanlı’da İlk Ticaret Politikaları (1830-1914)

Batılı ülkelerde Sanayi Devrimi devam ederken, Osmanlı Devleti’nde iktisadi hayatın önemli bir unsurunu oluşturan ticaret devletin kontrolü altında

yürütülmekteydi (Çakır 2000: 40). Devletin kontrolü altında sınırlar içinde yapılan ticaret öncelikli olarak kırsal ve kentsel alanlar arasında mal değişimini arttırırken bölgeler arasında yardımlaşma ve iş bölümünün gelişmesine yardımcı olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin sınırları dışında yapılan ticarete ise, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde üretilmeyen mallar temin edilmeye çalışılmaktaydı. Bu durum da çeşitli kentlerde dış pazar için üretim yapan ekonomik birimlerin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Pamuk 2005: 66).

Osmanlı dış ticaret politikası geleneksel olarak ülke içinde mal bolluğunu arttırarak ekonomik karlılığı, özellikle de fiyat karlılığını amaçlayan ithalatı teşvik edici, ihracatı kısıtlayıcı bir uygulamaya dayanmaktaydı. Uygulanan bu politikaları desteklemek amacıyla ihracat yüksek oranlarda vergilendirilirken bazı mallara da ihracat yasağı konmaktaydı.

Kapitülasyonların da desteklediği bu ithalatı teşvik edici dış ticaret politikası ile birlikte 1838 yılında İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında yapılan Balta Limanı Anlaşması ve bunu takip eden yıllarda Fransa ve diğer Avrupa devletleri ile yapılan benzer nitelikteki anlaşmalar Osmanlı Devleti'nin gümrükleri üzerinde diğer Avrupalı devletlere sayısız ayrıcalıklar tanımak suretiyle engelsiz bir ticaret rejimi geliştirmelerine imkan sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda Osmanlı ekonomisinin gelişen Avrupa sanayisi için açık bir pazar haline gelmesine yardımcı olmuştur (Güven 1998: 26). Bu dönemde Osmanlı ihracatı dünya ticareti toplamından küçük bir pay almasına rağmen Avrupa'nın ekonomik evrimine ve Avrupa'daki toprak kullanımı modellerine büyük katkı sağlamıştır (Mcgowan 1981: 7).

17. ve 18'inci yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde böyle bir ticaret politikası uygulanmasına karşın, Avrupa devletleri ülkelerinin milli servetini oluşturan altın ve gümüş miktarının arttırılması ve bu amaçla dış ticaret fazlası şeklinde tanımlanan ihracatı arttırmak, ithalatı kısmak ve yerli üreticiyi dış rekabetten korumak amacıyla "Merkantilizm" adı altında bazı ticaret politikaları uygulanmaktadır. Osmanlı imparatorluğu ise aynı dönemde Avrupalı devletlerin uyguladığı Merkantilist

politikaların tersine politikalar izlemiştir. Bu dönemde Osmanlı imparatorluğunun öncelikli olarak izlediği ticaret politikasının amacı ülkenin temel gereksiniminde kullandığı malların darlığının önüne geçmek ve vergi gelirlerini arttırmak olmuştur (Taşkın 2003: 133).

Osmanlı Devleti'nde Merkantilizm karşıtı politikalar 19'uncu yüzyılın sonlarına kadar sürdürülmüştür. 19'uncu yüzyılın sonlarından itibaren kamu gelirlerini arttırmak, diğer bir taraftan da yerli üretimi dış rekabete karşı korumak amacıyla, öncelikli olarak ithalat vergilendirilmeye çalışılmıştır. Yine aynı yıllar içinde Osmanlı Devleti'ni dışa açık bir pazar konumuna getiren 1838 yılında Osmanlı devleti ile İngiltere arasında imzalanan ticaret anlaşmasının geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 1886 yılında ithal ürünlerin vergi oranları %8 olarak belirlenmiştir. Bunun yanında ihracata konu olan malların vergisinin her yıl %1 oranında azaltılmasına karar verilmiştir. Duyun-u Umumiye için kullanılmak üzere ithal malların vergisinin %3 arttırılması konusunda anlaşma sağlanmıştır (Kepenek ve Yentürk 1999:21).

Tablo 1.1: 1830-1911 Osmanlı İhracatı ve Başlıca Ülkelere Göre Dağılımı Ülkelerin Yüzde Payları(%)

İHRACAT	Milyon Sterlin	İngiltere (%)	Fransa (%)	Almanya (%)	Avusturya (%)	Rusya (%)
1830-32	4	13	14	2	31	13
1840-42	5	20	17	2	29	10
1850-52	9	20	16	1	28	8
1860-62	12	24	30	1	17	10
1870-72	19	27	25	0	14	15
1880-82	15	24	28	1	6	14
1890-92	18	26	25	4	6	4
1900-02	20	26	19	7	8	4
1908-11	26	18	14	11	8	4

Kaynak: Güven (1998: 28).

1830-1911 yılları arasında Osmanlı'nın ihracatı istikrarlı bir artış eğilimi göstermiştir. Aynı dönem içinde Osmanlı'nın ihracatından, ilk yıllarda en fazla pay

alan ülkeler sırasıyla Avusturya, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya olmasına karşın, bu sıralama dönemin sonlarına doğru İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya şeklinde yeniden şekillenmiştir. Bu durum da Osmanlı'nın kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönem zarfında pazar yapısının ne yönde değiştiğini göstermektedir.

Tablo 1.2: 1830-1911 Osmanlı İthalatı ve Başlıca Ülkelere Göre Dağılımı Ülkelerin Yüzde Payları(%)

İTHALAT	Milyon Sterlin	İngiltere (%)	Fransa (%)	Almanya (%)	Avusturya (%)	Rusya (%)
1830-32	4	19	10	3	17	31
1840-42	6	29	9	5	22	17
1850-52	10	26	9	10	26	14
1860-62	13	27	12	10	17	12
1870-72	22	32	12	14	13	9
1880-82	15	45	12	2	12	10
1890-92	19	36	12	10	10	10
1900-02	20	30	10	10	15	10
1909-11	38	24	8	14	14	9

Kaynak: Güven (1998: 28).

1830-1911 yılları arasında Osmanlı ithalatı, ihracatı gibi artış eğilimi göstermiştir. Dönem başlarında Osmanlı'nın en fazla ithalat yaptığı ülkeler; Rusya, İngiltere, Avusturya, Fransa ve Almanya şeklinde sıralanmasına rağmen dönemin sonlarına doğru bu sıralama İngiltere; Avusturya, Almanya, Fransa ve Rusya şeklinde yeniden şekillenmiştir. İthalat ve ihracatın her ikisinin de artış eğilimi göstermesine rağmen Birinci Dünya Savaşı'na kadar ithalatın ihracattan daha hızlı artması Osmanlı Devleti'nin dış ticaret açıklarının giderek büyümesine neden olmuştur.

1.2. I. Dünya Savaşı Sonrası Ticaret Politikaları (1914-1923)

1886 yılında %8'e düşürülen ithal vergi oranları, Avrupalı devletlerin direktmeleri sonucunda tekrar 1914 yılında %15'e çıkartılmıştır. Ancak aynı tarihte I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Devleti kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını açıklamış ve gümrük vergilerini de değer üzerinden %15-16 olarak belirlediğini bildirmiştir (Kepenek ve Yentürk 1999: 21). Mayıs 1915'e gelindiğinde ise aynı vergi tekrar %30'a çıkartılmıştır. Ancak Mart 1916'da, Sir Grawford isimli bir İngiliz uzmana hazırlatılan ve geliştirilmesi istenen sanayi kollarını dış rekabete karşı korumak amacıyla ithal edilecek her mal grubu için spesifik gümrük vergisi konulmuş ve böylece ad valorem gümrük vergisi terk edilerek spesifik gümrük tarifesine geçilmiştir (Güven 1998: 27).

Kabul edilen bu spesifik gümrük tarifesi ile (Parasız 2004: 23);

- Halkın gıdası için zorunlu kaynakların koruma altına alınması ve ulusal ekonomik faaliyetlerin korunması,
- Devletin güvenliği,
- Mikrop ve salgın hastalıklara karşı korunma,
- Afyon ve zehirli maddelerin kullanımını önleme,
- Alkollü içkilerin yurda girişini engellemek,
- Altın çıkışını önlemek,
- Kamu tekelleri kurma ve kurulanların desteklenmesi amaçlanmıştır.

Uygulanan bu politikalar, Batı Avrupa'da başlayan Endüstri Devrimi ve Batılı güçlerin kapitülasyonları oldukça karmaşık hale getirmesi gibi sorunların çözümü için yeterli olmamıştır. Bu sorunlara çözüm üretemeyen Osmanlı bu tarihten sonra ciddi dış ticaret açıkları ile karşı karşıya kalmıştır. O dönemde verilen bu dış ticaret açıkları Osmanlı'nın yıkılışında önemli bir rol oynamıştır (Alkin 1983: 2). Artık 1920'li yıllara gelindiğinde oldukça yüksek dış ticaret açıkları ile karşı karşıya olan Osmanlı, Avrupalılar'ın gözünde geri kalmış bir tarım ekonomisi

konumundadır. Bu dönemde tarım sektörü Osmanlı'nın ülke dış ticaret gelirlerinin %83'ünü oluşturmaktadır. Sanayi kesimi ise yurt içinden gelen talebin çok az bir kısmına cevap verebilmekteydi (Taşkın 2003: 135).

Son olarak, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar temel sanayilerin kurulamamış olması sanayinin sadece yakın yerler için tüketim malları üretecek seviyede gelişmesine neden olmuştur. Madenleri ve tarımsal ürünleri işleyemediği hammadde ve gıda maddeleri satan, işlenmiş mamul ve hazır yiyecek satın alan Avrupa rekabetine açık bir ülke Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte teslim alınmıştır.

2. CUMHURİYET SONRASI DÖNEM (1923-2005)

Cumhuriyet sonrası Türk dış ticaret politikasının tarihsel gelişimi beş dönem altında incelenmiştir. Bunlardan birincisi; yeni hükümetin uygulamaya koyduğu ilk ticaret politikalarını kapsayan ulusal ticaret dönemidir. İkincisi; gelişmiş ülkelerde başlayan ülkemizi de etkileyen büyük buhran dönemidir. Üçüncüsü; hükümetin ekonomi politikalarını bir plan kapsamında yürüttüğü planlı dönemdir. Dördüncüsü; dışa açılmanın temel hedef olarak belirlendiği liberalleşme dönemidir. Beşincisi; bugün hala etkilerini ekonomimiz üzerinde yaşadığımız kriz dönemidir.

2.1. Ulusal Ticaret Dönemi (1923-1929)

Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının büyük bir bölümünün kaybedilmesine neden olan Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'ne hayat veren Kurtuluş Savaşı, Osmanlı'nın zaten bozuk olan iktisadi yapısını tam anlamıyla bir çıkmazın içine sürüklemiştir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında karşı karşıya kaldığı en önemli soru ülkenin içinde bulunduğu ekonomik düzenin yeniden nasıl sağlanacağı sorusu idi (www.dtm.gov.tr, 1).

Bu sorunun cevabı Cumhuriyet'in ilk ekonomi politikalarının temelini de oluşturan 17 Şubat 1923 yılında İzmir'de yapılan "İzmir İktisat Kongresi"nde alınan kararlarla cevaplandırılmaya çalışılmıştır. İzmir'de toplanan iktisat kongresinde alınan kararlar, liberal bir dış ticaret politikasının uygulanmasına ve özel girişimlerin korunmasına yönelik kararları içermektedir.

İzmir İktisat Kongre'sinde alınan kararları kısaca şöyle özetleyebiliriz (www.dtm.gov.tr,1);

- Milli sanayinin içinde bulunduğu durumdan kurtarılmasına bunun yanında da gelişmesi için bir kanun hazırlanmasına,
- Gümrük Kanunu'nun değiştirilmesine,
- Yerli üreticinin rekabet avantajını arttırmak amacıyla kara ve deniz ulaşımında ucuz tarifelerin uygulanmasına,
- Sanayicilere düşük ve ucuz maliyetli işletme sermayesi sağlanmasına ve kredi olanaklarının artırılmasına,
- Ülkenin elinde bulundurduğu madenlerin milli üretime dönük bir şekilde işletilmesine,
- Anonim şirketlerin ülke içinde daha kolay bir şekilde kurulabilmesine,
- Milli bankalar kurulmasına,
- Demiryolları yapımının hükümet tarafından bir programa bağlanmasına,
- Ülkenin teknik eğitim seviyesinin yükseltilmesi için gerekli önlemlerin alınmasına,
- Dışarıdan gelen sanayiye engel olunmamakla birlikte, yabancı sermayenin ülkenin hammaddelerini, ticaret ve sanayisini kendi tekeli altına almasına izin verilmeden, hükümetin de yardımıyla milli ekonomiye uyumunun sağlanarak üretim yapmasına teşvik edilmesine karar verilmiştir.

Alınan bu kararlarla kalkınma, özel teşebbüse dayandırılarak başlatılacak, ülke çıkarları için himayeci ve milliyetçi bir politika izlenecekti. İzmir İktisat Kongresi'nde bütün bu kararların alınmasına rağmen kongreden dört ay sonra

imzalanan Lozan Anlaşması, yeni hükümetin İzmir’de almış olduğu çoğu kararın sadece kağıt üzerinde kalmasına neden olmuştur.

Bu anlaşma ile Türkiye’nin diğer ülkelere karşı uygulayacağı ekonomi politikaları dondurulmuş, bazı istisnalar haricinde ithalat ve ihracat yasaklarının kaldırılması, yenilerinin konmaması, gümrük tarifelerinin ise beş yıl boyunca değişmemesi kabul edilmiştir (Taşkın 2003: 136).

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra imparatorluğun 1922 yılına kadar izlediği dış ticaret politikaları; 1923 yılından sonra yeni hükümetin almış olduğu dışa açık ekonomi politikası modeli ve ekonomiyi yeniden yapılandırmak için uygulamaya koyduğu ekonomik kararlar paketi, tam bir süreklilik ve kararlılık arz etmektedir (Taşkın 2003: 136).

Tablo 1.3: 1923-1929 Yılları Arasında Türkiye’nin Dış Ticareti (Milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
1923	51	87	-36	138
1924	82	101	-18	183
1925	103	129	-26	232
1926	96	124	-28	221
1927	81	108	-27	189
1928	88	114	-25	202
1929	75	124	-49	198

Kaynak: Varol (2003: 166).

Tablo 1.3’den de anlaşıldığı gibi Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye ekonomisi içinde ihracatın öneminin giderek artmaya başladığı görülmektedir. Cumhuriyet’in kurulduğu yıl 51 milyon dolar olan ihracat gelirlerimiz bazı yıllarda dalgalanmalar göstermesine rağmen artış eğilimini sürdürmüştür (Kayalar 2004: 18).

Cumhuriyet ekonomisinin kalkınabilmesi için uğraş verildiği bir sırada bütün dünyayı özellikle de sanayileşmiş ülkeleri derinden etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın baş göstermesi, ekonomik hedeflerin sapmasına neden olmuştur.

Yeni hükümet bir taraftan kalkınmayı sağlamaya çalışırken diğer taraftan da ülkenin ekonomik buhrandan en az şekilde etkilenmesi için bazı kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunların başında “Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsası Kanunu” ile “Türk Parasının Kıymetinin Korunması Kanunu” gelmektedir (www.dtm.gov.tr, 1). Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni hükümetinin almış olduğu önlemler sonucunda, ülkemizde krizin etkileri diğer sanayileşmiş ülkelere nazaran daha hafif bir şekilde hissedilmiştir (www.aso.org.tr).

Sonuç olarak, 1923-1929 döneminde Lozan Barış Anlaşması'nda alınan kararlar Osmanlı'nın gümrük tarifeleri üzerinde geçerliliğini korumuştur. 1929 sonrasında ise Türkiye kendi gümrük tarifelerini belirleme yetkisine kavuşmuştur (Kutlu 2005: 45). Bu gelişmeler ışığında 1923-29 döneminde ithalatın GSYİH'ya oranı %14,4 ihracatın GSYİH'ya oranı ise %10,6 olarak gerçekleşmiştir. 1929 ekonomik buhranı sonrasında izlenen korumacı sanayileşmeyi hedef alan politikalar nedeniyle söz konusu dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden yarım yüzyılın en liberal dönemi olmuştur (Taşkın 2003: 137).

2.2. Büyük Buhran Dönemi (1929-1963)

1929 Ekonomik Buhranı'nın dünya piyasalarında yarattığı en önemli etki kendisini piyasalardaki para miktarının azalması şeklinde göstermiştir. Piyasalardaki para miktarının azalması sonucunda Federal Rezerv Sistemi, bankalara gerekli olan likiditeyi sağlayamamıştır. Likidite sıkıntısı içerisinde düşen bankaların bir çoğu o dönemde iflas etmek zorunda kalmıştır (Parasız 1998: 224). 1929 ekonomik krizi öncelikle gelişmiş ülkelerde başlayıp gelişmekte olan ülkelere yayılan global bir kriz niteliği taşımaktaydı. Bu kriz sanayileşmiş ülkeler üzerindeki ilk etkisini, talebin

azalması ile birlikte hammadde fiyatlarının düşmesi sonucunda göstermeye başlamıştır. Bu durumu aşmak isteyen sanayileşmiş ülkeler hammadde fiyatlarındaki düşüşü önlemek, talebi ve istihdamı arttırmak amacıyla ithalat üzerine bazı kısıtlamalar getirmişlerdir. Bu durumda dünya ticaretinde kopuklukların yaşanmasına neden olmuştur (Yıldırım ve Karaman 2003: 13).

Büyük Buhran'ın Türkiye ekonomisine etkisi ise Türk parasının değerinin düşmesi ile birlikte başlamıştır. Bu düşüşün temel nedenleri arasında, 1929 yılında meydana gelen spekülasyon ithalat artışı sonrasında dış ticaret açığının %100'ler den daha fazla büyümesi, dünya ticaretindeki daralma, tarım ürünlerinin uluslararası piyasalarda fiyatlarının düşmesi gibi nedenler vardır. Buhranın ikinci önemli etkisi ise, buhran sonrası dönemde hammadde ve tarım ürünlerinin dünya pazarındaki fiyatlarının aşırı düşmesi nedeniyle ülkenin ihracat gelirlerinde yaratmış olduğu daralmadır (Taşkın 2003: 139).

Bu bağlamda, Türkiye ile ihracat yapan ülkeler ile ithalat yapılması, yerli üretimi yapılan malların ithalatına sınırlama getirilmesi ve ikili anlaşmaya konu olan malların dış alımında serbestlik uygulanması uygulanan ticaret politikaların başlıcalarıdır. Bu dönemde başta Almanya olmak üzere birçok ülke ile kliring anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmalarla dış alım karşılığında dış satım taahhüt altına alınmıştır (Kepenek ve Yentürk 1999: 76). Bunlarla birlikte iç piyasanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, hammaddesi yurtiçinden sağlanabilen endüstriler kurulmaya çalışılmış, kurulacak olan bu endüstriler yüksek gümrük tarifeleri ve kambiyo denetimleri ile korunmaya çalışılmıştır. Sanayileşme açısından bu dönemde gerçekleşen en çarpıcı gelişme ise yabancı sermayeli yatırımların büyük bir kısmının devletleştirilmesidir (İhracat Dünyası 2002: 21). Aynı dönemde hükümetin almış olduğu bir kararla yürütülen politikalara da ayak uydurabilmek amacıyla çay, şeker ve kahve ithalatı devlet tekeli altına alınmıştır (www.aso.org.tr).

Mayıs 1934'e gelindiğinde ilk "Beş Yıllık Sanayi Planı" yürürlüğe konmuştur. Bu planın amacı, hammaddesi milli sınırlar içinden sağlanması mümkün olan sanayi kollarının devlet eliyle kurulmasıdır (Özcan 1998: 46).

Tablo 1.4: 1930-1938 yılları arasında Türkiye'nin Dış Ticareti(Bin ABD \$)

Yıllar	İthalat toplamı	İhracat toplamı	Dış tic. hacmi	Dış tic. dengesi	Karşılama oranı
1930	69.540	71.380	140.900	1.800	102,6
1931	59.935	60.226	120.200	0,300	100,5
1932	40.718	47.972	88.700	7.300	117,8
1933	45.091	58.065	103.200	13.000	128,8
1934	68.761	73.007	141.800	4.200	106,2
1935	70.635	76.232	146.900	5.600	107,9
1936	73.619	93.670	167.300	20.100	127,2
1937	90.540	109.225	199.800	18.700	120,6
1938	118.899	115.019	233.900	-3.900	96,7

Kaynak: İhracat Dünyası (2002: 17).

Büyük Buhran'dan sonrası izlenen politikalar sonucunda 1930-46 yılları arasında 1938 yılı haricinde dış ticaret sürekli fazla vermiştir. Ekonomi kendisine yetebilmesine rağmen dışa kapalı bir ekonomi görünümüne kavuşmuştur. Dış ticaretin fazlası ülke içindeki altın ve döviz stoklarının artmasına da neden olmuştur.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen savaş ekonomisinin bütün ağırlığını fazlasıyla hissetmiştir. Büyük Buhran sonrası uygulanan ekonomi politikaları ile önemli ölçüde daralan ithalat, savaş başladığında yarı yarıya azalmış savaşın devam ettiği yıllarda da dış ticaret dengesi fazla vermeye devam etmiştir. Üretime giden hammadde, aramalı ve yatırım malları ithalatının azalması sonucu üretimin düşmesi, ülke ekonomisinin daralması ve oluşan enflasyonist ortam savaş sonrası ekonomi politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur (Taşkın 2003: 142).

Bütün bu yaşanan olumsuz gelişmelerin önüne geçebilmek için 7 Eylül 1946'da Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu yapılmıştır. Devalüasyon kararı,

savaş sonrası dönemi düzeltmeyi ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlamayı amaç edinmiş olup, aynı zamanda da ihraç edilen malların fiyatlarını savaş döneminde ortaya çıkan enflasyonun etkilerinden arındırmayı ve ülke içinde biriken mal stokunu ihracata yönlendirerek eritmeyi amaçlamıştır. Alınan devalüasyon kararı ile ikili kur uygulamasına son verilerek doların TL karşısındaki yeni değeri 2,80 TL, sterlin, karşısındaki değeri ise 11,31 TL olarak belirlenmiştir (www.dtm.gov.tr, 2).

Tablo 1.5: 1939-1947 yılları arasında Türkiye'nin Dış Ticareti(Milyon\$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış tic. hacmi	Dış tic. dengesi	İhr/İth
1939	99.6	92.5	192.1	7.1	107.7
1940	85.7	53.0	138.7	32.7	161.7
1941	94.6	57.5	152.2	37.1	164.5
1942	126.9	113.6	240.5	13.3	111.7
1943	197,8	156.1	354.0	41.6	126.6
1944	178.9	126.8	305.7	52.0	141.0
1945	168.4	97.0	265.4	71.3	173.5
1946	215.8	119.6	335.5	96.1	180.3
1947	223.3	244.6	467.9	-21.3	91.2

Kaynak: Kutlu (2005: 51-53-56).

1950'li yıllara gelindiğinde dış ticarete özelleştirme ve liberalleşme politikaları uygulanmaya çalışılmış, fakat uygulanmaya çalışılan ticaret politikaları dış ticaret açığının her geçen gün artmasına ve ülkenin döviz rezervlerinin tükenmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda uygulanan bu liberalleşme politikalarından bazı tavizler verilerek kota sistemine geçilmiştir. 1955 yılına gelindiğinde enflasyon ve dış ödemeler dengesindeki sorunların aşılabilmesi sonucu liberizasyon politikalarının tamamen terk edilmesine karar verilmiştir (Özcan 1998: 46). Ekonomide yaşanan bu olumsuz gelişmelerden sonra devlet müdahalesinin gerekli olduğu düşüncesi kamuoyunda tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.

1950-58 yılları arasında fiyat artışlarının her geçen gün devam ettiği dönemde ilgili makamlar Türk Lirası'nın değerini uyguladıkları para politikaları ile sabitlemeye çalışmışlardır. Ancak geçen süre zarfında işlerin kötüye gittiğini

gördüklerinde sabit kur rejiminden taviz vermeye başlayarak ihracata prim verme, ithalatı da kısma yoluna gitmişlerdir. Uygulanan politikaların sonucu tam bir hüsrana olmuştur. 1958 yılında yapılan devalüasyon ile Türk Lirası'nın değeri düşürülmüş bir dolar 2,80 TL'den 9,00 TL'ye çıkartılmıştır (Yenal 1999: 117).

Tablo 1.6: 1948-1962 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri (Bin\$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış Tic. Hacmi	Dış Tic.Dengesi	Karşılama Oranı
1948	275.053	196.799	491.900	-78.300	71.5
1949	290.220	247.825	537.900	-42.300	85.4
1950	285.664	263.424	549.100	-22.200	92.2
1951	402.086	314.082	716.200	-88.000	78.1
1952	555.920	362.914	918.800	-193.000	65.3
1953	532.533	396.061	928.600	-136.500	74.4
1954	478.359	334.924	813.300	-143.400	70.0
1955	497.637	313.346	811.000	-184.300	63.0
1956	407.340	304.990	712.300	-102.400	74.9
1957	397.125	345.217	742.300	-51.900	86.9
1958	315.098	247.271	562.400	-67.800	78.5
1959	469.982	353.799	823.800	-116.200	75.3
1960	468.186	320.731	788.300	-146.800	68.5
1961	507.205	346.740	853.900	-160.500	68.4
1962	619.447	381.197	1.000.600	-238.300	61.5

Kaynak: İhracat Dünyası (2002: 17).

1958 yılında yapılan devalüasyon ve alınan ekonomik kararlar sonucunda dış ticaret açığının her geçen gün daha da hızlı arttığı yukarıdaki tablo 1.6'dan da çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Artış eğilimi içine giren dış ticaret açığı planlı dönemin başlarına kadar düzenli bir seyir izlemiştir.

2.3. Planlı Dönem (1963-1980)

1950'li yılların başlarında elverişli olan dış ve iç şartlar ekonomide olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak 1955'li yıllardan sonra görülen dış ticaret açıkları ve

enflasyonist ortamın yarattığı istikrarsızlıklar ekonominin her geçen gün daha ağır şartlarda işlemesine neden olmuştur. Bütün bu yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, ekonomi dışarıya bağımlı hale gelmiş, reel gelir düşmüş ve toplumun her kesimi yaşanan bu gelişmelerden rahatsızlığını dile getirir duruma gelmiştir.

Olumsuz gelişmelerin yaşandığı böyle bir ortamda, özel kesimin ekonomik gelişmeyi tek başına sırtlayamayacak olması, mevcut Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) üretim kapasitelerinin genişletilmesini ve yeniden yapılandırılarak işler hale getirilmelerini zorunlu kılmıştır. 1958'li yıllara gelindiğinde ise iç ve dış çevrelerde ekonominin bir plana bağlanması savunulmaya başlanmıştır. Zamanın hükümeti ise planlama fikrine hiç de sıcak bakmamaktaydı. Hükümetin bu tavrına karşılık planlama fikrini sivil ve askeri kesim desteklemekteydi.

Bütün bu sosyal ve ekonomik gelişmelerin ışığında Türkiye'de 1960'lı yıllardan sonra ekonomi ve dış ticaret politikalarında radikal değişiklikler yapılmıştır. "Planlı Kalkınma Dönemi" olarak adlandırılan bu dönemde ekonomi beşer yıllık planlara ayrılarak yönetilmeye çalışılmıştır (İhracat Dünyası 2002: 22). Planlı Döneme geçilmesinin ilk somut adımı 1961 anayasasında atılmıştır. Atılan bu adımla birlikte 1962 yılında Türkiye'de planlı kalkınma dönemi resmen başlamıştır (Temel, Boyar ve Saygılı 2002: 53).

Hazırlanan beş yıllık ilk dört planın ortak özelliklerini kısaca şöyle özetleyebiliriz (Temel, Boyar ve Saygılı 2002: 53-54);

- Sanayi kesimi ekonomik gelişmeyi harekete geçirecek, ekonomiyi sürükleyici kesim olarak belirlenmiştir.
- Ekonominin her yıl belli bir hızda büyümesi öngörülmüştür.
- İthal ikameci politikalar benimsenmiştir.
- Ödemeler dengesinin sağlanması amaçlanmıştır.
- İşsizlik sorununa alınan önlemlerle çare bulunmaya çalışılmıştır.

- Enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin ortaya çıkması önlenerek ülke içindeki sosyal adaletin sağlanması amaçlanmıştır.

Alınan kararların içeriğinden de anlaşıldığı gibi Türkiye’de 1960 sonrası dönemde içe dönük bir kalkınma stratejisi izlenmiştir. Alınan kararlar bir süre için ülkenin nispeten yüksek sayılabilecek büyüme oranlarına ulaşmasını sağlarken, gerçekleştirilen büyüme oranları o günün diğer Avrupalı ülkelerinin büyüme oranları ile karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyelerde kalmaktaydı. 1960-1973 döneminde bu oran Yunanistan’da ve Portekiz’de %6,8, İspanya’da %5,7 olarak gerçekleşirken Türkiye’de %3,9 olarak gerçekleşmiştir (Balassa 1986: 163).

Birinci Beş Yıllık Plan (BBYP) (1963-1967) döneminde ihracatta hedeflenen rakamlara ulaşılmasına rağmen ihracatın yapısında istenilen değişim sağlanamamıştır. Sanayi ürünlerinin payı artmazken bazı yıllarda azalma dahi yaşanmıştır. İhracatın sektörel dağılımında tarımsal ürünlerin ihracatında azalma olurken madenciliğin aldığı payda artma olmuştur. 1963 yılında sanayi kesiminin ihracattan aldığı pay %19,8 iken 1968 de %12,9’a gerilemiştir. Ancak dönemin sonunda 5 puan artarak %17 seviyelerine ulaşmıştır (İhracat Dünyası 2002: 22).

İkinci Beş Yıllık Plan (İBYP) (1968-1972) döneminde dış ticaret açığı artmıştır. Türk Lirası aşırı derecede değerlenmiş ve döviz girişleri azalmıştır. Bu olumsuz gelişmelerin önüne geçebilmek amacıyla 1970 yılında tekrar bir devalüasyon yapılarak TL’nin değeri 1 dolar= 15 TL olarak yeniden belirlenmiştir. Yine aynı dönemde ihracatta katı kur uygulamasına devam edilmiş, ithal teminat oranları azaltılmış, miktar sınırlamaları (kotalar) arttırılmış, vergiler ve faizler yükseltilmiş, KİT’lerin ürettiği ürünlere zam yapılmıştır (www.dtm.gov.tr, 3).

Üçüncü Beş Yıllık Plan (ÜBYP) (1973-1977) döneminde, 1974 yılından sonra petrol fiyatlarında beklenmedik bir artış sonucunda dünya ekonomisinin yaşadığı bunalımın Türkiye ekonomisine etkileri ülkeye dış kaynak girişi ile

ertelenmiş ve ithalattaki artış devam ettirilmiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan bu bunalıma rağmen Türkiye ekonomisi 1975-76 yıllarında %8 civarında büyürken 1976 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %33'lere kadar gerilemiştir (Taşkın 2003: 146).

1978-1979 yıllarında, yaşanan döviz darboğazı nedeniyle petrol ithalatı kısıtlanmış bu durumda ekonominin küçülmesine neden olmuştur. Ekonominin gidişatının gün geçtikçe daha kötüye gitmesi üzerine Nisan 1978 ve Mart 1979 tarihlerinde iki tane istikrar paketi yürürlüğe konmuştur. Bu istikrar paketlerinin başarıya ulaşması için dış kaynağa önemli derecede ihtiyaç vardı. Bunun için IMF'ye bir niyet mektubu verilerek stand-by anlaşması imzalanmıştır. Bu istikrar kararlarının amacı dış ticaret açığının sürdürülebilir bir seviyede tutulmasını sağlamak, enflasyonu düşürmek ve KİT'in zararlarını kapatmaktı (www.dtm.gov.tr, 3).

Tablo 1.7:1963-79 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri(Milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış tic. Hacmi	Dış tic. Dengesi	İhr/ithalat
1963	687.6	368.0	1.055.7	-319.5	53,5
1964	537.2	410.7	948.0	-126.5	76,5
1965	571.9	463.7	1.035.7	-108.2	81,1
1966	718.2	490.5	1.208.8	-227.8	68,3
1967	684.6	522.3	1.207.0	-162.3	76,3
1968	763.6	496.4	1.260.1	-267.2	65,0
1969	801.2	536.8	1.338.1	-264.4	67,0
1970	947.6	588.7	1.536.1	-359.1	62,1
1971	1.170.8	676.6	1.847.4	-494.2	57,8
1972	1.562.5	884.9	2.447.5	-677.6	56,6
1973	2.086.2	1.317.0	3.403.3	-769.1	63,1
1974	3.777.5	1.532.1	5.309.7	-2.245.4	40,6
1975	4.738.5	1.401.0	6.139.6	-3.337.5	29,6
1976	5.128.6	1.960.2	7.088.9	-3.168.4	38,2
1977	5.796.2	1.753.0	7.549.3	-4.043.3	30,2
1978	4.599.0	2.288.1	6.887.2	-2.310.9	49,8
1979	5.069.4	2.261.1	7.330.6	-2.808.3	44,6

Kaynak: İhracat Dünyası (2002: 17).

Planlı dönemi Türkiye'nin Avrupa'da gerçekleştirdiği faaliyetleri açısından değerlendirecek olursak; Türkiye 10 Eylül 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile müşterek pazara dahil olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin bir kesimi müşterek pazara girmenin Türk sanayisini olumsuz yönde etkileyeceğini savunurken, diğer bir kesim ise Türkiye'nin iktisadi refahını müşterek pazarda görüyordu. Topluluk üyesi devletler ile Türkiye arasında ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergilerine ve anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı amaçlayan tedbirler yasaklanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye topluluk dışı ülkelerle yaptığı ticarete topluluğun gümrük tarifelerini uygulamayı kabul etmiştir (Çamoğlu 1963: 644).

Sonuç itibariyle planlı dönemi genel hatları ile değerlendirecek olursak; ithalatın GSMH daki payı önemli oranda artmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı 1976 yılı hariç önemli oranda düşmüştür. İthalat artışı göz önüne alındığında sürdürülen ithal ikameci politikaların istenilen amaçlara ulaşmadığını söyleyebiliriz.

2.4. Liberalleşme Dönemi (1980-1990)

1973-74 yıllarında dünya genelinde yaşanan petrol krizi ve Batı'da yaşanan enflasyon, dış ticaret hadlerinin dengesinin bozulmasına ve cari işlemler açıklarının her geçen gün artmasına neden olmuştur. O dönemde uygulanan kur politikaları ile Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesinin önüne geçilememiştir. Dengenin tekrar sağlanabilmesi amacıyla; ithalat belli araçlarla baskı altına alınmış, döviz kontrolleri arttırılmıştır. 1980 yılına kadar görece olarak Türkiye'de dışa kapalı bir ekonomi modeli uygulanmış, yine de dış dünyada yaşanan ekonomik krizlerden ya da durgunluktan uzak kalınmamıştır. Bütün bu yaşanan ekonomik olumsuzluklar sonucunda AT ile entegrasyonu gerektiren gümrük indirimleri ve mevzuata uyum gecikmiş, çoğu zaman döviz dar boğazları yüzünden ara ve yatırım malları ithalatı sektöre uğramış, üretim düşmüş, işsizlik artmış ve sosyal adaletsizlik her geçen gün daha kötü bir boyut kazanmıştır. Bütün bu olumsuzlukların yoğunlaştığı 1970'li yılların sonlarında 24 Ocak 1980 tarihinde "24 Ocak Kararları" olarak da ekonomik

literatüre geçen ve ekonomik yapıda önemli değişiklikleri içeren bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur (Ege 1998: 3-4).

24 Ocak 1980 yılında ekonomiye tekrar istikrar kazandırmak amacıyla alınan bu kararları kısaca şöyle özetleyebiliriz (Ertürk 1991:148-149);

- Ekonomide alınan kararların birbirleri ile tutarlılığı sağlanmalı, alınan kararlar bütün ekonomiyi kapsayacak şekilde makro düzeyde olmalıdır. Hem imalat sanayinde hem de ihracatta özel sektörün dinamizminden en iyi şekilde yararlanılmalıdır. Bu ilke ile bu dönemden önce uygulanan ithal ikameci politikalar yerine ihracata dayalı dışa açık politikaların uygulanması sağlanmıştır.
- Enflasyonu önlemek amacıyla kamu kesimi açıklarının ve Merkez Bankası (MB) kaynak kullanımının denetim altına alınması ile para ve kredi kanalları artık sıkı bir şekilde denetlenebilecektir.
- Tasarruf açığının kapatılması için gerçek bir faiz politikası uygulanması gerektiği hükme bağlandı. Gerçekçi faiz politikası ile ihracatın arttırılması (bu artıştan maksat döviz girdilerinin arttırılmasıdır), gerçekçi kur politikası takip edilerek tasarrufların arttırılması ve döviz açığının kapatılmasıdır.
- Kaynak sıkıntısının çekildiği bir ortamda yeni yatırımlara yönelmek yerine öncelikle ekonominin atıl kapasitesinin harekete geçirilmesi bir hükme bağlanmıştır. Bunun için de özel sermaye yatırımlarına gerekli teşvikler verilecektir.
- Dış ticaretle ilgili olarak yeni bir kur uygulamasına gidilecek, Türk Lirası %32,71 oranında devalüe edilecek, 1 dolar= 47,10 TL'den 70 TL ye çıkarılacaktı. Destekleme ve fiyat istikrar fonu kurularak uluslararası rekabet şansı arttırılacak, katlı kur uygulamasına son verilecektir.
- İthalatçıların ve ihracatçıların yapacakları işlemlerde döviz kaynaklarını istedikleri gibi serbestçe tasarruf etmelerine imkan verilmiş, bunun yanında ithalat vergilerinden muaf tutulmuşlardır. İhracat kredileri, vergi, resim ve harçlardan yaptıkları ihracatın belli bir kısmını yurda getirme imkanına kavuşmuşlardır.

Yeni alınan bu kararların uygulamaya koyulması ile birlikte ciddi oranda ithalat artışının yanı sıra ülkenin ihracat gelirlerinde de önemli oranlarda artışlar yaşanmıştır. Daha önceki dönemlerde ihraç edilen ürünlerin kompozisyonuna bakılarak bu dönemde sanayi ürünleri lehine önemli ölçüde değişme olmuştur (Varol 2003: 159).

1980 yılında alınan bu kararlarla piyasada istenilen liberalleşme sağlanamamıştır. Ancak ulaşılmak istenilen liberalleşme seviyesine 1984 yılındaki yeni ithalat politikası ile ulaşılmıştır. 1984 yılında başlatılan ve olumlu etkileri günümüzde daha iyi anlaşılabilen yeni ithalat politikasının temel amaçlarını şu şekilde özetleyebiliriz (Öztürk 1998: 160);

- İç fiyatların yükselmesini önlemek ve tüketiciyi korumak amacıyla katı bir şekilde korunan sanayimizin kademeli bir şekilde dış rekabete açılmasının sağlanması,
- İthalat ve ihracat politikalarında mümkün olduğu kadar serbestleşmeye gidilmesi,
- Kayıt dışılığın, kaçakçılığın ve karaborsanın önüne geçmek,
- İhtiyaçları karşılamada yetersiz olan ve dağıtımında aksaklık görülen maddelerin fiyatlarında gözlenen aşırı yükselmelerin önlenmesinin sağlanmasıdır.

Alınan bu kararlar sonucunda, 1985’li yıllara gelindiğinde artık ihracatçılar kendi ayakları üzerinde durmaya başlamış, nakit teşvik uygulamasına son verilmiş, ihracatın kredi ve sigorta yolu ile desteklenmesine karar verilmiştir. Yine aynı dönemde dış ticaret artışını devam ettirmek, yabancı sermayeyi çekmek, teknoloji transferini sağlamak ve mamul madde ihtiyacını arttırmak amacıyla “Serbest Bölgeler”in kurulmasına karar verilmiştir (İhracat Dünyası 2002: 23). 1980, 1984 ve 1985 yılında alınan kararların temel amacı Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile olan uyumunu hızlandırarak iktisat politikalarına işlerlik kazandırmaktır.

24 Ocak 1980 yılında alınan kararların olumlu yanları olmasına rağmen, bazı önemli eksikliklerinin de olduğunu söyleyebiliriz. Bu eksiklikleri kısaca şöyle özetleyebiliriz; yerli üretimin gerek kalite gerekse maliyet açısından düzgün işler hale gelmesi ve etkinlik kazanması için dış alımı tümüyle ve tek aşamalı serbest bırakmak zorunlu ve gerekli değildir. Bu serbestlik sağlanmadan önce, iç rekabet, tüketicilerin uyarılması vb. içsel yöntemler uygulanarak programa adaptasyonun sağlanması için bir hazırlık dönemi geçirilebilirdi. Hiçbir sanayileşmiş ekonomi, yerli üretime tamamıyla dış alımda kolaylıklar sağlayarak sanayileşmemiştir. Dış alımın tamamıyla serbest bırakılmasıyla ülkenin elinde bulundurduğu üretim kaynakları azalabilir ve buna bağlı olarak da işsizlik artabilir (Kepenek ve Yentürk 1999: 204).

Tablo1.8: 1980-1990 yılları arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri(milyon\$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış tic. Dengesi	İhracat/GSMH(%)	İthalat/GSMH(%)
1980	2910.1	7909.4	-4999.3	4.2	11.6
1981	4702.9	8933.4	-4230.4	6.6	12.5
1982	5746.0	8842.7	-3096.7	8.8	13.8
1983	5727.8	9235.0	-3507.2	9.3	15.3
1984	7133.6	10756.9	-3623.3	11.8	18.2
1985	7958.0	11343.4	-3385.4	11.7	17.0
1986	7456.7	11104.8	-3648.0	9.8	14.7
1987	10190.0	14157.8	-3967.8	11.8	16.5
1988	11662.0	14335.4	-2673.4	13.0	15.8
1989	11624.7	15792.1	-4167.5	10.8	14.7
1990	12959.3	22302.1	-9342.8	8.6	14.8

Kaynak: Yurdakul ve Erdal (2003: 594).

Tablo 1.8'den de görüldüğü gibi 1980 istikrar tedbirleri ile dış ticaret politikasında yapılan değişiklikler sonucunda 1980 yılında 2.9 milyar dolar olan ihracat 1981 yılına gelindiğinde 4.7 milyar dolar, ithalat ise 7.9 milyar dolar dan 8.9 milyar dolar yükselmiştir. 1981 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranında yaklaşık %15'lik bir yükselme olmuş, bu oran 1980 yılında %36.8 iken 1981 de %52.6'lara yükselmiştir. İhracatta sanayi mamullerinin paylarının arttırılması için uygulamaya

konan teşvik tedbirleri 1980’li yılların sonlarına doğru etkili olmuş ve bu zaman zarfında sanayi ürünlerinin ihracatında %100’e yakın bir artış gözlenmiştir.

Türkiye’nin bu 10 yıllık ticari gelişimini dünya piyasaları göz önünde bulundurarak değerlendirecek olursak; Türkiye’deki bu ihracat artışı, Dünya ticaretinin hiç de iyi olmadığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Türkiye’nin lehine gerçekleşen bu olgu, Türkiye’nin özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da yaratılan imkanları artarak daha iyi değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin bu piyasalara yapmış olduğu ihracat önceleri sadece %22’ler seviyesinde iken 1981 yılında bu oran yaklaşık iki kat yükselerek %42’ler seviyelerine yükselmiştir (Balassa 1986: 168). Bu durum da dış ticaretin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

2.5. Kriz Dönemi (1990-2005)

Türkiye ekonomisinde yapısal olumlu değişiklikler yaratan 24 Ocak 1980 kararlarından sonra özellikle 1986 yılında ekonominin iç ve dış dengelerinde Türkiye’nin aleyhine önemli değişiklikler yaşanmaya başlamış; ekonomi, ithalat ve ihracatta durgunluğun içine girilmiştir. 1990’lı yıllar artık Türkiye’de büyüme küçülme kısır döngüsünün yaşandığı yıllar olmaya başlamıştır.

1990 yılında yaşanan bu olumsuz ekonomik gelişmeleri genel hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz; kamu kesimi açıkları bu tarihten itibaren hissedilir derecede artmaya başlamış, vergi gelirleri iç borçları karşılayamayacak seviyeye gelmiş, iç borçları karşılamak için devletin dış borç ve MB kaynaklarına yönelmesi döviz rezervlerinin erimesine neden olmuştur (www.dtm.gov.tr, 4). Başlayan ekonomik kriz ile birlikte özellikle döviz borcu yüksek olan bankalar (Marmara Bank, TYT Bank ve Impex Bank vb.)’ın faaliyetleri durdurulmuştur (Parasız 1997: 96).

1990 yılında özellikle dış ticarete yaşanmaya başlayan bütün bu olumsuz gelişmeler, 1994 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisinin önemli derecelerde dış ticaret açıkları ile karşılaşmasına neden olmuştur. Bütün bu olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir ortamda dış ticaret açıklarını kapatmak, enflasyonu düşürmek ve ekonomik istikrarı tekrar sağlamak amacıyla 5 Nisan 1994 tarihinde bazı istikrar kararları alınmıştır.

Alınan bu ekonomik istikrar kararlarının genel hatlarını şöyle özetleyebiliriz (www.dtm.gov.tr, 4);

- Türk Lirası %39 oranında devalüe edilecek,
- Hazine bonusu, tahvil ve repo gelirlerinden elde edilen %5'lik vergi kaldırılacak,
- Manzum karşılıklar sıfırlanacak,
- Döviz hesaplarına %5 oranında dispolibilite (mevduat stoku) getirilecek,
- Döviz kurları serbest bırakılacak,
- Döviz kurları on bankaya ait veriler dikkate alınarak belirlenecek,
- Türk Lirası cinsinden tasarruf mevduatlarına ve döviz tevdiat hesaplarına sınırsız güvence getirilecek,
- On yıl aradan sonra IMF ile tekrar stand-by anlaşmasına gidilebilecek,
- Hazinesinin MB'ndan alacağı avansa sınırlama getirilecek,
- KİT ve TEKEL' in ürettiği ürünlere zam yapılacak,
- Akaryakıttan alınan kesinti oranlarının arttırılması gibi ekonomiyi etkileyen kararlar alınmıştır.

Alınan kararların dış ticaret ile ilgili olanlarını ise kısaca şöyle özetleyebiliriz; başta ihracat olmak üzere turizm, dış müteahhitlik ve döviz kazandırıcı olan hizmetler Türkiye'nin itici gücü olarak belirlenecek. Daraltıcı iç talep, yurtdışı talebin artması ile birlikte dengelenecek, bu yolla da üretim, istihdam ve döviz gelirleri arttırılabilecek. AB ile gerçekleştirilecek Gümrük Birliği (GB) çerçevesinde AB normlarına uygun, çevreye duyarlı, katma değeri yüksek, uluslararası kaliteye

sahip üretim ve yatırımlar desteklenecektir. İhracata yönelik sanayilerde tarımsal hammadde girdilerinin dünya fiyatlarıyla seviye farklarının giderilmesi amacıyla uygulamaya başlanan prim sisteminin kapsamı genişletilerek devamının sağlanmasına karar verilmiştir (Yurdakul ve Erdal 2003: 599-600).

Bozulmuş olan ekonomiye istikrar kazandırmak amacıyla alınan 5 Nisan kararları 1996 yılına gelindiğinde hala ekonominin gündemindeki işlerliğini korumaktaydı. Enflasyon hızının %80'ler seviyesindeki kararlılığı bu yıllarda da seyrini devam ettirmekteydi (Yurdakul ve Erdal 200: 601). Enflasyonda böyle kötü şartların yaşanmasına rağmen aynı yıllarda tüketim mallarının göstermiş olduğu performans ekonomi için umut vericiydi. Yaşanan bu olumlu gelişmelerin de etkisiyle 1996 yılında son 30 yılın ikinci en büyük GSMH büyümesi gerçekleştirilmiştir (Yetkin 1998: 85).

Bu dönemde uluslararası arenada yaşanan önemli gelişmelerinden birisi hiç şüphesiz, Türkiye'nin AB'ne entegrasyonunu sağlayan GB'dir. GB 1963 tarihli Ortaklık Anlaşması ile çerçevesi çizilen ve 1973 tarihli Katma Protokol ve son olarak da 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile uygulama ve esaslarının düzenlendiği Türkiye'nin AB'ye uyumunu sağlayan bir süreçtir. Türkiye OKK ile 1971 yılında AB piyasasında sanayi ürünleri ihracatına ilişkin tek taraflı olarak bazı haklarını eşitleme hakkına kavuşmuştur (TOBB 2004a: 49).

Ankara Anlaşması ve Katma Protokol çerçevesinde 1/95 sayılı Ortak Konseyi Kararı gereği 1.1.1996 tarihinden itibaren ise GB uygulamaya konmuştur. Bu tarihten itibaren 12 ve 22 yıllık listelerdeki son indirimlerle gümrük vergileri ve eş etkili uygulamalar sona ermiştir. Türkiye'ninde imzaladığı GB Anlaşması gereği üçüncü ülkelere karşı AB ile ortak gümrük tarifesine geçmiştir. Birlik bu tarihten itibaren Türkiye'nin sınai ürünlerine uyguladığı tarife ve kotalara son vermiştir. AB ile oluşturulan ticaret politikası sadece GB'yi değil aynı zamanda üçüncü ülkelerle yapılacak olan ticari ilişkileri de ilgilendirmekteydi. Yani Türkiye herhangi bir ticaret politikası uygulamaya koyarken AB'nin ortak ticaret politikasını göz ardı

edemeyecekti. Üçüncü ülkelere karşı koruma politikasında %50'ye varan azalma yaşanacak ortak politika sonucu koruma oranı ortalama %10.9 seviyelerinden %5.8 seviyelerine indirilecekti (Ertürk 2001: 312-313).

1996 yılında AB ile imzalanan GB Anlaşması'nın Türkiye ekonomisine sağladığı en önemli avantajlar öncelikli olarak kendisini dış ticaret hacminin genişlemesinde göstermiştir. Türkiye ekonomisine getirmiş olduğu disiplin ve ekonomi üzerinde sağlamış olduğu yapısal değişim GB'nin diğer önemli avantajlarıdır. Uluslararası arenada sağladığı en önemli avantaj ise, Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunu hızlandırması şeklinde kendisini göstermiştir (Kalemci 2004: 38). GB'nin bütün bu olumlu etkilerinin yanında Türkiye ekonomisi üzerinde özellikle de dış ticaret üzerinde yarattığı olumsuz gelişmeler de vardır. Bu olumsuz gelişmeler üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 1.9: 1990-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri

Yıllar	İhracat (milyon\$)	İthalat (milyon\$)	Dış Tic. Dengesi (milyon\$)	İhr. ithalatı karşılama oranı
1990	12955	22302	-9347	58.1
1991	13594	21047	-7453	64.6
1992	14718	22871	-8153	64.5
1993	15348	29429	-14081	52.1
1994	18105	23270	-5165	77.8
1995	21636	35708	-14072	60.6
1996	23224	43627	-20403	53.2
1997	26261	48559	-22298	54.1
1998	26974	45935	-18961	58.7
1999	26587	40671	-14084	65.3
2000	27775	54503	-26728	50.9
2001	31334	41339	-10005	75,8
2002	36059	51554	-15495	69,9
2003	47253	69334	-22081	68,1
2004	63121	97540	-34419	64,7
2005	73390	116537	-43147	62,9

Kaynak: Hüseyin Şahin (2006: 383).

Tablo 1.9'dan da görüldüğü gibi Türkiye'nin dış ticaret rakamları 1990 yılından itibaren bazı yıllar dalgalanmalar gösterse de 1997 yılı sonuna kadar artış eğilimi göstermiştir. Bu artış 1997 yılında yaşanan Uzak Doğu krizi ile en üst seviyelere ulaşmıştır.

1997 yılında yaşanan Uzak Doğu krizinin, ABD ekonomisinin göstermiş olduğu performans çerçevesinde dünyanın gelişmiş ekonomilerine etkisi sınırlı düzeyde kalırken, ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere etkisi büyük çaplı olmuştur. Kriz sonrasında 1996 yılında ihracatımız içerisinde %4'lük paya sahip bölge ülkeler ihracatı, bu ülkelerin ekonomilerinde ortaya çıkan sıkıntılardan dolayı iç talep yetersizliğine bağlı olarak önemli ölçüde düşmüştür (Varol 2003: 162).

1999 yılı 17 Ağustos Marmara Depremi'nin yaşanması nedeniyle, hem ekonomik hem de sosyal açıdan büyük sıkıntıların yaşandığı bir yıl olmuştur. Deprem Türkiye'ye Cumhuriyet tarihinin en büyük küçülmesini yaşatarak, GSMH'nın bir önceki yıla göre %6.1 oranında gerilemesine neden olmuştur (Varol 2003: 162).

2000 yılına gelindiğinde ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler ile birlikte canlanma başlamış ve GSMH %6.1 oranında büyümüştür (Pakdemirli 2002: 42). İhracatın gelişimine bakıldığında uygulanan kur politikası Türk Lirası'nın reel anlamda değerlenmesini sağlayarak ihracat artışının %2.8'ler seviyelerinde gerçekleşmesine neden olmuş ve toplamda ihracat 27.3 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Artan iç talep ve değerlenen Türk Lirası'nın da etkisiyle ithalat 1999 yılına nazaran %32.7 oranında artarak 53.9 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir.

2000 yılının ihracat yapısı incelendiğinde, sanayi sektörünün payı %81.7, tarımın %13.9 ve madenciliğin payı ise %4.2 olmuştur. İthalatın yapısında ise en

önemli değişim hammaddenin payında olmuştur. 2000 yılında hammadde ithalatının payı %70'i aşarken yatırım mallarının payı %20'nin altına düşmüştür. 1980'li yıllara göre 1990'lı yıllarda ihracat daha çok OECD ülkeleri ve AB ülkelerine yönelmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise GB'nin de etkisiyle ihracatımızın yarıdan fazlası AB ülkeleri ile yapılmıştır. İhracatta olduğu gibi ithalatın da yarısı AB ülkelerinden yapılmış ve OECD ülkelerine yapılan ithalatın toplam ithalattaki payı 1999 yılında %70'ler seviyesine ulaşmıştır (Yurdakul ve Erdal 2003: 607-608).

1989 yılından sonra izlenmeye başlanan sıcak para politikasının yurtdışından getirilen dövize sağladığı kazançların 2000'li yıllarda düşmesi üzerine, ülkeden sıcak para kaçışları başlamış ve Eylül 2000'e kadar IMF'inin istikrar programı ile sağlanan denge bozulmuştur. Bu yaşanan olumsuz gelişmeler Kasım ayında ilk sinyallerini vermeye başlamıştır. Ama IMF'den alınan ek kaynak ile Kasım ayında yaşanan bu olumsuzluklar atlatılmıştır. Bu sefer de Şubat 2001'de döviz kurlarının hızlı artışıyla başlayan yeni bir kriz tüm ekonomiyi etkisi altına almıştır. Bu gelişmeler sonucunda, IMF'nin de onayı alınarak sabit kur politikasından, dalgalı kur politikasına geçilmiştir (İhracat Dünyası 2002: 24).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra faizler ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalarla birlikte (gecelik faizlerin %7500'lere çıkması) yatırım ve tüketim harcamalarında önemli derecelerde daralmalar meydana gelmiştir. Yatırımlardaki ve iç talepteki bu daralma reel sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Devalüasyondan sağlanan kur avantajı ile ihracat ve turizm gelirleri ile kriz ortamından uzaklaşmaya çalışılmışsa da 2001 yılı sonlarına kadar piyasaların da sığ olması nedeniyle tedirginlik atılamamış ve dolara olan bağımlılık kırılmamıştır.

Art arda yaşanan Kasım ve Şubat krizleri Türkiye ekonomisinin GSMH üzerinde önemli derecede küçülme etkisi yaratmıştır. Bu etki 2001 yılı GSMH'sında %9.4'lük bir orana tekabül etmektedir (İhracat Dünyası 2002: 24).

2002 yılına gelindiğinde dünya ekonomisinde ve iç talepte yaşanan olumsuz gelişmelerin etkisi ve Türk Lirası'nda yaşanan değer artışı ihracat üzerinde daraltıcı etki yaratırken, yurtiçindeki talep artışının sınırlı seviyelerde kalması reel sektörün dış pazarlara yönelmesine ve pazar paylarını korumak amacıyla fiyatları düşürmesine neden olmuştur. Aynı dönemde euro'nun dolar karşısında değer kazanması ve euro cinsinden yapılan ihracatın dolar cinsinden değerinin artması, esnek bir yapıya sahip olan ihracatın daha dinamik piyasalara yönelmesine neden olmuştur. Türk Lirası'nda meydana gelen reel değer artışı ithal girdi maliyetlerini düşürerek ithalat gelirleri üzerinde olumlu etki yaratmıştır (Aydın, Mert ve Kaynak 2002: 84). Bu gelişmeler sonunda ihracatın pazar payına bakıldığında ise AB ülkelerine yapılan ihracatın oranında geçen döneme göre önemli artışlar yaşanmıştır. İhracatın ülkelere göre dağılımına bakıldığında ise geçen seneye göre Serbest Bölgeler'in (SB) ihracat paylarının arttığı, OECD ülkesi olmayan ülkelerin paylarının ise düştüğü görülmektedir (İnter Yatırım 2002: 6).

2002 yılında başlayıp 2003 yılında da devam eden Türk Lirası'ndaki reel değer artışı ihracatı olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Buna karşın işgücü ve enerji maliyetlerinin düşük oluşu, verimlilik artışı ile birim maliyetlerde meydana gelen iyileşme ve finansman maliyetlerindeki gerileme, iç talebin istenilen seviyeye ulaşamaması nedeniyle reel sektörün iç pazarlara yönelmesi ihracat gelirleri üzerinde olumlu etki yaratmıştır. İhracat bir önceki yıla göre %3 artarak 46.87 milyon dolar ulaşmıştır. Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması, ekonomik büyüme, yurtiçi sanayi üretiminde meydana gelen artış, makro ekonomik istikrara bağlı olarak gelişen güven ortamı ve gelecekle ilgili olumlu beklentilerdeki gelişmeler ithalatı %33.3'lük artışla 68.73 milyona yükseltmiştir (Aydın, Mert ve Kaynak 2003: 95-96).

2004 yılında ise hem ithalatta hem de ihracatta önemli mesafeler kat edilmiştir. 2004 yılında ithalat ve ihracat rakamları önemli sıçrama gerçekleştirmesine rağmen, dış ticaret açığı olumsuz bir performans sergilemiştir.

Türkiye ihracatta 2004 yılında başarılı bir performans göstererek %32.8'lik bir artışla 47.2 milyar dolar dan 62.7 milyar dolara yükselmiştir. Gerçekleştirilen bu ihracat rakamlarının yaklaşık %94'lük bölümünü sanayi malları oluşturmaktadır (www.turmob.org.tr). Ortaya çıkan bu tablo Türkiye'nin artık Osmanlı'dan 21 yy'a doğru tarımsal ürün ihraç eden bir ülke olmaktan çıktığını ve onun yerine sanayi mamulleri üreten ve ihraç eden bir ülke konumuna geldiğini göstermektedir.

Tablo 1.8'de de görüldüğü gibi Türkiye ortalama olarak 2004 yılı itibariyle 97 milyar dolar civarında ithalat yapmıştır. Yapılan bu ithalatın yaklaşık %18'lik bölümünü yatırım malları oluşturmaktadır. Yatırım mallarının toplam ithalat içindeki payının yüksek olması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli bir olgudur. Çünkü bir ülkenin kalkınmasında sıçramayı gerçekleştirecek makine ve teçhizat bu grupta yer almaktadır. İthalatta önemli paya sahip olan diğer bir mal grubu ise aramalıdır. 2004 yılı itibari ile aramalı ithalatından pay alan mal gruplarını ise; sınai hammaddeler, kimyevi maddeler, demir çelik ve son olarak da enerji kaynakları (kömür, LPG ve ham petrol)'dir. Bu mal grubu ise toplam ithalatın %65'ini kapsamaktadır. Son ithalat kalemini ise tüketim malları ithalatı oluşturmaktadır. Bu gruptaki mallarda toplam ithalatın %14'ünü oluşturmaktadır (www.turmob.org.tr).

İthalat ve ihracatın ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise GB'den sonra süre gelen durum 2004 yılında da devam etmektedir. 2004 yılında Türkiye'nin ithalat ve ihracatta en önemli partneri 25 üyesi olan AB'dir. Türkiye'de, 2004 yılında Çin mallarının bütün Avrupa piyasasını sarması, Dünya piyasalarında yaşanan durgunluk, Irak savaşı ve dolar kurunda yaşanan bunca olumsuzluklara rağmen dış ticarete istenilen rakamlara ulaşılmıştır. İthalat ve ihracatta böyle bir parlak dönem yaşanmasına rağmen dış ticaret açığı istenilen seviyelerde tutulamamış ve tehlike yaratacak seviyelere yükselmiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise, 2004 yılında ithalat ve ihracatta yakalanan olumlu hava devam ettirilmiştir. İhracatımız 2004 yılına oranla %16'luk bir artış göstererek 73.3 milyon dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. İthalatımız ise 2004 yılına oranla %19'luk bir artış göstermiştir. Dış ticaret açığımız da bir önceki yıla göre %26 oranında büyümüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASI, TÜRKİYE'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASINA UYUMU VE TAM ÜYELİĞİN TARAFLARIN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDE YARATACAĞI ETKİLER

Çalışmanın bu bölümünde AB'nin OTP'sinin tanımı, ortaya çıkışında etkili olan faktörler ve üye ülkelerin ticareti kontrol altında tutmak amacıyla kullandığı OTP araçları incelenmektedir. AB'nin OTP'si baz alınarak hazırlanan bu bölümde ayrıca, Türkiye'nin OTP'ye uyum aşamasında Tek Pazar'a dahil olabilmesi için kaydettiği yol ve tam uyumun sağlanabilmesi için yapılması gerekenler ele alınmaktadır. Son olarak da Türkiye'nin muhtemel AB üyeliğinin tarafların dış ticareti üzerinde yaratacağı etkiler incelenmektedir.

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASI (OTP)

Avrupa Birliği'nin OTP'si, GB çerçevesinde giderek gelişen bir şekilde ortaya çıkan ortak kuralların geçerli olduğu bir bütünleşik pazar yaratmak amacıyla bir araya gelen üye ülkelerin dış ticaret politikalarının, topluluk organlarının yetkisi dahilinde ortak kurallar ve politikalar haline getirilmesi gerekliliği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır (DTM 2002a: 87). Bugün itibari ile de AB'nin OTP'si dünya ticaret hacminin yaklaşık beşte birine eşit hale gelmiştir (El-Agraa 2004: 450).

Dünya ticaret hacminde bu denli önemli bir yere sahip olan AB ticareti, GB'nin de eskiye nazaran daha iyi bir şekilde işlemesi için, Roma Anlaşmasının 3. maddesinde, topluluğun gerçekleştireceği faaliyetler arasında OTP'nin de

oluşturulması gerekliliği hükme bağlayarak, 113. madde ile de AB'nin OTP'sinin uygulama sahası belirlemiştir (DPT 1995: 1).

AB 1960'lardaki Kennedy Round'undan 1980'lerdeki Tokyo Round'una, 1994'de tamamlanan Uruguay Round'undan hala devam etmekte olan 2001 Doha Round'una kadar birçok uluslararası ticari müzakerede dünya ticaretine yön verecek önemli roller üstlenmiştir. Gerçekleştirilen tüm bu Round'ların amacı Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve GATT anlaşmaları çerçevesinde tarifelerin uluslararası standartlarda uygulanabilecek bir seviyeye düşürülmesi ve dünya ticaretinin önündeki engellerin kaldırılmasıydı (www.avrupapostasi.org). Bugün gelinen son noktada AB'nin uluslararası ticarete üslenmiş olduğu liderlik rolü, onun dünya ticaret hacminden aldığı geniş payın yanında aktif ve etkili bir ortak ticaret politikasının varlığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle AB'nin etkili bir ortak ticaret politikası uygulaması kendi üyelerinin yanında kendisiyle ticaret yapan diğer ülkeleri de çok yakından ilgilendirmektedir.

Bu kadar geniş bir alana tesir eden AB ortak ticaret politikasının içeriğinin iyi bir şekilde anlaşılacak üye olmayan devletlerin de bu politikalara uygun politikalar sürdürmeleri son derece önemlidir.

1.1. Ortak Ticaret Politikasının Tanımı ve Ortaya Çıkışında Etkili Olan Faktörler

AB'nin OTP'si, Roma Anlaşması'nın 110-116'ncı maddelerinde düzenlenmiş ve maddelerde üye ülkelerin OTP'da uygulayacağı yükümlülükler ve ilkeler belirlenmiştir. Maastricht Anlaşması ile birlikte 114 ve 116'ncı maddeler iptal edilmiş, bunların yerine 113 ve 115'inci maddeler yeni metinler ile değiştirilmiştir (Karluk 2003: 452). Yapılan bu değişiklikle birlikte AB'nin OTP'si Roma Anlaşması'nın 113. maddesinde tanımlanmakta ve üye ülkelerin AB'ye entegrasyonunda sağlaması gereken ilk aşamalardan birisi olarak gösterilmektedir

(Dotto 2002: 30). Roma Anlaşması'nın 113. maddesine göre AB'nin (Uyanusta 2003: 9);

“OTP genel olarak; AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin devamı için ihtiyaç duyulan iç pazar hedefi doğrultusunda üye ülkelerin dış ticaret politikalarının ortak kurallar çerçevesinde belirlenmesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünü olarak tarif edilebilir.”

Tanımdan da anlaşılacağı üzere OTP'nın temel hedefi üye ülkelerin dış ticaret politikalarını belli bir düzen içinde tek bir politika haline getirerek birliğin ekonomik olduğu kadar siyasi entegrasyon sürecinin de devamını sağlamaktır.

Roma Anlaşması'nın ilgili maddesi ile ulaşılmak istenen diğer önemli bir hedef ise; üye ülkeler arasındaki ticari engelleri kaldırmak ve üçüncü ülkelere ihraç edilecek olan mallara ortak bir tarife uygulayarak GB oluşturmaktır (www.avrupapostasi.org). AB'ye üye olan ülkeler, 1 Temmuz 1968 tarihinde tamamladıkları GB çerçevesinde, kendi aralarındaki ticareti tamamen serbestleştirirken üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulamaya başlamışlar ve malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını öngören Tek Pazar doğrultusunda ilerlemek suretiyle aralarındaki bu entegrasyon sürecini güçlendirme yoluna gitmişlerdir (DPT 1995: 2). GB'nin tamamlanması ile birlikte üye ülkeler Tek Pazar'ın oluşturulmasının entegrasyon sürecinin güçlenmesinde tek başına yeterli olmayacağını zaman içinde anlamışlardır. Bu nedenle entegrasyon sürecinin güçlenmesi ve topluluğa yeni katılacak olan üyelerin entegrasyonunu hızlandırmak amacıyla bireysel olarak uyguladıkları ticaret politikalarını terk ederek AB'nin mevcut üyeleri ve birliğe yeni katılacak olan üyeleri için belirledikleri OTP'nı uygulamaya başlamışlardır.

AB'yi ortak bir amaç doğrultusunda, kendi içinde ortak bir ticaret politikası uygulamaya iten nedenleri şu şekilde özetleyebiliriz (Doğruel 1998: 107);

- AB üyesi olan ülkelerin, birlik içinde tek tek uygulayacakları milli politikaların diğer üyeler üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri

azaltmak, bunun içinde OTP gereği üye ülkelerin tek başlarına uluslararası anlaşmalara katılmasını ve otonom engeller almalarını engellemek,

- Dış ticaretin topluluk üyesi ülkeler arasında yüksek seviyelerde olması nedeniyle oluşacak ticaret sapmalarını ve haksız rekabeti önleyerek üye ülkelerin pazarlık güçlerini arttırabilmek ve de Avrupa'nın çıkarlarını daha iyi koruyabilmek düşüncesiyle hazırlandığını söyleyebiliriz.

Birlik tarafından bu amaçlara ulaşmak için oluşturulan OTP, ilk yıllarda ticaretin hacmi ve nitelikleri ile ilgili iken geçen süre zarfında uluslararası ticarete yaşanan gelişmeler ve ticaret hacminde meydana gelen genişleme ile birlikte önemli değişikliklere uğrayarak, OGT, ithalat ve ihracatta ortak kurallar, tercihli ticaret anlaşmaları, GATT çok taraflı ticaret düzenlemeleri, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmayı amaçlayan otonom taviz rejimleri, üçüncü ülkelerle ticarete korunma araçları, ihracatın teşviki ve finansmanı, gümrük düzenlemeleri, tek pazar ve çevre politikalarından kaynaklanan yükümlülükler gibi alanları da kapsayan, ekonomik olduğu kadar siyasi boyutları da ön plana çıkan bir politika haline gelmiştir (DPT 1995: 1).

Uluslararası ticarete yaşanan bu gelişmeler ile birlikte geline bu son nokta da, AB kendi pazarını ortak ticaret politikası savunma araçları başta olmak üzere DTÖ 'nün imkan verdiği çağdaş yöntemlerle korurken ya da koruma taahhüdünde bulunurken, üçüncü ülkelerin pazarlarına girişi daha kolay hale getirecek bir ticaret politikası stratejisi de izlediği görülmektedir (Öztürk 2005: 64-65). Uygulanan bu dış ticaret stratejisinin daha öncekilerden en önemli farkı global ölçekte daha liberal kararlar içeriyor olmasıdır.

OTP'nin kabulü ile uygulama alanı bulan bu liberal ticaret politikaları, daha önce AB pazarına kolay giriş imkanına sahip olan ülkelerin tercih marjlarının da azalmasına neden olmuştur. Bu tercih marjlarındaki azalma, birlik üyesi ülkelerle birlikte Türkiye'yi de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu durumdan en çok fayda

sağlayanlar ise hiç şüphesiz, rekabetçi ürünleri üreten ülkeler ve dinamik ortamda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sanayi yapılarını geliştiren ülkeler olmuştur (Dotto 2002: 31).

AB üyeliğine aday ülke konumunda bulunan ve 3 Ekim 2005 Brüksel’de AB üyesi ülkelerin aldığı kararla müzakerelere başlaması uygun görülen Türkiye’nin tercih marjından daha fazla pay alabilmesi için, AB’nin uygulamış olduğu OTP’nin ülkemizin ticaret politikasına uyumunu biran önce tamamlayarak işlerlik kazandırması gerekmektedir.

1.2. Ortak Ticaret Politikası Araçları

GATT müzakereleri sonucunda, eskiden klasik korunma aracı olarak ve bir ölçüde ülke ekonomisine gelir kaynağı olarak da görülen tarifeler, günümüzde artık iç piyasayı düzenleyici etkisinin ortadan kalkması, hassas olarak seçilen sektörlerin korunmasında yetersiz kalması ve ticaretin devamlılığında istenilen başarıyı sağlayamamalarından dolayı eski işlerliğini kaybetmişlerdir. Bu nedenlerle günümüz ticari ilişkilerinde, ithalatta serbest dolaşımı en az etkileyecek, iç pazarı dış pazarın olumsuz etkilerinden koruyacak ortak korunma araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. Tek Pazar ile birlikte oluşacak olan ölçek ekonomilerinden topluluk üreticisine gereken faydanın sağlanması ancak bu uygulanacak olan OTP araçlarından maksimum fayda elde edilmesiyle mümkün olacaktır (DTM 2002a: 88). Bu nedenle AB’nin uyguladığı OTP’da sonuca ulaşmak için seçilen ortak ticaret politikası araçlarının üye ülkeler için önemi çok büyüktür.

OTP mevzuatı gereği üye ülkelerin birbirlerinden bağımsız bir şekilde hareket etmelerini önlemek amacıyla AB organlarına ticaret politikası araçlarını kullanma yetkisi verilmiştir. Bu organlar OTP’yi kontrol altında tutmak, ticaretin istikrar ve devamlılığını sağlamak amacıyla aşağıdaki ticaret politikası araçları ile donatılmışlardır.

1.2.1. Ortak Gümrük Tarifesi

AB'ye üye olan ülkelerin ticarete üçüncü ülkelere karşı uygulamış oldukları gümrük tarifeleridir. Bu yapı itibari ile OGT, AB'nin ortak ticaret politikasında anahtar rol oynamaktadır.

OGT, uluslararası ticarete daha fazla serbestlik kazandırmak amacıyla, gümrük vergileri ile karşılaştırıldığında daha düşük seviyelerdedir. Uruguay Raund'u sonrasında 1 Temmuz 1995 tarihi itibari ile tüm ürünler için vergilerin basit aritmetik ortalaması %9,6 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın 1988 yılında %7,3 iken 1995 de %9,6 seviyelerine çıkmasının nedeni tarım ürünlerindeki eş etkili vergilerin tarifeye dönüştürülmesidir. Bugün bazı hassas ürünlerde hala tarifeler önemli bir koruma aracı olarak kullanılmaktadır. Bu hassas ürünlerin başında; tekstil ve konfeksiyon ürünleri, belirli motorlu araçlar, mikro işlemciler, radyo ve TV, cam eşya, ayakkabı ve bazı kağıt ürünleri gelmektedir. Bu hassas ürünlerde bugün hala tarife oranları %10'un üzerindedir (DTM 2002a: 90-91). Bugün bu oranlar biraz daha aşağı seviyelere çekilmesine rağmen 2002 yılı itibari ile AB'de en basit anlamda uygulama anlamı bulan tarife oranları yaklaşık %6,4 oranında gerçekleşme imkanı bulmaktadır (El-Agraa 2004: 457).

Bu nedenle dünya ticaretinin daha liberal bir yapıya kavuşturulması için AB ülkeleri için hassas ürünler kategorisine giren ürünlerden alınan vergilerin gerekli olan standartlara düşürülmesi gerekmektedir. Bu ürünlerde tarifelerin gerekli standart seviyelere düşürülmesi sonucu bu ürünlerin ihracatçısı konumunda olan ülkelerin de rekabet ortamına girmesi ile dünya ticareti daha liberal yapıya kavuşacak ve oluşan rekabet ortamından tüketiciler maksimum faydayı sağlayacaklardır.

1.2.2. İthalata Yönelik Düzenlemeler

İthalat sonucunda üye ülkelerin üreticilerinin zarar görmesinin önlenmesi ve gerekli koruyucu tedbirlerin tam ve zamanında alınabilmesini sağlamak amacıyla AB topluluk ithalatını gereğinde takibe alan bir kontrol mekanizması geliştirmiştir (DPT 1995: 34). Bu kontrol mekanizmasına işlerlik kazandırmak amacıyla, ithalatta ortaya çıkacak haksız rekabeti önlemek için, AB organları tarafından şu ticaret politikası araçları kullanılmaktadır.

1.2.2.1. Gözetim ve Korunma Önlemleri

Bu önlemler OTP'nin sektörel önlemleri başlığı altında özel ithalat düzenlemelerine tabi tekstil ürünleri, Rusya, Kuzey Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni de kapsayan bazı üçüncü ülkelere gelen ürünler hariç üçüncü ülke kaynaklı ürünlerin ithalatına uygulanmaktadır. Üçüncü ülke menşeli bir ürünün ithalatı topluluk üreticilerine zarar verme eğilimi gösterdiğinde o ürünün ithalatı ön ya da geriye dönük denetime tabi tutulabilir. Topluluğun ön denetimine tabi olan ürünler üye ülkelerin tayin ettiği bir merci tarafından imzalanan ve üye devletlerin bağımsız olarak bütün AB'de geçerli olan bir ithalat belgesinin hazırlanması ile serbest dolaşıma sokulabilir. Serbest dolaşıma sokularak ithal edilen bir ürünün topluluk üreticilerine ciddi şekilde zarar vereceği ya da verme tehlikesi doğurduğunda ya da topluluğun gereğinden fazla ithal ettiğine inanıldığı, komisyon bir üye devletin isteği üzerine ya da kendi inisiyatifini kullanarak koruma önlemleri alabilir. Yani ithalat belgelerinin geçerlilik süresini sınırlandırabilir. Ancak Komisyon, DTÖ üyesi gelişmekte olan bir ülkesinin söz konusu ürününün topluluğa olan ithalatındaki payı %3'ünü geçmediği ve tüm gelişmekte olan ülkelerin ithalat payı bu tür ithalatın %9'undan fazla olmadığı sürece, gelişmekte olan o ülke kaynaklı ürüne hiçbir koruma önlemi uygulama hakkına sahip değildir (Moussis 2004: 520-521).

1.2.2.2. Kotaların Dağıtımına İlişkin Kurallar

Topluluğun ithalat ve ihracatında uygulanan miktar kısıtlamalarını düzenlemek amacıyla uygulanan kurallardır. Ancak topluluğun OTP'sında ihracat kısıtlamaları oldukça ender görülen bir durum olduğu için daha çok ithalatı düzenlemek amacıyla uygulanmaktadır. Burada asıl amaç topluluk tarafından gereğinden fazla bir şekilde ithal edilen ürünün topluluk üreticilerine zarar vermesini önlemektir. Komisyon bunun için de topluluğa zarar verecek ürün ithalat fazlasını belirleyerek uygulayacağı kota dağıtımını ile ithalat fazlasını engellemeyi amaçlamaktadır.

1.2.2.3. Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Önlemleri

Damping ihraç piyasasında rekabet gücünü artırmak amacıyla bir ürünün normal satışa sunulan miktarından veya üretim maliyeti değerinden daha düşük fiyattan ihraç edilmesidir (Tüyen 1988: 438). Bu ürünü ihraç eden üreticiler ya zarar ederek ya da hükümet tarafından sağlanan sübvansiyonlarla bu işlemi gerçekleştirebilirler (Begg, Fischer ve Dornbusch 1994: 590).

Üç farklı dampingden sözedilebilir. Bunlardan birincisi belirli dönemlerde ortaya çıkan üretim ve stok fazlasının dış piyasalara sürüldüğü dampingdir. Bu damping çeşidi iç piyasa satışı ile eşdeğer olup etkisi önemsizdir. İkincisi ise, ülke odaklı büyük bir şirketin rekabetçilerini devre dışı bırakmak ve piyasa üzerinde kontrol sağlamak amacıyla düşük fiyatlardan yurtdışına satış yaptığı damping çeşididir. Şirket piyasanın kontrolünü ele geçirdiğinde daha yüksek fiyatlar belirler ve elde ettiği tekel gücüyle piyasayı sömürür. Bu ortamda potansiyel rakipler tekeli şirketin performansını tekrar edeceği korkusuyla piyasaya girmekten kaçınırlar. Bu dampingin en zararlı çeşididir. Son damping çeşidi ise, tekeli şirketlerin kar maksimizasyonu davranışlarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan kalıcı ya da sürekli olarak adlandırılan damping çeşididir (Kreinin 1995: 152).

Yukarıda saydığımız gibi üç şekilde yapılan ticaretin suç sayılabilmesi için, ithalat yapılan ülkedeki yerel sanayinin yapılan ithalattan somut ve tespit edilebilir bir şekilde zarar gördüğünün ispatlanması gerekir (İKV 2003: 22). Yapılan ithalat sonucunda yerli sanayinin gerçekten zarar gördüğü tespit edilirse, topluluk ithalata konu olan ürünün ithalatından anti-damping vergisinin alınmasına karar verebilir. Bu kararı verirken de topluluk, ürünün normal fiyatı ile ihraç fiyatını karşılaştırır, ihraç fiyatı normal fiyatın altında ise aradaki fark kadar anti-damping vergisi alınmasına karar verir.

Dampingde olduğu gibi toplulukta ticaret amacıyla serbest dolaşıma sokulması zarara neden olan herhangi bir ürünün, imalatına, üretimine, ihracatına ya da taşınmasına dolaylı yoldan ya da doğrudan sağlanan sübvansiyonu telafi etmek amacıyla topluluk tarafından anti-sübvansiyon vergisi uygulanabilir (Moussis 2004: 523).

Topluluk sanayi mamulleri itibari ile gerçek anlamda korumayı özellikle anti-damping ve anti-sübvansiyon politikaları ile gerçekleştirmekte olup, bu tür tedbirler sanayi mamulleri ihracatçısı konumundaki ülkelerin topluluk pazarında en çok karşılaştığı engellerden birisini teşkil etmektedir (DPT 1995: 38).

1.2.2.4. Diğer Ticari Yaptırımlar

Bu gruptaki yaptırımlar üçüncü ülkelere yapılan ithalatın AB üreticisine vereceği zarar göz önünde bulundurularak bazı ülkelere yapılan ithalata uygulanan ambargoları içerir. Ambargo belirli ürünler için yapılan ticarete karşı bir yasaklamadan başka bir şey değildir (Schiller 1991: 499). Bunlara verilebilecek en iyi örnekler ise Libya'nın uçak, gaz ve petrol endüstrilerine uygulanan kısıtlamaları ile Irak'a Birleşmiş Milletler (BM) kararı çerçevesinde uygulanan yaptırımlardır (DTM 2002a: 104).

1.2.3. İhracata Yönelik Düzenlemeler

İhracata yönelik düzenlemeler, OTP kapsamında üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ihracatta çıkacak karışıklıkları önlemek amacıyla uyguladığı kurallardır. Topluluk organı, ihracatı kontrol altına almak amacıyla uyguladığı bu düzenleme ile üye ülkelerin üçüncü ülkelere gelecek tehlikelere karşı korunmasını sağlayarak, birliğin istikrarlı bir ihracat yapısına kavuşmasını hedeflemektedir.

1.2.3.1. İhracatta Ortak Kurallar

Üye devletler ihracatta uygulanacak olan kuralları, ihracatın serbestlik ilkesini göz önünde bulundurarak belirlemektedir. İhracatın serbestlik ilkesini ihlal eden her türlü ticari faaliyet, komisyonun da alacağı kararla, kurallar dahilinde çözüme ulaştırılmaya çalışılır. Ancak bazı istisnai durumlarda ihracatın kısıtlanmasına birlik tarafından izin verilebilir (Uyanusta 2003: 11).

1.2.3.2. İhracat Kredileri

Topluluk ihracat kredileri ile olan mevzuatını OECD çerçevesinde yapılan ve resmi destekli ihracat kredileri için yol gösterici olan kurallar çerçevesinde uygulamaya koyar. Orta ve uzun vadeli işlemler için ihracat kredisi sigortası konusunda bir yönerge, AB firmaları arasındaki rekabet avantajının bozulmasını önlemek için bu tür sigortalarla kamu sistemini uyumsallaştırmayı amaçlar. Komisyon bu amaç doğrultusunda topluluğun bütçesinden ihracatı geliştirmek amacıyla ve özellikle de topluluk düzeyinde yakın işbirliğine ve topluluk programlarıyla, üye devletlerin ihracatının gelişmesine, uluslararası sergiler, ticari forumlar, konferanslar ve seminerlerle yardımcı olur (Moussis 2004: 524-525).

1.2.4. İradi Kısıtlama Anlaşmaları

İradi kısıtlama anlaşmaları, ikili ya da bölgesel bazda AB ile üçüncü ülkeler arasındaki özel ticari menfaat ilişkilerinden dolayı ortaya çıkacak olan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak amacıyla yapılan anlaşmalardır.

Dünya ticaretinde korumacılık önlemlerinden biri olarak ortaya çıkan bu ikili ve bölgesel bazda imzalanan iradi kısıtlama anlaşmaları, son yıllarda iki taraflı anlaşmalar bazında artış gösteren ticaret politikası araçlarından birisidir. Bu anlaşmalar daha çok tekstil, çelik, giyim, tarım ürünleri ticareti, otomobil ve elektronik gibi hassas sektörlerde uygulanmakta ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (DPT 1995: 37).

1.2.5. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi

Genelleştirilmiş tercihler sistemi (GTS), gelişmekte olan ülkelerin sanayi malları ihracatını artırabilmek amacıyla, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan bu ülkelerden yapmış oldukları ithalatta belirli bir taviz marjı tanımalarını öngören bir sistemdir (DTM 2002a: 104). Sistem üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; tarife modülasyonu, ikincisi; ülke-bölge derecelendirmesi, Üçüncüsü ise; özel teşvik düzenlemeleridir (Uyanusta 2003: 11).

Sistem belirli ülkeler için, üretim sürecinin ve ekonomik kalkınmanın spesifik yönlerinin desteklenmesi amacıyla özel tedbirler şeklinde uygulanmaktadır. En Az Gelişmiş Ülkelere (EAGÜ) yönelik ise, silahlar dışındaki tüm ürünler için gümrük vergileri ve kotalardan arındırılmış serbest giriş imkanı sağlayan özel bir düzenleme mevcuttur (Dotto 2002: 33).

Zamanla sistemin içinde yer alan ülkelerin yüksek gelişmişlik düzeyleri, bazı ülkelerin belirli sektörlerde sağladığı ileri düzeylerdeki uzmanlaşma, sistemden yararlanan diğer ülkelerin rekabet şartlarını olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Özellikle EAGÜ statüsünde bulunan ülkelerin rekabet edebilme şansları son derece sınırlanmıştır. Bu nedenle sistemin bu aksaklığını ortadan kaldırmak amacıyla gelişmiş ülkeler “Graduation” adı verilen ve bazı ülkelerin gelişmişlik ve uzmanlaşma düzeylerine bakılarak sistem dışına çıkarılmalarını öngören uygulamaları yürürlüğe koymuşlardır. Bugün bu uygulamalar dahilinde AB, ABD, Japonya, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Norveç, İsviçre, Rusya Federasyonu, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Beyaz Rusya ve Türkiye tarafından uygulanan tam 16 tane otonom GTS mevcuttur (DTM 2002a: 105-108).

1.2.6. Yeni Ticaret Politikası Aracı

AB'nin uyguladığı OTP sayesinde, topluluk içerisindeki herhangi bir sanayi kolu, topluluğa üye olmayan üçüncü ülkelerin, uluslararası ticarete, uluslararası hukuka veya genel olarak kabul görmüş kurallara uygun olamayan uygulamalarından dolayı maddi zarar gördüğüne veya tehdidi ile karşı karşıya olduğunu iddia ederse koruma tedbiri alınması için komisyona başvuruda bulunabilir. Bu OTP'nın diğer politika araçlarından farkı ise, üreticiler yanında tüketiciler için de tedbir alınmasına imkan vermesidir (Tüyen 1988: 439). Bu ortak ticaret politika aracı ilk olarak ABD Ticaret Yasası Bölüm 301 örnek alınarak, 1984 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Karluk 2003: 455).

Komisyon tarafından yapılan inceleme sonunda haksız ticari uygulamalara yol açan ülkelere karşı şu önlemler alınabilir (İKV 2003: 224);

- Üçüncü ülkelere verilmiş olan tavizlerin geri çekilmesi ya da askıya alınması,

- Uygulanmakta olan gümrük vergilerinin yükseltilmesi, telafi edici vergiler ya da eş etkili tedbirlerin alınması,
- Miktar kısıtlaması veya benzeri tedbirler uygulanması Őeklinindedir.

1.2.7. DiŐer Uygulamalar

OTP'yi olumsuz bir Şekilde etkileyen yukarıda saydığımız durumlar haricinde ortaya çıkacak olan standart ve menşei kurallarından kaynaklanan uyumsuzluklar; taklit ve korsan üretim gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkacak olan olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla komisyon tarafından uygulanan kurallardır (Uyanusta 2003: 11).

2. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TİCARET POLİTİKASINA UYUMU

AB'ye aday olan bütün ülkeler geçiş dönemi sonunda uygulamış oldukları ticaret politikalarını AB'nin OTP mevzuatıyla uyumlu hale getirmeyi taahhüt etmiŐlerdir (Yüksel 1976: 198). AB, birliğe aday olan tüm ülkelerde, kendi  yeleri tarafından uygulanmakta olan sosyo-ekonomik kuralların hepsini bir "standart" dahilinde aynen aday olan ülkeler tarafından da uygulanmasını istemiŐ, bunu da "ahenkleŐtirme" yoluyla ülkelerin temel sosyo-ekonomik politikalarını kendi uygulamış olduğu sosyo-ekonomik politikalara yakınlılaŐtmasını öngörmüŐtür (Ekin 1999: 351). Bu nedendir ki, aday ülkeler topluluğun kuruluşundan bu yana topluluğun OTP'ya kendi ticaret politikalarını uyumlu hale getirmek amacıyla, gümrük tarifeleri değişiklikleri, gümrük ve ticaret anlaşmaları yapılması, liberizasyon tedbirlerinin birleştirilmesi, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve OTP araçlarının kullanılması gibi birÇok ticari konuda kendi ticaret politikaları ile birliğin ticaret politikalarını çeşitli mevzuat değişiklikleri ile uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır.

Türkiye, 1 Ocak 1996'da AB ile imzalanan GB anlaşması ile birlikte ticari konularda ağır yükümlülükleri üstlenmek zorunda bırakılmıştır. Bu ağır yükümlülüklerin en başında Türkiye'nin o yıllarda uygulamakta olduğu ticaret politikası mevzuatının AB üyelerinin kendi aralarındaki ticarete ve üçüncü ülkelere karşı uygulamış olduğu ortak ticaret politikası mevzuatına uyumlu hale getirilmesi gelmekteydi.

Türkiye tarafından kabul edilen bu yükümlülükler, GB Anlaşmasının 1/95 sayılı kararının 12/1 maddesinde, Türkiye'nin "Topluluk üyesi olmayan ülkelerle ilgili olarak, topluluğun yönetmeliklerde belirlemiş olduğu ticaret politikasına esas itibari ile benzeyen hükümleri ve uygulama önerilerini yürürlüğe koyar" hükmünü içermektedir. Bu hükme göre Türkiye'nin (Fındıkçı 2005: 48-49);

- İthalatta ortak kurallarla ilgili mevzuatını,
- Bazı üçüncü ülkeler kaynaklı ithalatta ortak kurallarla ilgili mevzuatını,
- Miktar kısıtlamalarının idaresi ve dağıtımındaki ortak kurallarla ilgili mevzuatını,
- Dampingle ve sübvansiyonlu ithalata karşı korunmayla ilgili mevzuatını,
- Yeni ticaret politikası ile ilgili mevzuatını,
- İhracatta ortak kurallar ile ilgili mevzuatını,
- Resmi destekli ihracat kredileri ile ilgili mevzuatını,
- Tekstil ve konfeksiyon ithalatında ortak kurallara ilişkin mevzuatını,
- Tekstil ve konfeksiyona ilişkin dışarıda işleme rejimine ilişkin mevzuatını,
- Otonom düzenlemelerle gerçekleştirilen tekstil ürünleri ithalatına ilişkin mevzuatını, AB'nin OTP'ya uyumlu hale getirmek zorundadır.

Türkiye'nin, AB'nin OTP'ya uyum sağlaması için izlediği yol haritası en basit halden en kompleks hale doğru ilerleyen bir ekonomik entegrasyon sürecini ifade etmektedir (Şen 2003: 644). Bu süreç GB anlaşmasının imzalandığı 1996 yılından bu gün gelinen son noktaya kadar kendini göstermektedir. Anlaşmanın yapıldığı ilk

yıllarda ortak ticaret politikasına, uyum için gerekli olan şartlar gayet açık ve net iken, son yıllarda AB'nin, Türkiye'den mevzuat uyumunu yerine getirmesi için öne sürdüğü şartların önceliklere göre oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye, AB'nin OTP mevzuatına uyumu ile geldiği bu son aşamada bilmelidir ki, AB'nin OTP'sı ekonomik egemenliğin bir üst otoritede birleşmesini sağlayan bir sistemdir. Bu da sisteme dahil olan ülkelerin ortak bir fayda altında buluşmasını sağlamaktadır (Canpolat 2002: 324). Ortak fayda altında bir amaç için birleşen bu ülkeler diğer rakipleri karşısında önemli ticaret avantajları elde etmektedirler.

Bu ticaret avantajlarının elde edilebilmesi için aday konumunda olan ülkemizin öncelikle "İç Pazar"ın oluşumu için gerekli olan OTP'yı oluşturan GB, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılarak bu alandaki mevzuatının AB'nin OTP mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir (Mavi 1996: 61). Türkiye bugün gelinen son noktada ticaret politikası mevzuatının uyumunda, önemli kilometre taşlarını geride bırakmıştır. Ancak aşılmayı bekleyen birçok sorun da mevcuttur. Şimdi 1996'dan günümüze Türkiye'nin AB'nin ortak ticaret politikasına hangi alanlarda uyum sağladığını, hangi alanlarda istenilen seviyeye gelemediğini ve bu alanlarda nelerin yapılarak uyumun sağlanması gerektiğini incelemeye çalışalım.

2.1. Gümrük Birliği'ne Uyumu

Türkiye'nin ticaret politikası mevzuatı ile AB'nin OTP mevzuatına uyumu konusunda önemli mesafeler kat edilen bir başlık GB kapsamına giren konular olmuştur. Türkiye'nin gümrük mevzuatı ile AB'nin gümrük mevzuatı bugün gelinen son noktada birkaç başlık haricinde birbirleri ile uyumlu hale gelmiştir (www.deltur.cec.eu.int, 1).

1/95 sayılı ortaklık konseyi kararı ile GB'nin düzgün işlemesi ve OTP'nın uyumu kapsamında ithalat ve ihracatta ortak kurallar, kotaların yönetimi, dampingli ve sübvansiyonlu ithalata karşı korunma, tekstil ürünleri, ithalatta otonom düzenlemeler, dahilde ve hariçte işleme rejimine ilişkin mevzuatta dahil olmak üzere birçok alanda uyum sağlanmıştır (Dotto 2002: 60).

Gümrük noktalarında, motorlu araçların ve kültürel malların kontrolünü ve nükleer malzemelerin tespitine yönelik donanımın iyileştirilmesini amaçlayarak Gümrük Kontrol Noktalarında Güvenlik Sistemi (GÜMSİS) projesi tamamlanmıştır. Gümrüklerin modernizasyonunu amaçlayan sistemin birinci ayağını oluşturan tarama sistemi hizmete sokulmuştur. 7 radyo aktif ve nükleer madde direktifleri kurulmuş ve maddeleri ele geçirmedeki başarıları şimdiden görülmüştür. Modernizasyon kapsamında ithalat, ihracat ve Milli Transit Giriş Sistemi (BİLGE) hizmete sokulmuştur (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 118).

Türkiye, GB çerçevesinde ticaret sapmalarının ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması için AB'nin üçüncü ülkeler ile yaptığı tercihli ve otonom rejimlere tedricen uyum sağlamak için birçok ülke ile serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Üçüncü ülkelerle ithalatı düzenleyen kurallar ile ilgili uyum çalışmaları çerçevesinde, AB'nin tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde miktar kısıtlamaları ve gözetim önlemleri uyguladığı ülkelerle de ikili kontrol esası çerçevesinde, ticaretin sağlıklı bir ortamda yürütülmesi için ikili anlaşmaların imzalanması gerekmekte ve bu yönde uyum sağlanması için gerekli olan çalışmalar sürdürülmektedir (Dotto 2002: 61).

Türkiye'nin gümrük mevzuatının uyumlaştırılması konusunda son olarak serbest dolaşıma izin verilen bazı tekstil ürünlerinin menşeinin kanıtlanması konusunda yeni ilerlemeler sağlanmıştır. Topluluğun gümrük yasasında yapılan değişiklik nedeniyle malların dışarıda işlenmesine izin verilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 118). Ancak gerçekleştirilen bu uyum

çalışmaları tek başına bir anlam ifade etmemekte, GB çerçevesinde Türk kurumsal yapısının gereken uyumunun gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Lordoğlu 1998: 49).

Türkiye'nin GB çerçevesinde, uyum için yukarıda saydığımız gelişmeleri yerine getirmiş olmasına rağmen bazı alanlarda hala uyum sağlanamamıştır. GB çerçevesinde uyum sorunu yaşanan bu alanlar ve bunlara getirilebilecek çözüm önerilerini şöyle sıralayabiliriz (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 119);

- Serbest Bölgeler (SB) ve ekonomik etkiye sahip gümrük işlemlerine ilişkin sorunlar bugün hala devam etmektedir. Bu sorunların ortadan kaldırılması için SB mevzuatının AB mevzuatı ile uyumu için gerekli olan çalışmaların bir an önce bitirilmesi gerekmektedir.
- Gümrüklerde yapılan modernizasyonda adaptasyon eksikliği yaşanmaktadır. Bu adaptasyon eksikliğinin ortadan kaldırılması için personele bu konuyla ilgili gerekli mesleki eğitimin verilmesi son derece önem arz etmektedir.
- Taklit, korsan ve kültürel malların gümrük kontrollerinde hala önemli sorunlar vardır. Bunun önlenmesi için gümrük kontrollerine ilişkin mevzuatın somut ilerlemeler kaydetmesi gerekmektedir.
- Tarım ve balıkçılık ürünlerinin menşei kontrollerinde hala önemli eksikler mevcuttur. Bu eksikler tarım ürünlerinin Pan Avrupa Menşei Kümülasyon sistemine dahil olması önünde engeldir. Bu kontrollerle ilgili olarak daha fazla ilerleme kaydedilmelidir.
- Serbest ticaret anlaşmaları alanında yaşanan uyum sorununun önümüzdeki dönemde biran önce ortadan kaldırılması gerekmektedir.
- Topluluğun tercihli rejimleri ve GTS sistemine uyumu konusunda bazı eksikler mevcuttur. Bu konuyla ilgili olarak Avrupa Komisyonu ile topluluk sistemine tam uyum sağlanmasına ilişkin görüşmelere önümüzdeki dönemde de devam edilmelidir.

Yukarıda saydığımız bu eksiklikler haricinde, 2005 yılında açıklanan ilerleme raporu sonuçlarına göre, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Müsteşarı Martin

Dawson'a göre Türkiye'nin GB mevzuatına uyum konusunda bazı alanlarda hala önemli eksiklikler bulunmaktadır. Martin Dawson bu eksiklikleri ve GB'ye uyum için yapılması gerekenleri kısaca şöyle özetlemektedir (Dawson 2005: 7);

- Türkiye'nin ilaç sektöründe veri korumasının 1 Ocak 2001 itibariyle geçerli kılınmasına rağmen, GB standartları çerçevesinde gerekli koruma bugün hala sağlanamamaktadır. Bu koşul, üretici firmaların Sağlık Bakanlığı'na verdiği ilaç bilgileri için istenen güvenli ortamın sağlanması ile gerçekleştirilebilecektir.
- Devlet yardımları rejimi konusunda da Türkiye, GB mevzuatına uygun şartları yerine getirememiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için yardımların devletten bağımsız bir otorite tarafından izlenmesi gerekmektedir.
- Türkiye'nin teknik mevzuata uyum kapsamında ürünlerin asgari güvenlik koşullarına uygun olduğunu gösteren ve ürünler için pasaport niteliği taşıyan CE işaretinin mevzuata uyum gereğince gerekli çalışmaların yapılara zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- Piyasa gözetiminin sağlanması için ürünlerin tüketiciye ulaşması aşamasında bugün hala mevzuatın gereğine uygun olarak hareket edilememektedir. Bunun sağlanması için gerekli önlemlerin alınarak bu konuyla ilgili AB kurallarının etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.
- İkinci el ithalatı ile ilgili bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların giderilmesi için Türkiye'nin ikinci el eşya ithalatına izin verilmesi, bu kapsamda ikinci el oto, beyaz eşya, telefon ve iş makinesi ithalatının serbestleştirilmesi gerekmektedir.
- Kıbrıs Rum Kesimi ile olan liman ve havalimanları sorunu diğer bir mevzuat eksikliğini oluşturmaktadır. Mevzuata uyum gereği limanlarımızın ve havalimanlarımızın Kıbrıs Rum Kesimi'ne açılması gerekmektedir.
- AB ile Türkiye arasında Tercihli Tarım Ürünleri Ticareti gereği AB'ye dondurulmuş sığır etlerinde 5 bin tonluk bir miktar için %30 ve 14 bin

tonluk bir miktar için %43 oranında gümrük vergisi uygulanmaktadır. GB mevzuatına uyum gereği bu konudaki kısıtlamaların da kaldırılması gerekmektedir.

Yukarıda saydığımız önlemlerin alınarak eksikliklerin giderilmesi halinde gümrüklerle ilgili mevzuatın AB mevzuatı ile uyumu büyük oranda sağlanmış olacaktır. Bu uyumun sağlanması hem Türkiye'nin hem de AB'nin dış ticaretini olumlu yönde etkileyecektir.

2.2. Malların Serbest Dolaşımına Uyumu

Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren GB'nin şartlarını ve usullerini belirleyen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararına göre iki taraf arasındaki sanayi ürünleri ticaretinde "Malların Serbest Dolaşımı İlkesi"nin uygulanmasına karar verilmiştir. Türkiye ile AB arasındaki ticarete, malların serbest dolaşımından yararlanacak olan mallar, yine 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararının 3. maddesinde (Ergünel 1997: 36);

- Türkiye'de ya da toplulukta serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı ürünlerin tamamen ya da kısmen kullanılmasıyla elde edilen veya üretilen mallar da dahil olmak üzere topluluk ve Türkiye sınırları içerisinde üretilen mallar,
- Türkiye'de ya da toplulukta serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı mallar şeklinde yorumlanmaktadır.

GB öncesinde %16'lar seviyesinde olan koruma oranları, GB'nin kabulünden sonra 1996-2000 yılları arasındaki 5 yıllık geçiş döneminde, otomobiller, ayakkabılar, deriden mamuller ve mobilya gibi kısıtlı sayıdaki hassas ürünler için üçüncü ülkelere karşı yüksek seviyelerde ortak gümrük tarifesi uygulanmasına karşın 2001 yılında yeni ithalat rejiminin yürürlüğe koyulması ile birlikte koruma oranları üçüncü ülkelere karşı %4,6 seviyelerine indirilirken, AB ve EFTA üyesi ülkelere

karşı %0 olarak gerçekleştirilmiştir (Dotto 2002: 60-61). Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye 2001 yılında kabul edilen yeni ithalat rejimi ile birlikte sanayi ürünlerinin ticaretinde AB ile malların serbest dolaşımında sınırlı serbestlikten kurtularak sınırsız dolaşım hakkına kavuşmuştur.

GB'nin imzalanmasından günümüze kadar geçen süre içinde Türkiye, malların serbest dolaşımı ilkesi ile ilgili olarak AB'nin teknik mevzuatına yönelik olarak oldukça kayda değer gelişmeler sağlamıştır. Türkiye tarafından gerçekleştirilen bu uyum çalışmaları Türkiye için AB tarafından her yıl hazırlanan ilerleme raporlarında ayrıntılı olarak verilmektedir.

Türkiye'nin malların serbest dolaşımı ile ilgili olarak 591 adet mevzuatını AB'nin bu konuyla ilgili uygulamakta olduğu müktesebatına uyumlu hale getirme zorunluluğu vardır (Uyanusta 2003: 21). Geline son noktada Türkiye büyük oranda kendi mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlu hale getirmişse de bazı önemli eksiklikler hala mevcuttur.

Türkiye'nin malların serbest dolaşımını daha sağlıklı ve güvenilir bir ortamda gerçekleştirmesi için kurumsal yapıda gerçekleştirmiş olduğu belli başlı uyum çalışmaları şunlardır (Uyanusta 2003: 21);

- Türk Standartları Enstitüsü (TSE), AB standartlarına, test-belgelendirme, kalibrasyon ve metroloji alanlarındaki çalışmalarını kurumsal yapılanma çerçevesinde yeniden yapılandırmıştır.
- Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) kurularak, test-belgelendirme ve onay çalışmalarını yürüten kuruluşları akredite etmeye başlamıştır.
- AB mevzuatına uygunluk çalışmalarını yürütecek özel ve kamuya ait akredite laboratuvarlarına işlevsellik kazandırılmıştır.

Yatay ve prosedüre yönelik düzenlemelerle ilgili olarak, Türkiye yeni ve global yaklaşımın ilkelerini uygulamaya sokmak için, temel mevzuatı kabul etmiştir.

Yani yeni yaklaşımın kapsamına giren alanlarda 2002 ilerleme raporunun açıklanmasından bu yana, radyo ve telekomünikasyon terminal cihazları, inşaat ürünleri, hane halkı buzdolaplarının enerji verimliliği, asansörler ve sivil patlayıcılar ve potansiyel patlayıcı maddeleri konularında AB mevzuatı başarılı bir şekilde aktarılmıştır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 61).

Motorlu araçlarla ilgili Türk mevzuatı, AB mevzuatı ile büyük oranda uyumlu hale getirilmiştir (www.belgenet.com). Tarım ve ormancılık traktörlerinin onay yönergesindeki mevzuattaki sorunlarda 1999 yılında alınan kararların uygulamaya geçirilmesi ile ilgili prosedür, AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 1999: 74).

Gıda maddeleri sektörü alanında, gıda güvenliği ve gıda maddeleri mevzuatı ile ilgili olarak, özellikle katkı maddeleri, etiketleme ve ısı vererek işleme tabi tutma alanlarında Türkiye tarafından müktesebatın aktarımına halen devam edilmektedir. Türkiye müktesebatın sağlanmasına yönelik olarak idari yapının geliştirilmesi ile ilgili olarak bazı önemli adımlar atmıştır. Özellikle; gıda ve yem için hızlı uyarı sistemini (BYHUS) kurmaya başlamıştır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 61). Bugün itibari ile gıda sektöründe Türk mevzuatının AB müktesebatı ile tam anlamıyla uyum sağlayabilmesi için Türk tarafının daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Ecza maddelerinin ticareti ile ilgili sorunlar bugün hala devam etmektedir. Özellikle bu alanda veri korumayla ilgili hiçbir ilerleme sağlanamamıştır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 61). Biran önce AB müktesebatında bulunan veri toplama ile ilgili mevzuatın gerekli uygulamalar yerine getirilerek Türk mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Alkollü içkilerin ithalat rejimi ile ilgili olarak 2001 yılında Alkol Kanun'unu uygulamaya yönelik bir yasa çıkartılmıştır. Bu yasanın Tütün ve Alkollü İçki

Piyasası Kurulu tarafından çıkarılmasının nedeni bu ürünlere piyasa erişimini kolaylaştırarak, önündeki ticari engelleri kaldırmaktır. Fakat beklenilenin aksine, mevzuat dökme ithalat üzerinde yasak, hazır yiyecek üzerinde kısıtlamalar, zahmetli ithalat müsadere işlemleri, serbest fiyatlama ve dağıtım için bir hacim eşiği ile ithalat kısıtlamalarının devamına neden olmuştur. Bu nedenle alkollü içki ithalatı için gerekli mevcut koşullar bu sektör için önemli ticaret engellerine neden olmaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2003: 61-62). Bu engellerin bir an önce kaldırılması için alkollü içeceklerle ilgili gerekli yasaların meclis tarafından çıkartılması gerekmektedir.

Malların serbest dolaşımı alanında Türkiye özellikle sektör spesifik mevzuatta önemli gelişmeler sağlamıştır. Ancak ürün güvenliği ve ürün spesifikasyonu konularındaki eski ve yeni yaklaşım mevzuatının uyumlaştırılması yönünde daha alınması gereken önemli mesafeler vardır (www.foreigntrade.gov.tr, 1).

Türkiye'nin malların serbest dolaşımı ile ilgili mevzuatını tam anlamıyla AB müktesebatı ile uyumlu hale getirebilmesi için öncelikli olarak yerine getirmesi gerekenler şunlardır (Uyanusta 2003: 21);

- Ticareti sınırlayan tüm idari ve teknik engellerin ortadan kaldırılarak, bu alandaki AB standartlarına ulaşmak,
- CE işareti ile ilgili olarak gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Mevzuat uyumu ve karşılıklı tanıma ilksine ilişkin çalışmaların bir an önce tamamlanması,
- Yasal metroloji sisteminin güçlendirilmesi,
- Gıda güvenliği ile ilgili çalışmaların sürdürülmesi,
- Ürünlerin piyasa öncesi kontrolünün bırakılarak, kendi piyasa yapısına uygun bir gözetim sisteminin geliştirilerek bu sisteme uygun kurumların oluşturulmasını sağlamak,
- Kamu alımlarına ilişkin mevzuat uyumu çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir.

Yukarıda saydığımız önlemlerin alınarak eksikliklerin giderilmesi halinde malların serbest dolaşımı ile ilgili mevzuatın AB mevzuatı ile uyumu büyük oranda sağlanmış olacaktır. Bu uyumun sağlanması hem Türkiye'nin hem de AB'nin dış ticaretini olumlu yönde etkileyecektir.

2.3. Sermayenin Serbest Dolaşımına Uyumu

AB'ye üye olan devletler, gerek kendi aralarında gerekse üçüncü ülkeler arasında bazı istisnai durumlar hariç olmak kaydıyla, sermayenin serbest dolaşımına ilişkin ulusal mevzuatlarındaki tüm kısıtlamaları kaldırmak ve sınır ötesi ödemelerin ve her türlü sermaye transferini sağlamak amacıyla AB kurallarını kabul etmek zorundadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği 2004: 74). Sermayenin üye devletler arasında serbestçe dolaşımını sağlayan hukuki kaynak AT Anlaşması'nın 56. maddesinde belirtilmiştir (Raes 2002: 12).

AT Anlaşması'nın 56. maddesi ile ulaşılmak istenen temel hedef, sermayenin üye devletler arasında serbest dolaşımının sağlanarak, büyük Avrupa iç pazarının düzgün bir şekilde işlenmesini sağlamaktır. Çünkü sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, malların, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımının da yaşamsal kaynağını oluşturmaktadır. Borç alanlar, özellikle en ucuz ve ihtiyaçlarına en uygun sermayeyi bulabilmelidir. Yatırımcılar ve sermayedarlar ise, kaynaklarını faizin en yüksek olduğu pazara sunabilmelidir. Bu nedenle, ortak pazara üye olan devletlerin, sermaye hareketlerini serbest bırakmaları ve ödemelerin, alacaklı ile borçlunun yerleşmiş olduğu üye devletin parasıyla ödenmesine izin vermeleri OTP'nin işleyişi bakımından da son derece önemlidir (Moussis 2004: 127-128).

Müktesebat bütün bunların yanında ödeme sistemleri ile ilgili uyumlaştırılmış kuralları da içermektedir. Kara para aklamaya yönelik direktifler, kara para aklamanın bir suç olduğunu belirtmektedir. Bu direktifler, finans kurumlarının müşterilerini tanımalarını, gerekli kayıtları tutmalarını ve en küçük kara para aklama

kuşkusunu belirtmelerini gerekli kılmaktadır (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2004: 74).

Türkiye ile AB arasında sermayenin serbest dolaşımı alanında, Ankara Anlaşması'nın 50, 51, ve 52 sayılı maddelerinde ve Katma Protokol'de yerine getirmesi gereken konu başlıkları belirtilmiştir. Ortaklık çerçevesinde bugün konu başlıklarının çoğu yerine getirilmemiş olsa da, Türkiye sermayenin serbest dolaşımı alanında kademeli olarak nispeten liberal düzenlemeler gerçekleştirmiştir (www.belgenet.com).

Sermayenin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla Türkiye tarafından hayata geçirilen bazı liberal politikalar şunlardır;

- Ağustos 1999 yılında çıkartılan bir yasa ile kara para aklanmasına ilişkin yönergeler Türk hukuk sistemine aktarılmıştır (www.belgenet.com).
- Ödemeler sistemi ile ilgili olarak, Merkez Bankası(MB), TIC-RTGS(Tukish Interbank Clearing-Real Time Gross Settlement) konusunda, Mart 2004'ten itibaren geçerli olmak üzere değiştirilmiş işlevsel kurallar kitabı çıkartılmıştır. Yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik olarak reform programı çerçevesinde on adet bakanlıklar arası teknik komite oluşturulmuştur (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2004: 74).
- Telekomünikasyon ve madencilik sektörlerinde liberalleşme çalışmalarına hız verilerek, yabancıların mal edinimine ilişkin sınırlamalar 2004 yılında kaldırılmıştır (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2005: 71).
- Kara para aklama ile mücadele mevzuatının, gözden geçirilmiş Mali Eylem Grubu Standardı dahil, müktesebatla uyumlaştırılmasında son yıllarda bazı ilerlemeler olmakla birlikte, uyum ancak sınırlı ölçüde gerçekleştirilebilmiştir. Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Kanunu bir yıldan fazla hapis cezası gerektiren tüm suçları kapsayan fer-i suçların kapsamını genişletmiştir. Kara para aklama sonucu elde

edilen mallara elkonulmasına ilişkin daha geniş kapsamlı hükümler yürürlüğe konmuştur. Yine Haziran 2005'te yürürlüğe giren Ceza Mahkeme Usulü Kanunu kara para aklama ile mücadelede haberleşmeye nüfuz edilmesi ve izleme teknikleri gibi, özel soruşturma yöntemlerinin kullanılmasına izin vermiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2005: 72).

Sermayenin serbest dolaşımı alanındaki müktesebatla bazı ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte, gelinen son nokta da Türkiye'nin bu müktesebata uyumu düşük seviyededir. Türkiye'nin iyi işleyen bir iç pazar ve OTP'na tam anlamda adaptasyonunu sağlayacak olan sermayenin serbest dolaşımı alanındaki görevlerini yerine getirmesi son derece önemlidir.

Türkiye'nin AB'nin sermayenin serbest dolaşımı alanındaki mevzuatına uyumu için yapması gerekenler şunlardır (Raes 2002: 59-60);

- Türkiye'de kendi namına çalışan kişilerin iş kurması hakkında mevzuat kısıtlamaları ile yabancı gerçek yada tüzel kişilerin yatırım yapabilmek yada ticarete bulanabilmek için limited yada anonim şirket kurma zorunluluğu ve şirket kuruluşu yada şube açılması için gereken asgari 50.000 dolar sermaye getirmesi şartı, AB ile Türkiye arasındaki mevzuat uyumu için ele alınması gereken en önemli konulardan birisidir. Yabancı gerçek yada tüzel kişiler için getirilen bu kısıtlamalar biran önce kaldırılarak müktesebata uygun hale getirilmelidir.
- Radyo ve Televizyon Kuruluşu ve Yayıncılığı hakkındaki kanun ile Sivil Havacılık ve Kabotaj Kanun'larındaki yabancı hisse ile ilgili sınırlandırmaların mevzuata uyum açısından tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- Yabancıların emlak edinmesi ile ilgili kısıtlamalar ile petrol ve yabancı yatırımlarda izin konusu yeniden gözden geçirilmelidir.

- Factoring, yetkili müesseseler ve tüketici finansman şirketleri hakkındaki mevzuatta yabancıların şube açmalarına imkan tanıyacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Sigorta şirketlerinin teknik rezervlerinin yabancı aktiflere yatırılması konusundaki kısıtlamaların biran önce kaldırılması gerekmektedir.
- Türkiye’de yerleşik kişilerin, Türkiye’deki risklerini ruhsatlı olarak faaliyet gösteren sigorta şirketlerine sigorta ettirmek zorunda olmaları sermayenin serbest dolaşımında önemli bir engeldir. Bu durumun gerekli yasal düzenlemeyle giderilmesi gerekmektedir.
- Yurtdışına yapılacak olan aynı yada nakdi transferlerin 5 milyon doları aşan miktarının ilgili bakanlığın iznine tabi olması küreselleşen dünyamızda sermayenin hareketliğini kısıtlamaktadır.

Türkiye’nin AB’nin iç pazar ve OTP’ya uyumu aşamasında yukarıda saydığımız önlemleri alarak sermayenin serbest dolaşımı ile ilgili mevzuatını AB’nin mevzuatına uyumlu hale getirmesi hem iç pazarın hem de OTP’nın daha sağlıklı işlenmesini sağlayacaktır.

2.4. Kişilerin Serbest Dolaşımına Uyumu

AB hukukunda kişilerin serbest dolaşımı, üye devlet vatandaşlarının diğer üye ülkelere herhangi bir sınırlama ve yasakla karşılaşmaksızın serbestçe girmesi, dolaşması, oturması, işe başvurması veya mesleğini icra edebilmesi, gittikleri ülkelerde bu ülkenin vatandaşları ile eşit hak ve özgürlüklerden yararlanması anlamına gelmektedir (Kinsmann ve Ekşi 2002: 21).

Kişilerin serbest dolaşımı, iş imkanlarının gelişmesine ve işverenlerin ihtiyaç duyduğu kişileri işe almasına izin verir. Verimli bir işçi piyasasının yaratılmasında bu önemli bir unsur olduğu gibi, bireyler için de önemli avantajlar sağlamaktadır

(Kinsmann ve Ekşi 2002: 21). Kişilerin serbest dolaşımı sağladığı bu avantajların yanında, göç veren bölgelerin en dinamik insan sermayeleri bakımından yoksullaşmasına ve göç alan bölgelerin de ağırlaşan sosyal hizmet yüklerine sahip olmalarına neden olur (Moussis 2004: 112).

Kişilerin serbest dolaşımı hakkı bu yapı itibarı ile 3 temel unsurdan oluşmaktadır (Kinsmann ve Ekşi 2002: 21);

- AB vatandaşlarının herhangi bir başka üye devlette iş araması ve istihdam edilmesi,
- İşçilerin ev sahibi ülkede ikamet etme ve ailesini getirme hakkı,
- Son olarak da, vatandaşlığa dayalı ayrımcılığı yasaklayan eşit muamele görme hakkı vardır.

Türk vatandaşlarının AB müktesebatında öngörülen haklardan yararlabilmesi ancak tam üyelikle birlikte mümkün olacaktır. Ancak kişilerin serbest dolaşımı tam üyelikle birlikte hemen gerçekleşecek bir durum değildir. Yunanistan bile tam üyeliğinden yaklaşık sekiz yıl sonra kişilerin serbest dolaşımı hakkını elde etmiştir. Bunun için, Türkiye'nin tam üyelikle birlikte bu haklardan yararlanabilmesi için gerekli mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlu hale getirmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin bu alandaki mevzuata uyum çalışmaları çok sınırlı olmakla birlikte aşağıdaki gibidir;

- İşçilerin serbest dolaşımı konusunda, Şubat 2003'te yabancı işçilerin çalışma izinleri üzerine bir yasa kabul edilmiştir. Bu yasa yabancılar için farklı türlerde çalışma izinleri öngörmektedir (Avrupa Topluluğu Komisyonu 2003: 65).
- İşçilerin serbest dolaşımına ilişkin olarak, Nisan 2004'te yabancıları çalışma izinleri konusunda iki tane daha uygulama yönetmeliği çıkartılmıştır. Ayrıca aynı yıl içinde idari kapasiteye ilişkin olarak, kamunun iş bulma hizmetlerinin modernize edilmesine yönelik bir

proje geliştirilme aşamasındadır (Avrupa Topluluğu Komisyonu 2004: 69).

Kişilerin serbest dolaşımı alanında bu gelişmeler kaydedilmesine rağmen, gelinen son noktada Türkiye'nin bu müktesebata uyumu düşük seviyededir. Türkiye'nin müktesebata uyumu için kat etmesi gereken önemli bir mesafe vardır.

Türkiye'nin kişilerin serbest dolaşımı mevzuatına uyumu için ilerleyen süreçte yapması gerekenler şunlardır (Avrupa Topluluğu Komisyonu 2004: 69-70);

- Türkiye'nin, akademik diplomaların ve mesleki niteliklerin tanınmasının gerçekleştirilmesine yönelik hukuki zeminin hazırlık aşaması tamamlanamamıştır. Kaldırılması gereken vatandaşlığa, ikamete ve dil ile ilgili hükümler hala mevcuttur. Meslekler için asgari eğitim gereklerine ve mesleki eğitimin koordinasyonu konusundaki belirli direktiflere ve de mesleki niteliklerin tanınması direktiflerine uyuma ilişkin olarak Türk mevzuatı AB'nin standart mevzuatına yaklaştırılmalıdır.
- Üye devletlerden gelen mesleki niteliklerin tanınması konusundaki talepleri değerlendirebilmek amacıyla, ulusal bir meslek standartları kurumunun oluşturulması da dahil olmak üzere, idari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Türkiye yabancı işçilerin serbest dolaşımına engel olan kısıtlamaların kaldırılması bakımından, çeşitli kanunların ve meslek örgütlerinin rolünü gözden geçirmelidir. Gelecekte EURES (Avrupa İş Bulma Hizmetleri) ağına dahil olması için, kamunun iş bulma hizmetleri gerektiği gibi güçlendirilmeli ve personele asgari eğitim seviyesi verilmelidir.
- Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Koordinasyon'una ilişkin olarak, Türkiye şuan üzerinde çalıştığı Sosyal Güvenlik Sistemi reformu çabalarını sürdürmeli ve idari kapasitesini güçlendirmelidir.

Türkiye'nin bu önlemleri alarak kişilerin serbest dolaşımı mevzuatını AB ile uyumlu hale getirmesi sonucunda, hem iç pazardan hem de OTP'den daha fazla pay alacaktır.

2.5. Hizmetlerin Serbest Dolaşımına Uyumu

Amsterdam Anlaşması'nın 50. maddesinde, normal olarak bir ücret karşılığında sunulan, malların, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümler kapsamına girmeyen her türlü faaliyet hizmet olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda hizmetlerin serbest dolaşımı, endüstriyel faaliyetler, ticari faaliyetler, el sanatları faaliyetleri ve serbest meslek faaliyetlerinin üye ülkeler arasındaki dolaşımını ifade etmektedir. Bu verilen tanımın en önemli özelliği, hizmetin bir ücret karşılığı sunulmasıdır. Hizmet sunucu ile hizmetten yararlanan arasında ücret konusunda belirli bir mutabakat sağlanmış olmalıdır (İKV 2004: 12-13).

Hizmetler, AB ekonomisinin katma değerinin neredeyse %60'ını temsil eder ve veri işleme ve yönetim danışmanlığı bir yana, bankacılıktan sigortacılığa, taşımacılıktan turizme kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu nedenle, dış ticaret, istihdam gibi konularda giderek artan bir rol oynar ve AB iç pazarının pürüzsüz işlemlerini sağlayan ana birimi oluşturur (Moussis 2004: 120-121)

Türkiye'nin hizmetlerin serbest dolaşımı alanında bugüne değin gerçekleştirmiş olduğu ilerlemeler şöyledir;

- Bankacılık sektörü ile ilgili olarak, yasal çerçevenin topluluk standartlarına uygun hale getirilmesi için çabalar sarf edilmiştir. Ödeme gücü olanakları, yıllık ve güçlendirilmiş hesaplar, sermaye yeterliliği, konsolide denetim ve kara para aklama konularındaki hükümler topluluk mevzuatı ile büyük ölçüde uyumlu hale getirilmiştir (www.belgenet.com). Son olarak uyum çerçevesinde Aralık 2003'te Bankalar Kanun'unda köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu

değişikliklerin temel amacı müktesebata uyum çerçevesinde yükümlülüklerini karşılama kapasitesi olmayan bankaların fon sağlamlasını hızlandırmaktır. Bunun için de Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF), hukuki ve işlevsel olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan (BDDK) ayrılmıştır. Yapılan bu değişiklik ile BDDK'nın fonları toplama sorumluluğu TMSF'ye aktarılmıştır. Yine aynı tarihte, bankaların muhasebe standartlarının müktesebata uyumu açısından da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Ocak 2004'te yürürlüğe giren bu yeni muhasebe mevzuatı vadeli işlemler için alt hesaplar içermektedir (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2004: 70).

- Ödeme sistemleri ile ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na (TCMB) ait ve onun yönettiği bir Gerçek Zamanlı Brüt Hesap Kapatma Sistemi (Real Time Gross Settlement System) 1992 yılından beri mevzuatla uyumlu bir şekilde çalışmaktadır (www.belgenet.com).
- Sigorta sektöründe topluluk mevzuatının temel ilkelerinin çoğu Türk mevzuatı ile uyumludur. Yönetim ve hissedarların düzgün bir biçimde test edilmesine dair hükümler, topluluk mevzuatı ile uyumluluk arz etmektedir (www.belgenet.com).
- Menkul kıymetler piyasaları ile ilgili olarak halka arz, devredilebilir menkul kıymetlerin izahnameleri, iç ticaret, büyük hisse edinim ve satışları, ortak yatırım programları ve yatırım fonları konularında topluluk yönergelerinde görülen temel ilkeler Türk menkul kıymetleri mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir (www.belgenet.com). Menkul kıymetler alanında, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) müktesebat ile daha fazla uyum sağlamak amacıyla Temmuz 2004'te çok sayıda tebliğde değişiklik yapmıştır. Bu değişikliklerle SPK, özel durumların kamuya açıklanması ve bilgi yayımlama zorunluluğu muafiyetlerini düzenleyen yönetmelikleri mevzuat çerçevesinde revize etmiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2004: 71).

- Son olarak da, Türkiye “Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun”u yürürlükten kaldırmış ve daha serbest yaklaşım getiren “Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun”u kabul etmiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2005: 69).

Hizmetlerin serbest dolaşımı alanında bu gelişmeler kaydedilmesine rağmen, gelinen son noktada Türkiye’nin müktesebata uyumu son derece düşüktür. Türkiye’nin mevzuata uyumunu arttırması için yapması gerekenler şunlardır (Avrupa Toplulukları Komisyonu 2004: 71-73);

- Yerleşme hakkı ve mali olmayan hizmet sunumu serbestisine ilişkin olarak, yabancıların pazara girişine engel olan bazı yasal kısıtlamalar mevcuttur. Bu yasal kısıtlamaların biran önce gerekli düzenlemeler yapıp AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- Yatırım firmaları ve kredi kuruluşlarının sermaye zorunluluklarına ilişkin Türk mevzuatı AB’nin mevzuatından çok daha muhafazakardır. Yatırımcıları Koruma Fonu Sistemi, hisse senedi dışındaki araçlardan doğan kayıpları ve mali aracı kuruluşların sunduğu araçlar dışındaki mali araçları içermemektedir. Sistemin bu nedenle gerekli araçları kapsayacak şekilde müktesebatla uyumlu hale getirilmesi son derece önemlidir.
- Borçlanma araçları ve ileriye dönük beyanname bilgilerine ilişkin olarak, şirket izahnameleri hakkındaki düzenlemelerin uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir
- Piyasanın kötüye kullanılması konusunda, Türkiye’nin ticaret ve piyasa manipülasyonlarına ilişkin kurullarla ilgili mevzuatını topluluk mevzuatı ile uyumlu hale getirmesi gerekmektedir.
- Sigortacılık alanında yabancılara uygulanan pazara giriş sınırlamaları hala geniş bir yer kaplamaktadır. İhtiyati standartlar, muhasebe ilkeleri ve yerel sigorta şirketlerinden toplanan istatistikler AB standartlarına uymamaktadır. Bu eksikliklerin gerekli yasal düzenlemeler yapılarak müktesebat ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

- Sigortacılık sektörünün temel ilkelerini belirleyen çevre mevzuatının kabul edilmesi gerekmektedir.
- Kişisel veri koruması alanında, Türkiye’de bu konu ile ilgili yasanın çıkarılması ve bağımsız veri toplama ve koruma otoritesini de içeren müktesebatla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye özellikle son yıllarda makro ekonomik dengesizlikleri azaltarak işleyen bir pazar ekonomisi olma yolunda önemli mesafeler almıştır. Türkiye yakaladığı bu istikrarı sürdürdüğü taktirde kendi mevzuatı ile AB’nin dış ticaret politikası, gümrükler, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı alanındaki mevzuatını uyumlu hale getirememesi için hiçbir neden yoktur. Bu uyum gerçekleştirildiği taktirde Türkiye öncelikli olarak rekabet avantajlarını arttıracak, buda Türkiye’nin AB iç pazarından daha fazla pay almasını sağlayarak dış ticarettten sağladığı kazançların artmasına neden olacaktır.

3. TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİĞİ BAĞLAMINDA TARAFLARIN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI ÜZERİNDE YARATACAĞI ETKİLER

Türkiye’nin 41 yıllık AB serüveninin ardından 17 Aralık 2004 tarihinde AB kapıları Türkiye için aralandı. Bu tarihte Brüksel de yapılan AB liderleri zirvesinde Türkiye’nin tam üyeliği için yeşil ışık yakıldı ve tam üyelik müzakerelerinin başlaması için 3 Ekim 2005 tarihi verildi (Ekoma 2005: 17).

Türkiye’nin tam üyelik müzakerelerinin başlaması için verilen 3 Ekim 2005 tarihi Türkiye için AB yolunda aşılması gereken önemli bir virajdı. Nitekim 3 Ekim 2005 tarihine gelindiğinde Türkiye’nin tam üyelik müzakerelerine 25 AB üyesinin 24’ü kabul, Avusturya’nın ise Türkiye’nin bazı şartlar dahilinde şartlı olarak müzakerelere başlamasını istemesi üzerine görüşmeler uzama noktasına geldi. Avusturya’nın ilerleyen görüşmelerde diğer AB üyesi ülkeler tarafından ikna

edilerek öne sürdüğü şartlardan vazgeçmesi sağlanarak Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlamasına karar verildi.

Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerini tamamlayarak birliğe üyeliği ile ilgili olarak ortaya atılan çok çeşitli tarihler mevcuttur. Türkiye'nin tam üyeliği ile ilgili olarak AB Komisyonu'nun aldığı kararda, Türkiye'nin en iyimser tablo ile AB'nin 2014 yılından sonraki dönem için oluşturacağı "Mali Çerçeve"den sonra müzakereleri tamamlayacağı belirtilmektedir. Bu iyimser tablo ışığında Türkiye'nin 2014 yılında AB'ye tam üye olarak kabul edilmesi bu üyelikten hem AB'nin hem de Türkiye'nin, ekonomiden güvenliğe, sosyal alanlardan kültürel alanlara kadar bir çok alanda karşılıklı etkileşimine neden olacaktır. Bu etkileşim alanları içindeki kalemlerden birisi, hem AB ekonomisini hem de Türkiye ekonomisini derinden etkileyecek olan dış ticarettir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ile tarafların dış ticaretinde hem nicelik hem de nitelik yönünden önemli değişikliklerin olması beklenmektedir.

3.1. Avrupa Birliği'nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği, Türk ekonomisinin büyüklüğü ve birliğin OTP'ya uyumu göz önünde bulundurulduğunda AB'nin dış ticareti üzerinde küçük fakat önemli bir etki yaratacaktır (www.dtm.gov.tr, 5). Bunun yanında Türkiye'nin AB'nin ticaret politikasına entegrasyonu çok taraflı liberizasyon sürecine de önemli katkılar sağlayacaktır (Bulmer ve Scott 1994: 217). Bu küçük ama olumlu etkiler üyeliğin ilk yıllarında marjinal düzeyde kalırken, orta ve uzun vadede AB'nin büyümesi ve ticareti üzerinde çok daha yoğun bir şekilde etkisini gösterecektir (DTD 2003: 26).

Türkiye'nin birliğe üyeliğinin birliğin dış ticareti üzerinde yaratacağı ilk etkiler kendisini, pazar büyümesi ve pazara entegrasyon üzerinde gösterecek bu oluşan iki etki de birliğe önemli ticaret avantajları sağlayacaktır. Türkiye'nin hali hazırdaki 67

milyonluk nüfusu birlik üreticileri için doymamış bir pazar imkanı yaratacaktır (Aydın 2002: 16). Tam üyelikle birlikte mevcut olan tarife ve teknik engellerin de ortadan kalkmasıyla, ticaret daha fazla derinlik kazanacak ve doymamış pazarın da etkisiyle AB mallarına olan talep artacaktır. Bu durum da Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin dış ticareti üzerinde önemli bir genişlemeye yol açacağını göstermektedir.

320 milyar dolar civarındaki GSMH ve 1980 yılı sonrasında izlediği liberal dış ticaret politikası ile Türkiye hem yatırım hem de tüketim malları açısından AB için önemli bir pazar oluşturmaktadır. Tam üye olan Türkiye'nin ekonomik büyümesinin hızlanacağı göz önünde bulundurulduğunda, bu iki mal grubuna artacak olan talep AB firmalarına Türk pazarında yeni fırsatlar yaratacaktır. AB pazarının Türkiye'ye doğru genişlemesi ile geniş ve büyüyen bir pazara açılan AB üreticilerinin, eskiye nazaran birim maliyetleri ortalamanın altına düşecek ve ölçek ekonomilerinden daha fazla yararlanırlar konuma geleceklerdir (Aydın 2002: 16). Bu durum özellikle ekonomik konjonktürün de etkisiyle ekonomik durgunluk içinde olan bazı AB ülkelerini olumlu yönde etkileyecektir.

Bugün itibari ile Türkler 3 milyonu aşkın nüfusu ile AB ülkelerinde ikamet eden üçüncü ülke vatandaşları arasında büyük bir farkla en büyük grubu temsil etmektedir (www.abinfoturk.net). Tam üyelikle birlikte GB'nin gereği olan işgücünün serbest dolaşım ilkesinin sağlanması ile birlikte bu sayının ilave göç akımları ile artması beklenmektedir. Söz konusu işgücü akımlarının yoğunluğu, potansiyel göçmenlerin davranışına etki eden birçok faktöre bağlı olacaktır. Artan verimlilik ve gelire ek olarak, Türkiye'nin sosyal, kültürel, sağlık, istihdam ve eğitim alanlarında sürekli olarak ilerleme sağlaması diğer AB ülkelerine olan göç olgusunu yavaşlatacaktır (www.dtm.gov.tr, 5). Türkiye'nin AB üyeliğinin yıllık 225.000 kişilik bir göçe neden olması beklenmektedir. 2030 yılına kadar Türkiye'den AB'ye 2.9 milyon kişinin göç edeceği ve bunun 2025 yılındaki AB28 nüfusunun %0.5'ini oluşturacağı tahmin edilmektedir (www.foreigntrade.gov.tr, 1). Türkiye'den göç edecek olan genç nüfus, yaşça Avrupa'nın nüfusunu aşağılara çekerek nüfus durgunluğuna ve düşüşüne katkı sağlayacak, bu da ekonomik durgunluğun

giderilmesine ve üretim kapasitesinin artmasına yardımcı olacaktır. Bu durum etkisini daha aktif olarak göç eden nüfusun öğrenim ve mesleki eğitim alanlarında yetiştirilerek yeterli teknik donanıma sahip hale getirilmesi sonucu gösterecektir.

Tam üyelikle birlikte iki pazar arasındaki, gümrüklerde uygulanan standartlar, sınır işlemleri ve kalite kontrol prosedürleri gibi engellerin ortadan kalkmasıyla, GB'den elde edilen faydaların artması ve Türkiye'nin özellikle rekabet gücünün yüksek olduğu emek yoğun sanayi sektörleri kapsamında AB içi kalite ve tüketicinin seçim şansının yükselmesine neden olacaktır. Bununla birlikte ticaretin önündeki engellerin ortadan kalkması Türkiye ile üyeler arasındaki ticareti hızlandırarak ticaretin dinamizm kazanmasına neden olacaktır. Ticari engellerin ortadan kalkmasının sağlayacağı diğer önemli bir fayda ise ihracatçı AB firmalarının başta belgelendirme prosedürleri ve masrafları olmak üzere birçok ek bürokratik ve mali yükten kurtaracak olmasıdır. Tüm bu ticari engellerin ortadan kalkmasından da önemlisi ve ancak tam üyelikle gerçekleşecek bir durumda ticareti belirleyici unsur olan ticari aktörlerin Türkiye'ye olan güveninin artmasıdır. Bu durum da iki taraf arasındaki ticaretin gelişmesine vesile olacaktır (Aydın 2002: 21-22).

Türkiye ile AB arasında GB anlaşması geçerli olmasına rağmen tarım ürünlerinin ticareti GB'nin dışında tutulmaktadır. Sanayi ürünlerinin ticareti ise GB dahilinde malların serbest dolaşımı ilkesinden faydalanmaktadır. AB ve Türkiye'nin tarım ürünleri bazında ithalat ve ihracatı incelendiğinde bir tarafın dış ticaret açığı verdiği ürünlerde diğer tarafın dış ticaret fazlası verdiği gözlenmektedir (Aydın 2002: 22). Bu durumda tam üyelikle birlikte tarım ürünleri üzerindeki gümrüklerin kalkması sonucu taraflara önemli ticaret avantajları sağlayacaktır.

Tablo 2.1: AB'nin Dış Ticaret Açığının Bulunduğu Başlıca Tarımsal Ürünler (Milyon Euro)

Ürünler	İthalat			İhracat			Ticaret Dengesi		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Yenilebilir Sebze,bitki ve kökler	2.635	2.114	2.295	1.010	1.196	1.290	-1.625	-945	-1.005
Meyve ve fındık	7.534	7.424	7.382	1.355	1.484	1.348	-6.179	-5.940	-6.034
Çay,kahve ve baharat	4.601	6.881	6.526	677	861	912	-3.924	-6.020	-5.614
Yağ tohumu ve yağlı meyveler	5.448	5.875	5.759	701	763	851	-4.474	-5.092	-4.908

Kaynak: Aydın (2002: 22).

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere AB ülkelerinin meyve, sebze, çay, kahve, baharat, yağ tohumu ve yağlı meyvelerde GB sonrası yıllarda önemli oranlarda dış ticaret açıkları ile karşı karşıya kaldıkları gözlenmektedir.

Tablo 2.2: Türkiye'nin Dış Ticaret Fazlası Verdiği Başlıca Tarım Ürünleri(Milyon \$)

Ürünler	İthalat			İhracat			Ticaret Dengesi		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Meyve ve Fındık	50	53	65	1.696	1.898	1.706	1.919	1.845	1.641
Sebzeler	153	170	126	236	197	141	83	27	15
Çay, kahve ve baharat	33	35	22	69	75	50	36	40	28

Kaynak: Aydın (2002: 23).

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere AB'nin dış ticaret açığı verdiği tarımsal ürünlerde (meyve, sebze, fındık, çay, kahve ve baharatta) Türkiye, dış ticaret fazlası vermektedir. Böyle bir tablo karşısında Türkiye'nin AB tam üyeliği ile birlikte tarımsal ürünlerin üzerindeki gümrüklerin ortadan kalkmasıyla AB'nin dış ticaret açığı verdiği tarımsal ürünler Türk pazarından ithal edilebilir konuma gelecektir. Bu durum da AB'nin tarımsal ürünler ithalatının maliyetini düşürerek iç pazarda ürün çeşitlenmesine neden olacaktır.

3.2. Türkiye'nin Dış Ticaret Politikası Üzerinde Yaratacağı Etkiler

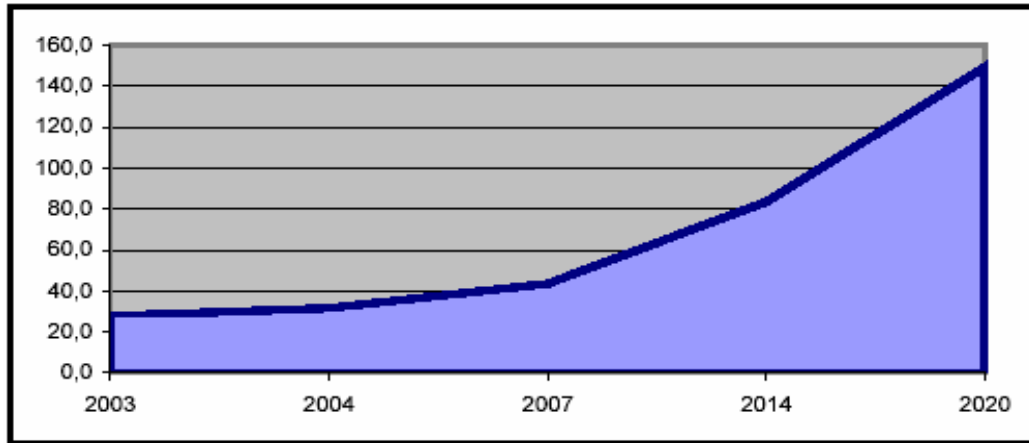
Türkiye'nin üyeliği ile birlikte nasıl bir tablo ile karşı karşıya kalınacağı sorusu düşünüldüğünde, bu güne kadar gerçekleşen katılımlar ışığında Akdeniz genişlemesi olarak bilinen süreçle AB üyesi olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in, ülkemizin yapısal ve ekonomik özellikleri bakımından benzer özellikleri göstermesi bize söz konusu ülkelerin üyelik sonrasında yaşadığı gelişmelerin, Türkiye'nin tam üyelik sonrasında karşı karşıya kalacağı durum hakkında varsayımlarda bulunmamıza yardımcı olacaktır. Yunanistan'ın AB'ye tam üyeliği örneğinde üyelikten hemen sonra, İspanya ve Portekiz örneklerinde ise tek pazara dahil olduklarından sonra bir ekonomik durgunluğun yaşandığı ve bu süreçte serbest dolaşım unsurlarının tamamlanmasına yönelik çabaların da etkisinin olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 1996 yılında GB'yi tamamladığı ve bu konu ile ilgili olarak 9 yıllık tecrübesi göz önünde bulundurulduğunda kendisiyle benzer özellikler gösteren AB üyelerinin üyelik sonrası düştükleri duruma düşmeyeceği tahmin edilmektedir (Kurumsal İşler Daire Başkanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü 2003: 40-41).

Türkiye'nin sanayi ürünlerinin AB piyasasında tam anlamıyla yer bulabilmesinin ve AB firmalarıyla rekabet edebilmesinin ön koşulu AB seviyesinde belirlenmiş üretim standartlarını kapsayan AB teknik mevzuatına uyumdur. Türkiye'nin GB sürecinde önemli mesafeler kat ettiği bu uyumda, tam üyelikle birlikte, standartların yükselmesini, uluslararası standartlarda ve tüketici memnuniyetini temel alan üretim anlayışının yerleşmesini sağlayacaktır. Bütün bunların yanında tam üyelikle piyasa denetimi ve gözetiminin sağlanmasıyla ürünlerin gerek üretim gerekse piyasaya sunum aşamasında gerekli standartlara uygunluğu daha etkili bir şekilde denetlenecek bu da teknik mevzuata uyumu hızlandırarak uygulamasını güvence altına alacaktır. Yaşanacak olan bütün bu gelişmeler, Türkiye'nin hem AB ile hem de üçüncü ülkeler ile gerçekleştireceği ticarete rekabet gücünün artmasına neden olurken, iç piyasadaki rekabeti arttıracak ve tüketicinin tercihlerinde çeşitlilik sağlayacaktır (Aydın 2002: 49).

Bugün itibari ile, AB25 ülkeleri Türkiye'nin ihracatında %58 ithalatında ise %52 paya sahiptir. Buna karşın Türkiye'nin AB ile yapmış olduğu ithalat ve ihracatının payları oldukça düşüktür. Bu oranlar sırasıyla ithalatta %2.5 ve ihracatta %3 olarak gerçekleşmektedir (www.dtm.gov.tr, 5).

Tam üyelikle birlikte Türkiye'nin diğer üyelerle olan ticari ilişkileri, üçüncü ülkelere karşı tutumu ile kıyaslandığında daha fazla yakınlaşma göstereceğinden, bu yakınlaşmanın Türkiye'nin gelecekteki ithalat ve ihracatı üzerine olumlu bir şekilde yansımaya neden olacaktır (Laçiner, Özcan ve Bal 2004: 116).

Şekil 2.1: Türkiye'nin Gelecekte AB'den Yapacağı Tahmini İthalat(Milyar Euro)

Kaynak: DPT (2004: 26).

2003 yılı itibari ile 212 milyar euro GSYİH ile AB den 27,8 milyar euro tutarında ithalat yapan Türkiye'nin, AB'den yapılan ithalatın GSYİH deki payının değişmeyeceği varsayımı ile 2020 yılında 1,138 trilyon euro GSYİH ile 149,2 milyar euro civarında ithalat yapacağı tahmin edilmektedir (DPT 2004: 26).

Gelecek 15 yıllık perspektifte genel itibari ile yatırım ve aramalı ithal eden Türkiye'nin bu ithal malları işleyerek kendi ihracat rakamlarına yansıtması için hiçbir engel yoktur. Bu nedenle gelecekte Türkiye'nin AB üyeliği ile genişleyen pazardan hem ithalat hem de ihracattan daha fazla pay alacağı açıktır.

Malların serbest dolaşımı için AB'nin oluşturduğu bir sağlık ve güvenlik garantisi olan CE işareti de, piyasadaki Türk ürünlerinin asgari standartları göstermesi ve uluslararası piyasalarda kabulünün sağlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Birliğe üyelik, birliğin teknik mevzuatına uyumun tam anlamıyla sağlanması CE işaretinin yurtdışı kurumlar tarafından verilmesini sağlayacak ve Türk üreticilerinin CE işareti almak için katlandıkları bürokratik engeller ve masraflar ortadan büyük ölçüde kalkacaktır (Aydın 2002: 49-50). Masrafların ve engellerin ortadan kalkması Türkiye'ye önemli ticaret avantajları sağlayacaktır.

Türkiye'nin üyeliği ile birlikte, tek pazarın aday ülkeleri içine alacak şekilde genişlemesi, yatırımları ve ekonomi ölçeğini arttıracığından rekabet gücünü büyük oranda yükseltecek ve sanayi sektöründe ortaya çıkacak yeniden yapılanma ile birlikte ölçek ekonomilerinden eskiye nazaran daha fazla yararlanılmasını sağlayacaktır. Böylelikle ekonomide ciddi bir büyüme ile birlikte artan üretimin, ticaret üzerinde olumlu yansımalar yaratacağı beklenmektedir (Kurumsal İlişkiler Daire Başkanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü 2003: 26).

Üyelik sonrasında hizmetler ve kamu alımları piyasasında sağlanacak olan tam serbestleşme, kişilerin serbest dolaşımının da gerçekleşmesiyle Türkiye ekonomisi üzerinde büyük ticaret avantajları sağlayacaktır. Hizmetler alanındaki serbestleşme özellikle Türkiye'ye gelen yabancı sermayede artış yaratarak ekonominin canlanmasına neden olacak ve artan rekabet, hizmetlerin üretiminden sunumuna kadar tüm aşamalarda kaliteyi beraberinde getirecektir (Aydın 2002: 69).

Tarımsal ürünlerin ithalatı ve ihracatı GB'nin kapsamı dışında bırakıldığından Türkiye bazı tarımsal ürünlerde ticaret açıkları ile karşı karşıya kalmaktadır. Buna karşın Türkiye'nin ticaret açığı verdiği tarımsal ürünlerde AB ticaret fazlası vermektedir.

Tablo 2.3: Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı Verdiği Başlıca Tarımsal Ürünler (Milyon \$)

Ürünler	İthalat			İhracat			Ticaret Dengesi		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Hububat	701	466	403	77	287	224	-624	-179	-179
Hayvancılık ürünleri	700	488	179	151	125	56	-549	-359	-123

Kaynak: Aydın (2002: 24).

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye hububat ve hayvancılık ürünlerinde GB sonrası dönemde bu ürünlerin ithalatından alınan yüksek gümrük vergileri nedeniyle önemli ticaret açıkları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle de Türkiye yeteri kadar ithalat yapamamış ve iç piyasada bu ürünlere yönelik şiddetli tüketici ihtiyaçları ile karşı karşıya kalmıştır.

Tablo 2.4: AB'nin Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı Verdiği Tarımsal Ürünlerdeki Durumu (Milyon Euro)

Ürünler	İthalat			İhracat			Ticaret Dengesi		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Hububat	1.524	1.636	1.525	2.214	2.079	1.667	690	443	142
Hayvancılık Ürünleri	4.629	5.191	4.951	8.777	8.872	8.768	4.148	3.681	3.817

Kaynak: Aydın (2002: 24).

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin dış ticaret açığı verdiği hububat ve hayvancılık ürünlerinde AB dış ticaret fazlası vermektedir. Tam üyelikle birlikte Türkiye ihtiyacı olduğu bu tarımsal ürünleri AB pazarından eskiye nazaran daha ucuza mal edecektir. Buda dış ticaret açığını biraz olsun küçültürken, iç piyasadaki tüketici ihtiyaçlarının giderilmesine ve ürün çeşitlendirmesine neden olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, dış ticaret politikasının önündeki finansal, yapısal ve dış kaynaklı engeller gözler önüne serilerek, bu engellere dünya konjonktürünün içinde bulunduğu durum da göz önünde bulundurularak çeşitli çözüm önerileri sunulmaya çalışılmaktadır.

1. FİNANSAL ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Üretim sürecine katılan girdilerin maliyetleri öncelikli olarak piyasaya arz edilen malın miktarı ve fiyatı üzerinde etkili olurken dolaylı olarak da ülkenin dış ticareti üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle Gelişmekte Olan Ülkelerde (GOÜ) üretime katılan girdilerin maliyetlerinin yüksek oluşu piyasaya arz edilen miktarı düşürürken fiyatların yüksek seviyelerde gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Piyasaya istenilen seviyede malın arz edilememesi o malın ihracatını engellerken, talebin fazla olması ise ithalatını arttırmaktadır. Bu durumda dış ticaret açıklarının artmasına neden olmaktadır. Maliyetlerdeki yükselmenin fiyatlara yansıtılması aynı malın yabancı ülkedeki bir eş ürünle rekabet şansını düşürmektedir. Bu nedenle malın üretim sürecine katılan maliyetlerinin yüksekliği öncelikle o malın üretim miktarının azalmasına ve fiyatının artmasına neden olurken, maliyetlerin miktar ve fiyat üzerinde yaratmış olduğu bu etkiler de ülkenin dış ticaret politikasını olumsuz yönde etkilemektedir. Üretim sürecindeki maliyetleri arttırıcı bu unsurlar;

enerji, hammadde, işgücü, sermaye ve finansman, ulaştırma ve haberleşmeden oluşmaktadır.

1.1. Enerji Üretimindeki Yetersizlik ve Maliyetlerindeki Yükseklik

Enerji maliyetlerindeki gelişmeler 1970'lerden bu yana Türkiye gibi GOÜ büyük ekonomik dalgalanmalara neden olmuştur. Bizim gibi GOÜ enerji gereksinimleri ve dünya tüketimindeki oranları her yıl artarken, kaynaklar aynı oranda azalmakta, bu durumda üretim sürecine katılan enerjinin her yıl daha az miktarlarda paylaşılmasına neden olmaktadır (www.mmo.org.tr). Her geçen gün kıt hale gelen enerji özel imalat (çekirdek) fiyatlarının üretim maliyetlerinin %8-10 civarındaki kısmını oluşturmaktadır. Bu durum da bize, üretim maliyetleri üzerinde önemli bir paya sahip olan enerjinin, önümüzdeki dönemde maliyet baskısını arttıracığını göstermektedir (www.yatirimyap.com). Enerji maliyetleri baskısının artması dışa açık ekonomiye sahip olan ülkelerin rekabet gücünü büyük ölçüde azaltmaktadır. Enerji maliyetlerindeki ufak dalgalanmalar o mala olan arz ve talep üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bunun sonucu olarak da; rekabetin yoğun olduğu sektörlerde kar marjı düşmekte ve girdi maliyetleri artmaktadır. Bu nedenle ülke sanayisinin rekabet edebilirliği üzerinde enerji fiyatları önemli rol oynamaktadır (DTM 2002b: 56).

AB'ye üye olan ülkelerin ve Türkiye'nin de enerji politikasının ortak amacı güvenli, sürekli (kesintisiz), ucuz, sağlık açısından tehlikesiz, çevreyi kirletmeyen enerji sistemleri geliştirmek, enerji iç pazarlarının eksik yönlerini tamamlamaktır (İKV 2003: 85). Fakat bütün bunları gerçekleştirmenin maliyeti çok yüksek olduğu için GOÜ, enerji politikalarında genellikle pek fazla ilerleme kaydedememektedirler.

Sahip olduğu doğal kaynaklar açısından zengin olan ülkemiz mevcut enerji kaynaklarının kullanımını istediği ölçüde gerçekleştiremediği için bu alanda %65 oranında dışa bağımlı hale gelmiştir. Ekonomik gelişme, nüfus artışı sonucu artan

talebe bağılı olarak bu bağımlılığın 2020 yılında %75 seviyelerine yükseleceğini öngörmektedir. Türkiye’de enerji sektöründe yapılanma, kalkınma planlarındaki hedefler doğrultusunda yürütülememiş enerji yatırımlarında yaşanan istikrarsızlığa bağılı olarak bazı dönemlerde atıl üretim kapasitesi bazı dönemlerde ise önemli enerji açıklarıyla karşılaşmıştır. Elektrik enerjisi üretimindeki yetersizlikler yanında iletişim ve dağıtım sisteminde yaşanan sorunlar yüksek enerji kayıp ve kaçaklarına neden olmuştur. Tarife oluşumunda rekabetçi bir ortam yaratılamaması nedeniyle sanayi yanında dış ticaret ve genel ekonomimizi etkileyen yüksek enerji maliyetleri ortaya çıkmıştır. 1999 yılında dağıtım sistemindeki kayıp ve kaçaklar %20’ye ulaşmıştır. Kaçak elektrik tüketimi Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerimizde %60'lara yükselmiştir. Bu kaçakların yüklediği ilave maliyetlerin fiyatlara yansıtılması sonucu vatandaşımız yoksullaşırken sanayimizin rekabet gücü kaybolmakta ihracatımız diğer ülkelere nazaran daha pahalıya geldiği için büyük engellerle karşılaşmaktadır (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Tablo 3.1: Dünyadaki Bazı Ülkelerin Karşılaştırmalı Enerji Maliyetleri
Karşılaştırmalı Enerji Maliyetleri (\$/KWS)

Karşılaştırmalı Enerji Maliyetleri (\$/KWS)	
Güney Afrika	0,02
Yeni Zelanda	0,03
İsveç	0,03
Kanada	0,04
ABD	0,04
Yunanistan	0,05
Danimarka	0,06
Almanya	0,06
Hollanda	0,06
İngiltere	0,07
Avusturya	0,08
Portekiz	0,08
Türkiye	0,08
İtalya	0,09
İsviçre	0,09
Japonya	0,17

Kaynak: www.dtm.gov.tr (6).

Tablo 3.1’de de görüldüğü gibi ülkemiz, enerji sektöründe yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda bir çok Asya ve Avrupa ülkesinin de sıralamaya katıldığı enerji maliyetlerinde en yüksek enerji maliyetlerine sahip olan ülkeler arasında yer alarak son sıraları paylaşmıştır. Bu durum da Türkiye’nin imalat sanayisinin rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyerek ihracatının diğer ülkelere göre daha pahalı hale gelmesine neden olmaktadır.

Yaşanan bu olumsuz gelişmelerin önüne geçebilmek için enerji talebinin temiz ve güvenilir arz sisteminden karşılanması sağlanmalı, ekonomik yerli kaynak üretimine öncelik verilmeli, yerli üretim sonucu karşılanamayan talebin ise ülke ve kaynak çeşitlendirmesine gidilerek ithal kaynaklarla temini sağlanmalıdır. Enerjiye olan talebin yönetimi ile ekonomideki enerji yoğunluğunun azaltılması için çaba sarf edilmesi ise enerji sıkıntısını önlemekte öncelikli başvurulacak önlemlerin başında gelmektedir (Yiğitgüden 1999: 50).

Bunların yanında enerji maliyetlerindeki düşüşün sağlanması ve sağlıklı bir enerji piyasasının oluşturulabilmesi için, piyasada dağıtım başta olmak üzere liberal politikaların uygulanarak serbestleşme politikalarına devam edilmesi gerekmektedir. Bugüne kadar uygulanan serbestleşme politikaları sonucunda hem tüketiciler hem de sanayiciler önemli maliyet düşüşlerinden faydalanmışlardır (TOBB 2004b: 4). Ancak devlet bu liberalleşme politikaları ile enerji sektöründen kendini tamamen soyutlamamalı kontrol ve düzenleyici rolünü devam ettirerek kayıp kaçakla mücadelesini sürdürmelidir.

Yenilenebilir kaynaklardan daha fazla yararlanabilmek amacıyla Ar-Ge çalışmalarına hız verilmeli, bu amaçlar doğrultusunda “Yenilenebilir Enerji Kaynakları Master Planı”nın hazırlanması, özel sektörün bu alandaki yapacağı yatırımlarda, sübvansiyon ve düşük faizli kredi, vergi iadesi ve muafiyeti gibi avantajların sağlanmasına özen gösterilmelidir. Bu amaç doğrultusunda işletme masrafları çok düşük ulusal kaynaklardan olan ancak hala %35 oranında faydalanabilinen hidro enerjiye olan yatırımlar desteklenmelidir. Enerji talebindeki

bu denli hızlı artışın karşılanması için yenilenebilir enerji kaynaklarından en etkin ve rasyonel bir şekilde yararlanabilmek amacıyla kamu ve özel sektör yatırımlarının bu alana doğru yönlendirilmesi gerekmektedir (Özkaya 2004: 20).

Son olarak da başta elektrik ve doğal gaz olmak üzere enerji kaynaklarında üretimden tüketime kadar tüm aşamalarda etkin, verimli, rekabete açık, şeffaf, tüketici haklarının korunmasını sağlayan bir piyasanın oluşturulması sürecine hız kazandırılmalıdır (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

1.2. Hammadde Maliyetlerindeki Yükseklik

İmalat sanayi önemli ölçüde hammadde ve ara mal girişi ile piyasanın mal ihtiyacını karşılamaktadır. Üretim sürecine dahil olan hammadde ve diğer girdiler sektörden sektöre değişmekle birlikte üretim maliyetleri içinde %50 ile %70 arasında bir oranda pay alarak en büyük maliyet kalemini oluşturmaktadır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlesel ve Civelek 2001: 17). Bu nedenle firmalar rekabet güçlerini korumak için verimliliklerini arttırmak ya da üretim sürecine dahil ettikleri hammadde ya da aramalı fiyatlarını kontrol altında tutmak zorundadır. Ancak üretim yapan bir firmanın uygulamada girdi maliyetlerini kontrol altında tutması imkansızdır (www.dtm.gov.tr, 7). Bu nedenle bir firmanın rekabet gücünü arttırması ve ihracatta fiyat avantajına sahip olması için verimliliğini arttırmaktan başka çaresi yoktur.

Hammadde ve aramalı gibi üretime katılan girdilerin ülke içinden ve dış pazarlardan temini önemli maliyet farklılıklarına neden olmaktadır. Üretim sürecine katılacak olan girdinin kalitesi ise diğer önemli bir kriterdir. Uygun kalite ve fiyatta hammadde ve girdi temininin yurt içinden sağlanması firmalara önemli fiyat ve rekabet avantajı sağlamaktadır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlesel ve Civelek 2001: 17).

Türkiye'nin ithalat yapısı incelendiğinde genelde ithalatta bazı yıllar dalgalanmalar yaşanmasına rağmen ithalatın yatırım, aramalı ve tüketim malı sıralaması şeklinde yapıldığı görülmektedir. Yatırım ve aramaları firmalara girdi oluşturmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de üretime katılan firmalar üretimlerine çoğunlukla ithalat yoluyla sağladıkları hammadde ve aramalarıyla yapmaktadır.

Yurtdışından ithalat yoluyla sağlanan girdilerde gümrük vergisi, navlun, taşıma masrafı, diğer kesintiler, yükleme vb girdiler ilave maliyet unsuru oluşturmaktadır. Ürün fiyatlamasında yurt dışına bağımlı kalındığı gibi kur politikasındaki istikrarsızlıklarda maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır (Uzunoğlu, Keremalkin, Gürlesel ve Civelek 2001: 17). Hammadde fiyatlarında yaşanan bu dalgalanmalar ihracatçılarımızın fiyatları belirlemede zorlanmasına sebep olmakta ve rekabet avantajlarının azalmasına neden olmaktadır (www.dtm.gov.tr, 6). Bu durum da ülkenin dış ticaret politikasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Hammadde maliyetlerindeki dezavantajları ortadan kaldırmak amacıyla öncelikli olarak firmanın ölçeğine göre faktör bileşiminin optimum seviyede sağlanması gerekmektedir. Buradaki amaç firmanın üretim sürecindeki hammadde ve aramalı israfının önüne geçmektir.

Yurtdışından ihraç edilen hammadde ve aramalarının yurt içinden sağlanan hammadde ve aramalarına nazaran daha pahalı olması nedeniyle hammadde temininde yurtiçi kaynakların kullanımını özendirici politikalar devlet tarafından yürütülmelidir. Yurtiçinden temini mümkün olmayan aramalı ve hammadde temininde öncelikli olarak Ortak Gümrük Tarifesi'nin (OGT) geçerli olduğu ülkelerle ithalat yoluna gidilmelidir. Çünkü OGT'nin geçerli olduğu ülkelerde gümrük, harç gibi ek maliyetler ithalata yansıtılmamaktadır.

1.3. İşgücü Maliyetlerindeki Yükseklik

Firmaların uluslararası arenada rekabet güçlerini ve dış ticaretteki etkinliklerini belirleyen en önemli unsurlardan bir diğeri ise işgücü maliyetleridir. Bu maliyetler işçiye ödenen maaş ile sınırlı kalmamaktadır. İşgücü maliyetleri, çalışana ödenen net ücret ile ücret dışı ödemelerin toplamından (sosyal güvenlik katkı payları, bordodan kesilen vergiler, kişisel gelir vergisi ve fon kesintileri) oluşmaktadır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlele ve Civelek 2001: 15-16).

Günümüzde toplam işgücü maliyetleri içindeki ücret dışı ödemelerin giderek artan bir seyir izlemesi uluslararası arenada ticaret yapan firmaların rekabet avantajlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu gelişme öncelikli olarak iç piyasalardan nihai olarak net ücretlerle finanse edilen iç talepteki azalmalara neden olmaktadır. Özellikle bizim gibi emek yoğun üretim yapısına sahip olan gelişmekte olan ülkelerin rekabet avantajını olumsuz bir şekilde etkileyen diğeri önemli bir unsur ise, belirlenen ücretlerin işçinin nispi verimliliğinden daha yüksek olması sonucu oluşan gizli işsizlik ortamıdır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlele ve Civelek 2001: 15-16).

Son yıllarda Türkiye’de ve AB ülkelerinde enflasyon ve girdi maliyetlerini kontrol altına almaya yönelik ciddi adımlar atılmıştır. Atılmış olan bu adımlar yüksek enflasyon ve işçi ücretleri konusunda ciddi pazarlıkları beraberinde getirmiştir. Bu gün Türkiye ve AB üyesi ülkeler alınan önlemler sonucunda, genişleyen dünya ticareti ve artan yatırım karlılıkları gibi konularda olumlu gelişmeler kaydetseler de, işçi ücretleri ve verimlilik ikileminde istenilen başarıyı sağlayamamışlardır (www.dtm.gov.tr, 7). Bu nedenle ücret ve verimlilik ikileminin paralel bir şekilde götürülmesini sağlayacak ücretlendirme politikalarının hükümet tarafından yürütülmesi son derece önemlidir.

Tablo 3.2: Asya ve Avrupa’da Bazı Ülkelerde Çalışan İşçilerin Saatlik İşçilik Ücretleri(ABD Doları Cinsinden) (2005 yılı itibari ile)

Ülkeler	SAATLİK İŞÇİLİK ÜCRETİ
Danimarka	32,18
Almanya	29,91
Belçika	27,73
Hollanda	26,84
Avusturya	25,38
İsveç	25,18
ABD	21,97
Fransa	21,13
Japonya	20,09
İtalya	18,35
Yunanistan	8,94
Türkiye	6,92
Portekiz	6,23
Tayvan	5,84
Çek cumhuriyeti	4,71
Polonya	2,50
Çin	0,64
Hindistan	0,40

Kaynak: www.dik.org.tr

Tablo 3.2’den de anlaşıldığı üzere Çin, Hindistan ile birlikte Asya Pasifik ülkeleri içinde en düşük iş gücü maliyetlerine sahip ülkelerdir. AB ülkeleri ise yüksek iş gücü maliyetlerinin de başını çekmektedir. Kıtanın kuzeyine doğru gidildikçe iş gücü maliyetleri en üst seviyelere ulaşmaktadır.

Türkiye’deki iş gücü maliyetleri özellikle Çin ve diğer Asya ülkelerine nazaran daha yüksek olduğundan ve ülkelerdeki sosyal güvenlik uygulamalarının nispeten daha gevşek bir şekilde uygulanmasından dolayı Türkiye’nin ihracattaki rekabet şansı bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (www.dtm.gov.tr, 6). Bu durumun gerekli önlemler alınarak avantaja çevrilmesi ülkenin dış ticaret politikasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Bunun için de öncelikli olarak, işgücü piyasası radikal bir yaklaşımla yeniden gözden geçirilmeli, çalışan personel için iş garantisi konusu yeniden ele alınmalı, çalışana iş yerinde iş garantisi yerine tüm sanayinin baz alındığı bir koruma alanı oluşturulmalı ve iş değişikliği durumunda garanti fikri üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Kalifiye olmayan genç işgücü ile çok az iş tecrübesi olan gruplara iş imkanı yaratmak amacıyla çalışmalar sürdürülmelidir. Çalışma hayatında sağlanan bu esnekliğe paralel olarak istikrar ve istihdam güvenliğinin artırılması sağlanmalıdır (www.dtm.gov.tr, 7).

1.4. Sermaye ve Finansman Maliyetlerindeki Yükseklik

Firmalar yatırım, üretim ve ticaret süreçlerinde finansman olanaklarını kullanmaktadırlar. Finansman olanakları ülkemizde banka kredilerinden ve sermaye piyasalarından elde edilmektedir. Bankaların kullandıkları kredilerin kullanılabilirliği ve hacmi, talep edilen teminatlar, krediler üzerindeki faiz dışı vergi ve diğer kesintiler maliyetleri direkt ve dolaylı yollardan etkilemektedir. Finansman maliyetleri içindeki en önemli unsur hiç şüphesiz kredi faiz oranlarıdır. Reel faiz oranlarının yüksek olması doğal olarak maliyetleri yükseltmekte bu da finansman sıkıntısı çeken firmanın rekabet avantajının düşmesine neden olmaktadır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlesel ve Civelek 2001: 16-17). Rekabet şansını kaybeden firma kendisine istediği pazar fırsatını yaratamamaktadır. Bu durum da ülkenin dış ticaret rakamlarına olumsuz yönde yansımaktadır.

Kredi faizlerinin yüksek seviyelerde seyretmesinin en önemli nedenleri arasında, enflasyon beklentileri, kamu borçlarının yüksek olması, finans kurumları arasındaki rekabetin tam olarak sağlanamaması ve yurtdışı yatırımlara getirilen sınırlandırmaları sayabiliriz (www.dtm.gov.tr, 7).

Ülkemizde ihracat yapan firmaların karşılaştığı bir diğer sorun ise, KDV iadelerinin ödenmesinde yaşanan sıkıntıdır. Bu durum özellikle nakit sıkıntısı içinde

olan ihracatçı firmalar ve düşük kar payı ile çalışan firmaların ihracat imkanlarını oldukça azaltmaktadır (www.dtm.gov.tr, 6).

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik durum gereği faiz oranları diğer AB ülkelerine oranla daha yüksektir. Firmaların finansman olanaklarını bankalardan aldıkları kredilerle sağlaması firmaların gelecekteki borç yükünü arttırmaktadır. Bu yüzden firmaların finansman ihtiyacını karşılayabilecek makul bir faiz oranının belirlenmesi gerekmektedir. KDV iadelerinin ödeme süresinin hızlandırılması için de hükümet tarafından gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Eximbank'ın Avrupa'daki örnekleri gibi, ihracatçı firmaların uzun vadeli mal ithalatına izin verecek programları geliştirmeleri yanında, kredilerini mutlak olarak yükseltmeleri, vadelerini uzatmaları ve rekabetçi bir maliyetle ihracat yapan firmalara kullandırmaları gerekmektedir. Factoring ve İhracat Sigortası uygulamaları genişletilmelidir. Yerli girdi ile yüksek üretim sağlamak amacıyla Eximbank kredi uygulamalarında "Net Katma Değer" kavramı uygulamaya konmalı ve yerli girdinin kullanıldığı üretimin kredileri öncelikli olarak desteklenmelidir (Aydın, Mert ve Kaynak 2002: 116).

1.5. Ulaştırma ve Taşıma Maliyetlerindeki Yükseklik

Yüksek taşıma bedelleri ve ulaştırma maliyetlerinin toplam maliyetler üzerinde oluşturduğu yük, orta ve uzun mesafeli pazarlarda firmanın rekabet gücünü ve dış ticaret avantajını, rakiplerine göre malın fiyatında avantajlı olsalar bile ortadan kaldırmaktadır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlesel ve Civelek 2001: 18). Bu da ihracatçı firmalara sınır ötesi ticarete önemli rekabet avantajları sağlamaktadır.

Günümüzde taşımacılık hizmetleri dünya hizmet ihracı içinde %23'lük bir paya sahiptir. Bir malın hasarsız bir şekilde sınır ötesi pazarlara sunulması,

küreselleşen dünyamızda malın kalitesi ve fiyatı kadar önemli bir unsur haline gelmiştir. Mümkün olduğu kadar malın hasarsız, kısa sürede ve ucuz bir şekilde üretim noktasından taşınabilmesi rekabet gücü açısından önemli avantajlar sağlayabilmektedir. Bu durum mesafenin arttığı ve taşıma imkanlarının çeşitlendiği dış ticarete daha önemli bir boyut kazanmaktadır (www.dtm.gov.tr, 8).

Ancak ülkemiz ulaşım sektöründe bazı önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar öncelikli olarak kendisini karayolu taşımacılığında giriş belgelerinin temininde göstermektedir. Bu sorun ihracatımızı önemli derecede etkilemektedir. Denizyolu taşımacılığımızda karşılaştığımız en önemli sorun ise, yapı ve işletmeden kaynaklanan sorunlar ve liman ücretlerinin yüksekliğidir. Demir yollarında karşılaşılan en önemli sorun ise fiziki standartlardaki düşüklüktür. Transit taşımacılığının önündeki en önemli engel ise yük bilgi ve dağıtım sisteminin olmamasıdır. Son olarak ise havayolu taşımacılığında ise eldeki alt yapı yetersizliğinden dolayı taşınan mallar sınırlı kalmakta ve birim maliyetler çok yükselmektedir (DTM 2001: 44-46-47-48). Bu nedenle ülkemizin taşıma problemleri ile ilgili sorunlarına biran önce çözüm üreterek ürün kalitesinin yanında satış sonrası hizmette de gerekli kalite ve standartları yakalaması dış ticarete büyük avantajlar sağlayacaktır.

Karayolu taşımacılığında karşılaşılan geçiş belgesi temini sorununun karşılıklı anlaşma yoluna gidilerek çözülmesi, karayolu taşımacılığı ve demiryolu taşımacılığında bizzat devletin eli ile alt yapı sorununun giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Türk limanlarının dezavantajlı yönlerini avantaja çevirebilmek için uzun vadeli ve istikrarlı bir ulusal ve uluslararası liman politikasının oluşturulması gerekmektedir (www.dtm.gov.tr, 8). Bütün bunların yanında deniz taşımacılığında kombine taşıma sisteminin geliştirilmesi deniz taşımacılığında son derece önem taşımaktadır. Bu önlemlerin alınarak taşıma ve ulaşım maliyetlerinin düşürülmesi firmalara önemli

maliyet avantajları getirirken, aynı zamanda da malın zamanında yerine hasarsız bir şekilde ulaşmasını sağlayarak müşteri memnuniyetini üst seviyeye çıkarmaktadır.

1.6. Haberleşme Maliyetlerindeki Yükseklik

Son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte iletişim sektörünün pazarlar arasındaki sınırları ortadan kaldırdığı görülmektedir. Firmaların iletişim araçlarını rasyonel bir şekilde kullanmaları onlara rekabet ve dış ticaret bilgi ağının oluşturulmasında önemli avantajlar sağlamaktadır. İletişim araçlarının kullanım maliyetleri günümüzde artık giderek üretim maliyetleri içinde artan bir yer tutmaya başlamıştır.

Ülkemizin haberleşme sektörünün firmaların rekabeti ve dış ticareti üzerinde yarattığı aksaklıklar diğer AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, ülkemizin en önemli eksikliğinin maliyetlerin yüksekliğinden ve yeterli alt yapıya sahip olunmamasından kaynaklandığı görülmektedir. İletişim sektöründe gerekli teknik donanım ve standartlarla donatılmış gelişmiş ülkelerdeki çokuluslu şirketlerin diğer rakiplerine göre önemli dış ticaret avantajları yakaladığı görülmektedir. Bu nedenle ülkemizin de dış ticarete istenilen payı alabilmesi için iletişim sektöründeki standartları yakalayarak maksimum faydayı sağlayabilmesi için gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

Firmalarımızın dış ticarete diğer ülkelerle oluşturduğu iletişim bilgi ağının en iyi altyapıya kavuşturularak maliyetlerin aşağılara çekilmesi için ilgili bakanlığın bir mevzuat oluşturarak yürürlüğe koyması firmalarımıza önemli dış ticaret avantajları sağlayacaktır. Ayrıca yine firmaların hızla küreselleşen dünyada meydana gelen değişimleri de takip etmelerine yardımcı olacaktır.

2. YAPISAL ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'nin dış ticaret politikasının karşı karşıya olduğu finansal sorunlardan sonra bugün özellikle öncelikli olarak ihracatını ilgilendiren diğer önemli bir sorun, ihracatın içinde bulunduğu yapısal durumdan kaynaklanan sorunlardır. İhracatımızın bugün içinde bulunduğu bu yapısal sorunları beş ana başlık altında toplamamız mümkündür. Bunlardan birincisi; ihracatımıza konu olan malların bugün dünya pazarlarında katma değeri düşük ürünlerden oluşmasını sağlayan sektörel bağımlılık, ikincisi ise; bu katma değeri düşük ve mal çeşitliliği bakımından da sınırlı sayıda olan ürünlerin dünyanın belirli merkezlerine ihracatının gerçekleştirilmesi sonucu oluşan bölgesel bağımlılık, üçüncüsü; ihracata konu olan malları üreten sektörlerdeki verim düşüklüğü, dördüncüsü; dış ticaretin organizasyonunu sağlayan kurumların etkinliğinden kaynaklanan sorunlar ve son olarak da beşincisi; iç tasarruf ve yatırım eksikliğinden kaynaklanan yapısal sorunlardır.

2.1. Sektörel Bağımlılık

Türkiye'nin bugün itibari ile özellikle ihracatının yapısı bakımından karşı karşıya kaldığı en önemli sorunu değişik sektörlerini (özellikle de son yıllarda dünya pazarlarında yarattıkları katma değer bakımından yüksek getirisi olan sektörleri) ihracata tam olarak yönlendirememiş olmasıdır (Saatçioğlu ve Kutlu 2004: 143). İhracat yapan sektörlerimizin yarattıkları katma değer bakımından dünya standartlarının altında kalması ve ürün çeşitliliği bakımından da geniş bir yelpazeye sahip olmaması, öncelikli olarak dış pazarlardaki rekabet gücümüzü azaltmaktadır. Bütün bunların yanında Türkiye'nin bu katma değer bakımından düşük sınırlı sayıdaki ürünleri ihraç etmesi dış ticaret kazançlarını da olumsuz yönde etkileyerek, kazançların düşük seviyelerde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durum da, ihracat gelirlerimizi azaltırken, ithal ürünlerin katma değeri yüksek mallardan oluşması nedeniyle de ithalat giderlerimizin artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak da dış ticaret açıklarımız her geçen gün artmaya devam etmektedir.

Tablo 3.3: Dünya Mal Ticaretinin Sektörel Yapısı (Sektörel % Paylar)

SEKTÖRLER	1980	1985	1990	1995	2000
1-Tarımsal Ürünler	15.0	13.8	12.2	11.7	9.0
2-Madencilik	28.5	21.9	14.1	10.5	13.1
3-İmalat sanayi	55.1	61.2	70.5	73.9	74.9
Demir Çelik	3.8	3.6	3.1	3.1	2.3
Kimyasallar	7.7	7.8	8.7	9.5	9.3
Diğer İşlenmiş Ara Mal.	4.6	6.4	7.7	7.9	7.3
Makineler ve Diğer Ulaşım Araçları	29.8	31.0	35.8	38.6	41.5
Otomotiv Ürünleri	6.4	8.1	9.5	9.2	9.2
Büro ve Haberleşme Cihazları	2.9	5.1	8.8	12.2	15.2
Diğer Makine ve Ulaşım Araçları	20.5	17.8	17.5	17.3	17.1
Tekstil	2.8	2.9	3.1	3.1	2.5
Hazır Giyim	2.0	2.5	3.1	3.2	3.2
Diğer Tüketim Malları	4.2	7.0	8.9	8.7	8.8
4-Diğer Ürünler	1.4	3.1	3.1	3.8	3.0
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: DTM (2002c: 9).

1980-2000 yılları arasında dünya ticaretinin sektörel yapısı incelendiğinde, tarım sektörünün payında %6'lık bir azalma, madencilik sektöründe %15'lere varan düşüşler yaşanmasına rağmen, imalat sanayinde ise %20'lere varan artışlar yaşanmıştır. İmalat sanayi içinde ise en önemli artışlar yine makine ve ulaşım araçları sektörünün alt sektörlerinden olan, büro malzemeleri ve haberleşme cihazları ve otomotiv sektörlerinde yaşanmıştır. Artış yaşanan bu iki sektör, bugün dünyada yaratılan katma değerden en fazla payı alan iki sektörü oluşturmaktadır.

Dünya ticaretinin sektörel yapısında bu yapısal değişimler yaşanmasına rağmen Türkiye'nin ihracatının sektörel yapısında buna benzer bir gelişme yaşanmamıştır. Son yıllarda dünya genelinde yaratılan katma değer açısından öneme

sahip sektörler Türkiye'nin ihracatından istenilen payı alamamaktadır. Bu durumu tablo 3.4 yardımı ile incelemeye çalışalım.

Tablo 3.4: 1980 ve 1996 Yılı Dünya ve Türkiye İhracatının Sektörel Dağılımı(% Payları)

Sektörler	Dünya(1980)	Türkiye(1980)	Dünya(1996)	Türkiye(1996)
Tarımsal Ürünler	15	65	12	22
Madencilik Ürünleri	25	9	9	3
Demir Dışı Metaller	3	1	2	1
Kimyasal Mallar	7	2	9	4
Tekstil	3	12	3	12
Hazır Giyim	2	5	3	26
Demir-Çelik	4	1	3	8
Ofis ve Haberleşme Cihazları	3	0	12	1
Otomotiv Ürünleri	6	2	9	4
Diğer Makine ve Ulaşım Araç.	20	1	17	8
Diğerleri	12	2	21	11

Kaynak: DTM (1998: 12–13).

1980 ve 1996 yılı dünya ihracatının sektörel yapısı incelendiğinde dünya ihracatı ile ülkemizin ihracatının sektörel dağılımı arasında hiçbir benzerlik görülmemektedir. 1980 yılında Türkiye ihracatının iki ürün grubuna (tarım ve tekstil) bağlı olduğu görülmektedir. 1996 yılına gelindiğinde ise bu gruba hazır giyim sektörü de dahil olmuştur.

Son yıllarda sektörel bağımlılığı azaltmaya yönelik uygulanan politikalar ve devlet tarafından uygulanan katma değer indirimleri ile birlikte sektörler önemli rekabet avantajları yakalamalarına rağmen bugün hala Türkiye'nin ihracatı sektörel yapı itibari ile sektörel bağımlılıktan kurtulamamıştır.

Tablo 3.5: 2001-2005 Yılları Arası Türkiye'nin Sektörel İhracatının(% Payları)

Sektörler	2001	2002	2003	2004	2005
Tarım ve Ormancılık	7.1	5.7	5.3	4.0	4.5
Balıkçılık	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1.1	1.0	1.1	1.0	1.1
İmalat	91.6	93.1	93.2	94.3	93.7
Diğer	0.1	0.1	0.3	0.5	0.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: TOBB, 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006 Ekonomik Raporlarından derlenmiştir.

Sektörlerin son beş yıllık performansları incelendiğinde, tarım sektörü ve imalat sanayinde meydana gelen değişiklikler haricinde diğer sektörlerde gözle görülen bir değişme olmamıştır. Tarım sektöründe %3'lük bir azalma meydana gelirken, imalat sanayinde %3'lük bir artış yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler ülkemizdeki sektörel bağımlılığın azalmasında yeterli değildir.

Bu nedenle ülkemizin ihracatının sektörel bağımlılığının azaltılması için, ülkemiz ihracatının sektörel dağılımında hedef sektörlerin dünya trendleri ve ülkemizde yaşanan koşullar da göz önünde bulundurularak belirlenmesi ve katma değer açısından yüksek değer ihtiva eden sektörlerin ihracat yapar hale getirilmesi, sürdürülebilir bir ihracat artışı için son derece önemlidir (DTM 2004: 11). Türkiye'de gelecekte önem teşkil eden ve katma değer açısından yüksek olan sektörler dördüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.2. Bölgesel Bağımlılık

Türkiye'nin 1980 yılından günümüze kadarki ihracatının bölgesel yapısı incelendiğinde, Batı Avrupa ağırlıklı üç bölgeye sahip olduğu görülmektedir. Batı Avrupa 1980 yılında %51.7'lik pay ile ihracatımızın en büyük pazarını teşkil ederken bu bölgeyi %18.8'lik pay ile Ortadoğu, %17.7'lik pay ile Eski Doğu Bloğu ülkeleri takip etmektedir (DTM 1998: 15).

Türkiye ihracatındaki bu üç bölgeyi yapı oransal olarak 1999 yılına kadar ekonomik gelişmelere de bağlı olarak dalgalanma eğilimi göstermesine rağmen, bu üç bölgeye (Batı Avrupa, Ortadoğu ve Eski Doğu Bloğu ülkeleri) yapılan ihracatın oranı %50'ler seviyesinin altına düşmemiştir. Bu durum da, Türk ihracatının bu üç pazara olan bağımlılığını 1999 yılına kadar korumasına neden olmuştur. Türkiye'nin bu üç kutuplu ihracatının ülke gruplarına göre dağılımını tablo 3.6 yardımı ile incelemeye çalışalım.

Tablo 3.6: Türkiye'nin İhracatının Bazı Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (% Payları)

Yıllar	AB Ülk.	Üçüncü Ülk.Toplamı	EFTA Ülkeleri	KEİ	EİT	BDT	Türk Cumhuriyetleri	İKT
1994	47.7	52.3	1.5	9.0	4.2	7.8	2.4	19.6
1995	51.2	48.8	1.4	11.2	4.2	9.5	2.5	17.9
1996	49.7	50.3	1.4	12.5	4.9	11.5	3.2	17.7
1997	46.6	53.4	1.6	14.6	4.7	13.4	3.3	16.0
1998	50.0	50.0	1.3	12.0	4.2	9.9	3.1	16.2
1999	54.0	46.0	1.4	8.2	3.3	5.8	2.2	14.8
2000	52.2	47.8	1.2	8.5	3.1	5.9	2.1	14.1
2001	51.4	48.4	1.0	9.1	3.1	6.3	1.8	15.8
2002	51.2	48.8	1.1	9.6	2.9	6.3	1.7	14.4

Kaynak: Saatçioğlu ve Kutlu (2004: 145).

1999 yılından sonra ise, ihracatın AB ülkelerindeki payında GB'nin de yaratmış olduğu bazı olumsuz etkilerden dolayı ilk yıllarda azalmalar meydana gelmiştir. Bu durum bize Türkiye'nin GB'ye üyeliğinin kabulünden sonra bir adaptasyon sorunu ile karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Ancak Türkiye bu sorunu kısa sürede çözerek AB pazarına gerçekleştirdiği ihracatı eski seviyesine getirmiştir.

Tablo 3.6'da da görüldüğü gibi EFTA ülkeleri, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Türk Cumhuriyetleri ve İslam Konferansı Teşkilatı'nın Türkiye'den yaptığı ithalat paylarında yıllar itibari ile çok

küçük değişmeler olmasına rağmen Türk ihracatı içindeki payları hala çok düşük seviyelerdedir.

Bu ülkelerin Türkiye'nin ihracatından daha fazla pay alabilmeleri için son yıllarda Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından geniş kapsamlı çalışmalar yürütülmektedir. Bu amaç doğrultusunda müsteşarlık tarafından komşu ve çevre ülkelerle ticari ilişkileri geliştirme stratejisi hazırlanmıştır.

Tablo 3.7: Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı (Milyon \$)

Ülke Grupları	2003		2004		2005	
	Değer	Pay %	Değer	Pay %	Değer	Pay %
A-Avrupa Birliği Ülk.	25.898,7	54.8	34.417,1	54.6	38.391,1	52.3
1-AB (15)	24.484,1	51.8	32.555,3	51.6	35.864,1	48.9
2-AB (10)	1.414,6	3.0	1.816,8	3.0	2.527,0	3.4
B-Türkiye Serbest Böl.	1.928,3	4.1	2.563,6	4.1	2.967,7	4.0
C-Diğer Ülkeler	19.425,8	41.1	26.094,1	41.4	32.031,1	43.6
1-Diğer Avrupa(AB Hariç)	4.857,0	10.3	6.625,6	10.5	8.792,3	12.0
2-Afrika Ülkeleri	2.131,2	4.5	2.967,6	4.7	3.626,4	4.9
Kuzey Afrika	1.577,0	3.3	2.2028	3.5	2.540,7	3.5
Diğer Afrika	554,2	1.2	764,8	1.2	1.086,7	1.5
3-Amerika Ülkeleri	4.269,5	9.0	5.699,5	9.0	5.948,3	8.1
Kuzey Amerika	3.972,9	8.4	5.175,6	8.2	5.263,8	7.2
Orta Amerika ve Karaippler	166,0	0.4	331,1	0.5	410,7	0.6
Güney Amerika	130,6	0.3	192,8	0.3	273,8	0.4
4-Asya Ülkeleri	7.812,7	16.5	10.452,9	16.6	13.185,8	18.0
Yakın ve Ortadoğu	5.464,8	11.6	7.910,0	12.5	10.158,4	13.8
Diğer Asya	2.347,9	5.0	2.542,9	4.0	3.027,4	4.1
5-Avustralya ve Yeni Zel.	158,1	0.3	264,5	0.4	270,8	0.4
6-Diğer Ülkeler	197,3	0.4	84,0	0.1	207,5	0.3
GENEL TOPLAM	47.252,8	100.0	63.074,8	100.0	73.399,9	100.0

Kaynak: TOBB 2005 ve 2006 Ekonomik Raporlarından derlenmiştir.

Bugün gelinen son noktada, yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere ülkemizin ihracatının bölgesel dağılımı ağırlıklı olarak ; %54 oranında AB ülkelerine

bağımlı haldedir. Türk İhracatındaki bu tek pazar bağımlılığının azaltılarak, pazar çeşitlendirmesine gidilmesi, ihracat hacminin genişlemesinde ve istikrarlı bir seyir izlemesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin bu pazar çeşitlendirmesini sağlaması için öncelikli olarak, sistemli tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yapılmasının yanında, kapsamlı komşu ve çevre ülkelerle ihracatı geliştirme stratejisi adı altında oluşturulacak bir eylem planına ihtiyacı vardır (DTM 2004: 10). Komşu ve çevre ülkelerle ticareti geliştirme stratejisi dördüncü bölümde incelenmiştir.

2.3. Verimlilik Düşüklüğü

Verimlilik belirli bir üretim miktarı ile bu üretimi elde etmek için kullanılan faktörler arasındaki orandır. Verimlilik işgücü ve sermaye verimliliği olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşgücü verimliliği imalat sanayinde ve alt sektörlerde kişi başına yaratılan katma değerle ifade edilirken, sermaye verimliliği ise yatırımlar için yapılan birim harcama ile elde edilen katma değer arasındaki bağlantıyı ifade etmektedir (Uzunoğlu, Alkin, Gürlesel ve Civelek 2001: 19-20).

Verimlilik ile üretim arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Verimlilik artışı direk olarak üretimi arttırmakta, artan üretim de ihracat rakamlarına yansımaktadır. Bu etki sadece doğrudan ihraç edilecek mal miktarı artışı ile değil, dolaylı olarak da fiyatların düşmesi sonucu rekabet gücünün artmasıyla mümkün olmaktadır (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Tablo 3.8: Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye’de ki Verimlilik Düzeyleri, Çalışan Kişi Başına GSYİH, Euro,Cari Fiyatlarla

ÜLKELER	1999	2000	2001	2002	2003
Avusturya	52,383	54,989	55,968	57,883	59,049
Belçika	60,439	62,416	63,181	64,808	66,471
Danimarka	63,719	63,128	66,347	60,913	62,955
Fransa	57,777	59,000	60,312	62,063	63,202
Almanya	54,535	55,667	56,421	58,226	59,399
Yunanistan	28,356	30,478	33,087	35,193	37,176
İrlanda	56,326	61,547	66,828	73,911	75,816
İtalya	53,106	54,961	56,325	57,496	58,775
Lüksembourg	75,557	80,353	78,525	78,255	79,985
Hollanda	48,821	51,609	54,121	55,394	56,695
Portekiz	21,864	22,922	24,036	25,329	30,932
İspanya	38,501	39,452	40,864	42,817	44,502
İsveç	61,553	62,557	58,760	54,505	57,037
İngiltere	53,100	56,243	57,876	52,803	50,200
Türkiye	8,103	9,777	7,468	8,421	7,843
AB(15)	51,572	53,308	54,556	54,810	55,648

Kaynak: www.mpm.org.tr

Tablo 3.8’de de görüldüğü gibi dünyada çalışan kişi başına verimlilik düzeyi en yüksek ilk iki ülke Lüksembourg ve Danimarka’dır. Bu iki ülke yüksek verimlilik düzeyleri ile diğer ülkelere karşı önemli rekabet ve dış ticaret avantajlarına sahip olmaktadır. Türkiye’nin çalışan kişi başına verimlilik düzeyine bakıldığında kendisine en yakın olan Portekiz ve Yunanistan’ın bile 3-4 kat gerisinde kaldığı görülmektedir.

Firmalar, verimliliklerini arttırmak için ürün kalitesini arttırma, ürünlere yeni özellikler ekleme, ürün teknolojilerini geliştirerek ve üretim tekniklerini günün şartlarına uydurarak sürekli olarak verimliliklerini arttırma çabaları içinde olmalıdırlar. Bunun için de kaliteli ürün ileri teknoloji kullanımı, yüksek Ar-Ge faaliyetleri, iyi eğitilmiş işgücü, özgün ürün geliştirme yeteneği, üretim esnekliği ve dinamik yönetim yapısı gibi yeni rekabet üstünlükleri de firmalar tarafından günün şartlarına uygun olarak yeniden tanımlanmalıdır (Uzunoğlu, Alkin, Gürlesel ve

Civelek 2001: 19). Bu kriterleri yerine getiren firmalar, üretimdeki verimliliklerini arttırarak mikro düzeyde bireylere ve kurumlara, makro düzeyde ise uluslararası rekabet ve ticarete önemli avantajlar sağlayacaklardır (Sönmez ve Avdan 2004: 657).

2.4. Dış Ticaretin Kurumsal Etkinliği

Dış ticaretin kurumsal etkinliğini engelleyen etkenlerden en önemlisi bu politikayı uygulayacak kurum ve kuruluşların hem kendi aralarında hem de diğer kurum ve kuruluşlarla uyum içinde ve birbirlerine destek olacak şekilde çalışmamasıdır. Kurumsal etkinliği olumsuz yönde etkileyen bir diğer önemli etken ise kurumlar arasındaki şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesinin istenilen ölçüde olmamasıdır.

Kurumsal etkinliğin belirlenmesi ve optimum seviyede çalışması için ilgili kamu hizmetini yürüten kurumun uygulanan politikalarda aldığı rol ve istikrarlılığı önemli bir faktördür. Bir kurum oluşturulurken belli alandaki hizmetlerin bir çatı altında toplanarak, kurumlar arası yetki çatışmalarının en aza indirilmesi, yetki çatışmalarının olduğu alanlarda ise etkili bir koordinasyon mekanizmasının oluşturulması şarttır. Bu bağlamda dış ticarete ithalat ve ihracat politikalarının ayrı ayrı birbirlerinden bağımsız bir şekilde sürdürülmesine son verilerek sektörel bazda ve dış ticaretin uluslararası niteliği de göz önünde bulundurularak ülke/bölge bazında ikili bir yapılanmaya gidilmesi gerekmektedir. Kurumsal etkinliğin yapılanmasında kurumun şekil yapısından daha önemli olan bir unsur, kurumun insan kaynaklarının niteliğidir. Üniversitelerin ilgili alanlarından mezun olan en nitelikli mezunlarını kuruma kazandırmak ve meslek personelinin sahip olduğu nitelikleri çalışırken daha da geliştirmelerini sağlamak için insan kaynakları planlamasına gidilmelidir. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın yurt dışı müsteşarlıklarının daha aktif hale getirilmesi gerekmektedir. Yurt dışında hizmet veren büyük elçi, meslek memuru, hazine, dış ticaret, maliye, planlama, çevre ve turizm bakanlığı temsilcileri arasında koordinasyonu geliştirecek bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Yurt dışında faaliyet

gösteren teşkilatların başarısı, öncelikle personel, ekipman ve ödeneklerin artırılmasının yanında karşılaştıkları sorunların aşılmasında da çeşitli kuruluşlarla işbirliği yapılmasına bağlıdır. TOBB, İGEME, ve İhracatçı Birlikleri bunların başında gelmektedir. Bu kuruluşların sağlayacakları personel desteği ve görev yaptıkları ülkedeki diplomatik sıfatla çalışmanın avantajlarını kullanarak daha başarılı sonuçlara ulaşılabilir (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Bunların yanında şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin yerine getirilmesine yönelik, kamu kesiminde etkinliği ve kaynak kullanımını arttıran düzenlemeler kapsamında bütçe birliği ve disiplinin sağlanması hedeflenmektedir (Emil 2003: 43).

2.5. İç Tasarruf ve Yatırım Eksikliği

Ekonominin temel prensibi gereği kişi ya da kurumların yatırım yapabilmeleri için ellerinde belli bir miktar birikimlerinin olması gerekmektedir. Bu birikimi yaratmanın en önemli kaynağı da firmaların faaliyetlerini sürdürdükleri süre zarfında elde ettikleri karlarının bir kısmını, gelecekte yeni yatırımlarda kullanmak ya da varolan işletmeyi genişletmek amacıyla tasarruf etmeleridir. Tasarruflar sonucu firmalar kendi ölçeklerini yeni yatırımlarla genişletmekte bu da üretim hacminin genişlemesine neden olmaktadır. Genişleyen ölçek ekonomileri firmaların birim maliyetlerini düşürmekte bu da firmalara uluslararası arenada dış ticaret ve rekabet avantajı sağlamaktadır.

1970'li yılların sonlarında Türkiye'nin ödemeler dengesinde meydana gelen tıkanma sonucunda, içe dönük ithal ikameci kalkınma stratejisinden, dışa açık ihracata dayalı kalkınma modeline geçiş, kamu yatırımlarının yeni yönelimini de belirlemiştir. Kamu ve özel kesimin görev dağılımı yeniden belirlenmiş, rekabetçi piyasa koşullarında özel sektör dinamizmi yeniden harekete geçirilmeye çalışılırken kamu kesiminin teşvik edici, yönlendirici ve temel alt yapı hizmetlerini destekleyici

görevi ön plana çıkmaya başlamıştır. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde kamu yatırımlarının payı toplam yatırımlar içinde önemli oranda gerilerken kamu yatırımlarının yapısında önemli değişimler gözlenmiştir. 1980 yılında kamu ve özel kesimin sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranları sırasıyla %8,7 ve %13,1 iken uygulanan politikalar sonucunda 2000 yılına gelindiğinde kamunun sabit sermaye yatırımları %5,8'e gerilerken özel kesiminin sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı %15,9'a yükselmiştir (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Kamunun sabit sermaye yatırımlarının azalması öncelikli olarak alt yapı yatırımlarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Devletin en önemli görevlerinden biri alt yapı yatırımlarını eksiksiz tamamlayarak halkın ve üretici kesimin memnuniyetini en üst seviyeye çıkarmaktır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ihtiyaç duyulan alt yapı yatırımlarının her geçen gün giderek artması kamu kesiminin imkanlar dahilinde bu yatırımları gerçekleştirmesini daha zor hale getirmektedir.

Bu durumda son yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünya genelinde alt yapı stratejilerinin özel sektör tarafından yapılmasına neden olmaktadır. Artık özel sektör eskiye nazaran alt yapı yatırımlarında daha fazla rol almakta, hatta birçok ülkede de kamu-özel kesim ortaklıkları teşvik edilmektedir. Türkiye'de benimsenen yaklaşım dünyadaki eğilimlere paralel olarak kamunun faaliyet gösterdiği alanlarda özel kesimin dinamiklerinden ve finansman olanaklarından yararlanılarak ekonomik ve sosyal alt yapı hizmetlerinin zamanında yeterli miktar ve kalitede sağlama yoluna gidilmesi ve belirli alanlarda yatırımın tümüyle özel sektörün omuzlarına bırakılması şeklindedir. Üretim sanayi için gerekli alt yapıyı oluşturacak olan özel sektörün temel konularda yasal ve kurumsal reformlar yaparak istikrarlı ve güvenilir bir ortamda yatırım yapmasının sağlanması son derece önemlidir (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Bütün bu alt yapı yatırımlarının yanında ihracata yönelik üretim yapan sanayilerimizin de teknolojik yenilenmeyi gerçekleştirerek dış pazarlardaki rekabet

avantajını arttırarak, küresel pazar paylarını genişletmeleri gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi için gerekli olan en önemli şey ise yatırımlar için gerekli olan kaynağın bulunmasıdır. Bu noktada da bankacılık reformunun tamamlanarak, mali sistemin biran önce işlemeye başlamasının sağlanması gerekmektedir (TOBB 2004b: 2).

Özel sektörün önündeki bir diğer önemli sorun ise GOÜ'lerin de en önemli makro ekonomik sorunlarından biri olan yüksek faiz oranlarıdır. Yüksek faiz oranları sermayenin finansman maliyetini arttırmanın yanında tasarrufların yatırıma dönüşmesini de engellemektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması için ekonominin işleyişine maksimum faydayı sağlayan bir faiz oranının belirlenmesi gerekmektedir.

Yatırım Ortamının İyileşmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) çalışmalarının kesintisiz devam ettirilmesi ve üzerinde uzlaşmaya varılan konuların bir an önce yasalaşmasının sağlanması gerekmektedir (TOBB 2004b: 3).

3. DIŞ KAYNAKLI ENGELLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Finansal ve yapısal engellerden sonra Türkiye'nin dış ticaret politikasının önündeki diğer önemli bir engeli de dış kaynaklı engeller oluşturmaktadır. Dış kaynaklı engelleri iki ana başlık altında inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi; 1996 yılından sonra imzalanan Gümrük Birliği'nin dış ticaret politikası üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerdir. İkincisi ise; küreselleşmenin dış ticaret üzerinde yaratmış olduğu etkilerdir.

3.1. Gümrük Birliği'nden Kaynaklanan Engeller

Türkiye ile AET arasında 1963 yılında imzalanan ortaklık anlaşmasının bir aşaması olan Gümrük Birliği (GB) Topluluğun 1971 yılında fiilen 1973'de de hukuken yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte Türk sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak kaldırması ile birlikte başlamıştır. GB, Mart 1995'te imzalanıp Türkiye'nin de 1 Ocak 1996'da yükümlülüklerini yerine getirmesiyle tamamlanmıştır. Türkiye'nin AB ile bütünleşme sürecinde hedeflerine ulaşmada en önemli aşamalarından birini oluşturan GB aynı zamanda, ülkemizin dışa dönük bir büyüme stratejisi çerçevesinde taraf olduğu en geniş kapsamlı ekonomik ve ticari entegrasyonlardan birisidir (Soğuk ve Uyanusta 2004: 7).

1 Ocak 1996 yılında tamamlanan GB'nin tanımını şu şekilde yapabiliriz; Akit tarafların hepsinde tek bir tarifinin uygulandığı, birliğe üyeliği bulunmayan devletlere karşı tek bir gümrük barajının var olduğu, birliğe üye olan devletler arasındaki mal alış verişlerinde vergilerin tamamen ortadan kaldırıldığı, üye olmayan ülkelerden alınan vergilerin üyeler arasında paylaşıldığı bir birliktir (Özen 2002: 24). Yapılan bu tanım çerçevesinde AB ile Türkiye arasında sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına engel olan engeller ortadan kalkmaktaydı.

Türkiye'yi AB ile GB anlaşmasını imzalamaya iten en önemli etkenler şunlardır (Çarıkçı 1996: 223);

- 370 milyonluk nüfusu sahip istikrarlı ve satın alma gücü yüksek olan bir pazarın dışında kalmamak,
- Hem AB ülkelerinden hem de diğer ülkelerden gelecek olan yabancı sermaye yatırımları artışı ile ileri teknoloji yatırımlarını arttırarak ihracat ve büyümede istikrarlı bir artış sağlamak,
- Doğu Avrupa ülkelerinin de AB'ye katılması sonucu yeni oluşacak pazar payından pay almak,
- Türkiye ile benzer ekonomik yapılara sahip olan İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın tam üyelik sonucu AB içinde Türkiye'ye karşı elde etmiş olduğu haksız rekabetin önüne geçmek,
- AB fonundan gelecek olan mali yardımlardan pay almak,
- AB içinde ve dışında Türkiye aleyhine alınacak siyasi ve iktisadi kararları asgari düzeye indirmektir.

Neoklasik iktisadi birleşme kuramına göre; ülkeler arasında GB'ye gidilmesi sonucu ticari engellerin ortadan kaldırılması ile birlikte üç statik etki kendisini göstermektedir. Bunlardan ilki; etkin olmayan üreticiyi piyasadan dışlayan ticaret yaratıcı etki, ikincisi; en etkin üretimi gerçekleştiren üreticinin GB dışında kalmasıyla ortaya çıkan ticaret saptırıcı etki ve son olarak da fiyatların düşmesine bağlı olarak ortaya çıkan tüketim artışı etkisidir. Görüldüğü gibi GB'nin ticaret ve tüketim yaratıcı etkileri refah artışına neden olurken, ticaret saptırıcı etkisi ise ekonomileri olumsuz yönde etkilemektedir. GB'nin statik etkilerinin bir de dinamik etkileri mevcuttur. Çünkü zaman içinde dış ticarete meydana gelen değişimler ekonomi üzerinde köklü değişmelere neden olmaktadır. Bu etkiler kalıcı niteliğe sahip olmalarından dolayı ve ekonomiyi derinden etkiledikleri için statik etkilerden daha büyük öneme sahiptirler. GB'nin ilk ve en büyük etkisi, pazarların genişlemesi sonucunda ölçek ekonomilerinin ortaya çıkması, ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesiyle de kaynakların daha etkin dağılımı ve kullanımı sağlanarak maliyetlerin düşme eğilimine girmesidir. Piyasaların genişlemesi sonucu artan

rekabet üretim maliyetlerinin düşmesiyle sonuçlanan teknolojik yenilikleri teşvik etmektedir. Birim maliyetlerin düşmesi fiyatların düşmesine buda tüketicilerin reel gelirlerinin artmasına neden olmaktadır (Şahinöz 2004: 29).

Geçen 9 yıllık süreç içinde GB'nin Türk dış ticaret politikası üzerine olan olumsuz etkilerini değerlendirirken dikkate almamız gereken bir diğer önemli husus ise bu sürecin gerek Türkiye ekonomisi gerekse dünya ekonomisindeki gelişmelerden bağımsız olarak ele alınamayacağıdır. GB bugün Türk dış ticaret politikasını tek başına belirleyen bir faktör değildir. Bu süreç değerlendirilirken, 1994 tarihinde yaşanan ekonomik kriz sonucunda yapılan devalüasyonun yarattığı etkiler, 1997 de yaşanan Asya krizi ve sonrasında yaşanan Rusya krizinin de etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. 1998 de yaşanan kriz, 1999 genel seçimleri, Ağustos ve Kasım aylarında yaşanan deprem felaketleri, 2000 yılında uygulamaya konulan ekonomik istikrar programı ve Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizler dikkate alınması gereken diğer önemli unsurlardır (Soğuk ve Uyanusta 2004: 11).

3.1.1. İhracat Üzerindeki Olumsuz Etkiler

1996'dan bu yana AB ile yürütülen GB'nin olumlu etkilerini büyük ölçüde hisseden Türkiye ekonomisi mali ve siyasi konularda bazı olumsuz etkilere de maruz kalmıştır. İhracatta çeşitlilik ve sermaye malının yeterli seviyede olmayışı ve oligopolistik piyasa yapılarının kırılmayışı, firmaların modernizasyonunun ve verimliliklerinin AB ile rekabet edebilecek konuma gelememesine, ürün kalitesinin yükseltilememesi ve standartların sağlanamamasına neden olmuştur. Ayrıca piyasaların genişlemesi ile birlikte ihracat yapan firmaların optimum üretim ölçeğine ulaşma ve aynı zamanda da ölçek ekonomilerinden yararlanarak dış ticaret güçlerini arttırmada yaşadığı güçlükler ve fiyat ve kalitede istenilen seviyenin yakalanamaması sonrası tüketici refahının arttırılamaması GB sürecinde hissedilen olumsuz gelişmelerin başlıcalarıdır (Şahinöz 2004: 41).

GB'ye daha önce üye olan ülkelerin tecrübeleri ve bu konuyla ilgili çeşitli iktisatçılar tarafından yapılan ampirik çalışmalar, AB gibi gelişmiş bir ekonomi ile GB'ye gidilmesinin önceden kestirilebilecek en önemli olumsuz etkisinin dış ticaret açıklarının büyümesi şeklinde ortaya çıkacağını göstermiştir (DTM 1999: 449).

Bu tecrübeleri yaşayan ülkelere örnek olarak Türk ekonomisi ile benzer özellikler gösteren İspanya ve Portekiz ekonomilerini gösterebiliriz. 1986'da GB'ye katılmalarıyla birlikte Portekiz'in ithalatı %17,3, İspanya'nın ithalatı ise %14,4 oranında artış göstermiştir. Bu ülkelerin ithalata nazaran ihracatları sınırlı kalmıştır. Bu da üyeliklerinin ilk yıllarında önemli dış ticaret açıklarıyla karşılaşmalarına neden olmuştur. Ancak tam üyeliklerini takip eden yıllarda ihracatlarında önemli artışlar gözlenmiştir (DPT 2000: 25).

GB'nin Türk dış ticareti üzerindeki ilk olumsuz etkisi kendisini, ticaret saptırıcı etkinin ihracat üzerinde etkili olmaya başlaması sonucu dış ticaret açıklarının artması şeklinde göstermiştir (Kayseri Ticaret Odası 2005: 121). Bugün gelinen son noktada ise 2005 yılı sonu itibari ile Türkiye'nin dış ticaret açığı 42.9 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir (www.denizyatirim.com). İthalat ve ihracat rakamları arasındaki farkın bu denli açılması Türkiye'yi AB'nin dünyadaki 6. büyük pazarı haline getirmiştir (www.turkab.net).

Türkiye GB sonrası yaşanan bu gelişmelere hiç de yabancı değildi. Türkiye GB öncesinde de AB ülkeleri dahil bütün dünya ülkeleri ile dış ticaret açığı vermekteydi. Verilen bu açığın en önemli sebebi ise Türkiye'nin dolar cinsinden mal ve hizmet gelirlerini gösteren Cari İşlemler Dengesi'nde (CİD), son yıllarda ihracat gelirlerine yakın hizmet gelirleri elde etmesidir. Türkiye'nin CİD'nin bu yapıya sahip olması sürekli dış ticaret açığı vermesine neden olmaktadır (Çarıkçı 2003: 84). Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin dış ticaret açığının bütün bedelini GB'ye yüklemek doğru değildir.

Tablo 3.9: GB Öncesinde Türkiye'nin AB ile Olan İhracatı (Milyon \$)

Yıllar	Genel İhracat	AB'ye yapılan ihr.	AB'nin Payı
1980	2.910	1300	44,7
1981	4.703	1864	33,3
1982	5.746	1802	31,4
1983	5.728	2066	36,1
1984	7.134	2781	39,0
1985	7.958	3204	40,3
1986	7.457	3263	43,8
1987	10.190	4868	47,8
1988	11.660	5098	43,7
1989	11.624	5408	46,5
1990	12.959	6906	53,3
1991	13.593	7042	51,8
1992	14.719	7602	51,6
1993	15.348	7367	48,2
1994	18.105	8634	47,2
1995	21.636	11078	51,2

Kaynak: DTM (2002a: 444).

1980'li yıllardan GB'nin imzalanmasına kadar geçen dönemde ihracatın AB ile olan payı artış eğilimi göstermiştir.

Tablo3.10: GB'den Sonra Türkiye'nin AB İle Olan İhracatı(Milyon\$)

Yıllar	Genel İhracat	AB'ye yapılan ihracat	AB'nin Payı(% Olarak)
1996	23.224	11.548	49,7
1997	26.261	12.348	46,6
1998	26.974	13.488	50,0
1999	26.588	14.333	53,9
2000	27.485	14.352	52,2
2001	31.342	16.118	51,4
2002	35.761	18.330	51,3
2003	47.253	25.899	54,8
2004	63.167	34.451	54,5
2005	73.275	38.344	52,3

Kaynak: DTM ve DİE yayınlarından derlenmiştir.

GB öncesinde de AB ile yapılan ihracatta görülen artış seyri GB'nin imzalanmasıyla birlikte kendisine daha iyi bir ortam bularak yükseliş trendini devam ettirmiştir. GB öncesinde Türk ihracat ürünlerinin AB piyasasından almış olduğu %44'lük pay GB'nin imzalanmasından sonra %50'lere yükselmiştir.

GB'nin gelişmekte olan ülkelerde(GOÜ) tam anlamıyla çalışabilmesi için dayanışma ilkesi çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye mali destek vermesi öngörülmektedir. Ancak verilmesi düşünülen 4 milyar dolarlık mali yardımın, taahhütlerin aksine Türkiye'ye verilmediği görülmektedir. Bu mali yardımlar özellikle ihracat yapan firmaların sıkıntılarını bir ölçüde hafifletirken küçük ve orta boy işletmelerin GB'ye uyumu açısından büyük önem taşımaktaydı (Morgil 2003: 110).

Türkiye'ye AB tarafından yapılan mali yardımların içeriği taahhüt edilen miktarları ve gerçekleşme oranları tablo 3.11'deki gibidir.

Tablo 3.11: GB Öncesi Yapılan Mali Yardımlar(Milyon Euro)

MALİ YARDIMIN KAYNAĞI	MALİ YARDIMIN ŞEKLİ	DÖNEM	TAAHÜT	FİİLİ KULLANIM
1.Mali protokol	KREDİ	1964-1969	175	175
2.Mali protokol	KREDİ	1971-1977	220	220
Tamamlayıcı prt		1971-1977	47	47
3.Mali protokol	KREDİ	1979-1982	310	310
Özel yardım paketi	HİBE	1982-1986	75	75
4.mali protokol	375HİBE 225 KREDİ	1982-1986	600	Yunanistan'ın vetosu sonucu kullanılmadı
Körfez savaşı	KREDİ	1991	175	175
Özel mali işbirliği	HİBE	1993	3	3
GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ TOPLAM			1605	1005

Kaynak: DTM (2002a: 445).

GB öncesinde AB tarafından taahhüt edilen mali yardımların ancak %65'i fiili olarak Türkiye tarafından kullanılabilmiştir. Geriye kalan %35'lik oranın

kullanılmamasının nedeni ise, 1982-1986 dönemindeki 600 milyon euroluk mali yardımın Yunanistan tarafından veto edilmesidir.

Tablo 3.12: GB Sonrası Yapılan Mali Yardımlar (Milyon Euro)

MALİ YARDIMIN KAYNAĞI	MALİ YARD. ŞEKLİ	DÖNEM	TAAHHÜT	FİİLİ YARD.
Avr.-Akdeniz Süreci	Hibe	1995-1999	376	181,3
Bütçe Kaynaklı	Hibe	1996-2000	375	Yunanistan'ın Vetosu Nedeniyle Kullanılmadı
İdari İşbirliği	Hibe	1996-2000	3	3
Çeşitli Yardımlar	Hibe	1992-1999	-	14
Avr.Yatırım Bank.	Kredi	1996-2000	750	Yunanistan'ın Vetosu Nedeniyle Kullanılmadı
Yenileştirilmiş Akdeniz Süreci	Kredi	1992-1996	340	340
Avr. Akdeniz Süreci	Kredi	1997-1999	205	205
Risk Sermayesi	Kredi	1999	12	12
Makro Eko. Yard.	Kredi	Gerekmesi	Halinde	200
GÜMRÜK BİRLİĞİ TOPLAM			2061	755,3

Kaynak: DTM (2002a: 450).

Tablo 3.12'de de görüldüğü gibi GB'den sonra Türkiye'ye taahhüt edilen yardım miktarı artmasına rağmen fiilen verilen yardımlar oldukça düşmüştür. GB'den sonra verilmesi taahhüt edilen 2061 milyon euroluk mali yardımın sadece 755 Milyon euroluk kısmı Türkiye tarafından fiilen kullanılmıştır. GB öncesinde mali yardımları fiilen kullanma oranı %65 iken GB'den sonra bu oran hemen hemen yarı yarıya düşerek %36,5 seviyelerine inmiştir. Bu durum da Türkiye'de proje bazındaki bir çok planının daha başlamadan bitmesine neden olmuştur.

GB sonrasında AB tarafından yapılacak olan mali yardımların yapılmaması ve parasal teşviklerin ortadan kaldırılması sonucu ihracat, kendisinden beklenen performansı gösterememiştir. Kaldırılan teşviklerin yerine getirilen yenilerinin uygulamadan kaynaklanan nedenlerle etkili olamayışı, ihracatın istenilen performansı gösterememesinde etkili olan diğer önemli bir faktördür (Bakkal 1999: 133).

GB'nin işleyişinden kaynaklanarak Türkiye'nin hem ihracat politikasını hem de ithalat politikasını ilgilendiren bir diğer sorun ise Türkiye'nin AB'ye tam üye olmamasından dolayı karar alma mekanizmasının dışında kalması sonucu oluşan olumsuz etkilerdir.

Bu nedenden dolayı Türkiye kendi çıkarları ile ilgili konuların görüşüldüğü AB organlarında temsil edilmektedir. Bunun sonucunda da AB ülkeleri tarafından Türkiye, İhracat ve ithalat ile ilgili alınacak kararlara uymak zorunda bırakılmaktadır. Bunun en iyi örneği; Türkiye'nin ihracatçısı konumunda olduğu hububat, şeker, süt ve şeker pancarının GB'ye dahil edilmemesi gösterilebilir. Bu ürünlerin GB'ye dahil edilmemesinin gerekçesi olarak da Türkiye'nin ortaklarının uyguladığı politikalara uyumsuzluğu gösterilmektedir (Şen 2003: 657). Bu durumun yarattığı diğer önemli bir sakınca ise çokuluslu AB ülkelerine ait firmaların rahatlıkla Türkiye'ye girebilme imkanı bulabilmesidir. Bu durum yerli üretici ve sanayi için önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır (Manisalı 2002: 8). Bu açıdan bakıldığında yan sanayinin, GB'den sonra özellikle de otomotiv sanayinin gücü önemli ölçüde zayıflamıştır.

GB mevzuatı gereği Türkiye'den ihraç edilecek olan ürünlerin AB norm ve standartlarına uygunluğunu gösteren gerekli belgeleri alması gerekmektedir. AB norm ve standartlarına uygun olmayan ürünlerin ihracatına izin verilmemektedir.

Türkiye'de yakın zamana kadar ihraç ürünlerin kalite ve standartlarını ölçecek; akredite test, belgelendirme ve ölçüm cihazlarının bulunmayışı nedeniyle yurtdışındaki laboratuarlara yüksek maliyetle testler yaptırılmaktaydı. Bu da maliyetlerin artmasına neden olmaktaydı. Bugün Türk Akreditasyon Kurumu'nun (TÜRKAK) kurulmasına karşın yeterli sayıda işlevselleşmiş laboratuvarın olmaması nedeniyle sorun bütünüyle çözülmüş değildir (TOBB 2004a: 53).

Son yıllarda yaşanan enflasyon ve krizlerin de etkisini göz önünde bulunduracak olursak GB'nin imzalanmasından sonra rekabet şansı zayıflayan sektörler ile işletmelerin küçülmesi ya da kapanması sonucu sayıları günümüzde milyonları bulan işsizler ordusuna yeni işsizlerin katılması, GB'nin ekonomi üzerinde yarattığı diğer önemli bir olumsuz etkidir (Ekin 1999: 117).

AB ile pazarlıkları istenilen düzeyde sürdüremediğimizden GB sonrası ihracatımız üzerinde oluşan anti-dumping engelleri ihracatımıza büyük zarar vermektedir (İyibozkurt 1997: 382). Bu durumda ihracatımızın diğer ülkelere karşı rekabet gücünü önemli ölçüde azaltmaktadır.

Son olarak karşılaşılan engellerinden birisi ise Türk iş adamlarının vize alırken karşılaştığı sorunlardır. AB ile olan ticaret bağlantılarında Türk iş adamlarının hareketini engelleyen bu engeller AB iş adamları ile kıyaslandığında büyük eşitsizlikler yaratmaktadır (TOBB 2004a: 53).

GB'nin kabulünden sonra yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı ihracatımız istenilen büyümeyi gerçekleştirememiştir. Bu nedenle GB'den kaynaklanan sorunların ortadan kaldırılarak ihracatımızın ülkenin kalkınmasında önemli bir direnç noktası haline getirilmesi gerekmektedir. Bu direncin oluşturulması için de aşağıdaki önlemlerin alınması gerekmektedir;

- Öncelikli olarak AB tarafından GB ile birlikte verilmesi taahhüt edilen mali yardımlar için gerekli olan performansın sağlanması gerekmektedir. Çünkü AB tarafından verilen bu yardımlar proje bazında kredi hibesi şeklinde verilmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin ihracatı açısından önem arz eden projeleri hayata geçirmesi son derece önemlidir. İyi projeler bazında elde edilen mali yardımlar Türk ihracat ve ithalatına önemli destek sağlayacaktır. AB tarafından verilen mali yardımların yanında, Türk hükümeti tarafından sağlanacak teşvik politikaları da büyük önem arz etmektedir. İhracatın kredi ihtiyacını karşılayan Eximbank'ın yeterli mali kaynaklarla donatılarak, faiz oranlarının da uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek seviyelere

kavuşturulması gerekmektedir. İhracat teşvik politikasında uygulanması gereken bir diğer politika ise ihracat sigortalarının daha yaygın ve etkin hale getirilmesi için uygulanacak olan politiklardır.

- Türkiye'nin ihracat izin belgelerini alabilmesi için AB standartlarına uygun yeterli donanımına sahip laboratuvarları kurması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda girişimde bulunan sektör girişimcilerine devletin gerekli olan desteği vererek gerekli bürokratik kolaylıkları sağlaması son derece önemlidir (TOBB 2004a: 53).
- Türk yetkililerinin, iş adamları ve sektör temsilcilerinin yurtdışına çıkarken karşılaştıkları vize problemlerini, GB'ye taraf olan ülkelerle masaya oturup ülkelere giriş çıkışlarda yaşanan zorlukların kolaylaştırılması yönünde çözmeleri gerekmektedir.
- Türkiye'nin AB ülkelerinde anti-dampinge karşı uygulanan önlemlerin benzerlerini kendi dış ticareti üzerinde de uygulaması gerekmektedir. Bu yöntemlerle ticaret üzerinde oluşan olumsuzluklar giderilecek ve rekabet avantajı yakalanmış olacaktır.
- GB ile Türk pazarının, uluslararası firmalara açılması sonucu çokuluslu şirketlerle rekabet edebilmesi için verimliliklerini arttırıcı, yeni üretim ve yönetim tekniklerine yönelmiş modern işletmecilik örgüt yapılarıyla çalışan ve iş gücünün beceri ve verimliliği yükseltilmiş yeni yapılara kavuşturulması son derece önemlidir. Bunların yanında entegre ve düşük kapasitede çalışan şirketlerin, optimum ölçekli büyük işletmelere dönüştürülmesi, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri kurulması, üretimin ileri teknolojiye dayalı katma değeri yüksek ihraç ürünlerine kaydırılması, KOBİ'lerde üreticilerin de yönetimde söz sahibi olabileceği çok ortaklı dış ticaret şirketlerinin kurulması gerekmektedir (Ekin 1999: 114).

3.1.2. İthalat Üzerindeki Olumsuz Etkiler

Türkiye'nin 1996 yılından sonra GB ile birlikte AB ile arasındaki ticaret hacmi önemli ölçüde artmıştır. Bu artış GB'nin ticaret yaratma etkisinin Türkiye üzerinde işlediğinin bir kanıtıdır. Türkiye'nin ticaret hacmindeki artış özellikle GB'nin ilk yıllarında ithalat tarafından desteklenmiştir. 1996 yılından sonra Türkiye'nin ithalatında hissedilir derecelerde artışlar gözlenmiştir. Bu artışlar ilerleyen yıllarda eski seviyelerine tekrar dönmüştür. GB'nin ilk yıllarında ithalatın bu denli artış göstermesi Türkiye'nin dış ticaret açıklarının büyümesine neden olmuştur. Bu nedendir ki GB'nin ithalat üzerinde yarattığı en önemli olumsuz etkinin kendisini dış ticaret açığı üzerinde gösterdiğini söyleyebiliriz.

GB'den sonra ithalatın ihracattan daha fazla artış göstermesinin nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz (TOBB 2002: 34-35);

- Türk ekonomisi ile AB ekonomisi arasındaki rekabet gücü farklılığı,
- AB ve Türkiye'nin gümrük duvarlarını farklı dönemlerde kaldırmış olmaları,
- GB ile birlikte AB menşeli sanayi ürünlerinde uygulanan koruma oranlarının %10'lardan sıfır seviyelerine; üçüncü ülkelere karşı olan koruma oranlarının ise ortalama %15 seviyesinden %5,2 seviyesine indirilmesi ve uygulanan makro ekonomik politikaların bu kaybı telafi edecek önlemler içermemesi,
- Döviz kurlarının satın alma gücü paritesi üzerinde değerlenmeye devam etmesi sonucunda Türk ihracat ürünlerinin fiyat rekabetini kaybederek ithalatın daha cazip hale gelmesidir.

Bütün bu yaşanan gelişmeler GB'nin ticaret yaratma etkisinin Türkiye üzerinde ithalat ağırlıklı olarak çalıştığının bir göstergesidir. Bu nedenle üçüncü ülkelerden yapılan ithalat oransal olarak azalmakta ve AB ülkelerinden yapılan ithalatın altında kalmaktadır. Bu durum da bize GB'nin üçüncü ülkelere karşı Türkiye üzerinde ticaret saptırıcı etkisinin çalıştığını göstermektedir.

Tablo 3.13: GB'den Önce Türkiye'nin AB İle Olan İthalatı(Milyon \$)

Yıllar	Genel İthalat	AB ülkelerine yapılan ithalat	AB'nin Payı(%)
1980	7.909	2.360	29,8
1981	8.933	2.633	29,5
1982	8.843	2.566	29,0
1983	9.235	2.775	30,1
1984	10.757	3.395	30,8
1985	11.343	3.395	34,3
1986	11.105	4.565	41,1
1987	14.158	5.666	40,0
1988	14.335	5.895	41,1
1989	15.792	6.053	38,3
1990	22.302	9.238	41,8
1991	21.047	9.221	43,8
1992	22.871	10.050	43,9
1993	22.429	13.874	47,1
1994	23.270	10.915	46,9
1995	35.707	16.860	47,2

Kaynak: DTM (2002a: 444).

1980 sonrası uygulanan liberazasyon politikaları ile ithalat 1994 yılına kadar istikrarlı bir artış eğilimi göstermiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle ithalat hacminde bir önceki yıla göre 6 milyon dolarlık bir azalma meydana gelmiştir. 5 Nisan 1994 yılında alınan kararların ve yapılan devalüasyonun etkisiyle ithalat tekrar yükseliş trendine girerek eski performansına kavuşmuştur.

İthalatın AB ülkeleri içindeki payına bakacak olursak 1980-1995 yılları arasında bazı yıllarda dalgalanmalar yaşanmasına rağmen genelde yükseliş trendi içindedir. Bu 15 yıllık süre zarfında ithalat 2,360 milyon dolardan 16,860 milyon dolar seviyelerine yükselmiştir.

Tablo 3.14: GB'den Sonra Türkiye'nin AB İle Olan İthalatı(Milyon \$)

Yıllar	Genel ithalat	AB ülkelerinden yapılan ithalat	AB'nin Payı(% Olarak)
1996	43,626	23,138	53,0
1997	48,559	24,870	51,2
1998	45,921	24,075	52,4
1999	40,692	21,419	52,6
2000	54,149	26,388	48,7
2001	41,339	18,280	44,2
2002	51,270	23,288	45,7
2003	69,340	33,495	48,3
2004	97,540	45,444	46,6
2005	116,352	49,048	42,1

Kaynak: DTM ve DİE verilerinden derlenmiştir.

GB'den sonra Türkiye'nin ithalatının seyrine bakıldığında dalgalanmaların ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlere denk geldiği görülmektedir. GB'nin tamamlanmasını takip eden ilk iki yıl içerisindeki yüksek ithalat artışının daha sonraki yıllarda bir dengeye kavuştuğu görülmektedir. Türkiye'nin AB'den yapmış olduğu ithalatın hangi mallardan oluştuğu Türkiye'nin kısa ve uzun dönemdeki ekonomik performansı üzerinde oldukça etkilidir. AB'den yapılan tüketim malları ithalatının artışı Türkiye ekonomisini kısa ve orta vadede olumsuz yönde etkilerken, ara malı ve yatırım malı ithalatındaki artış Türkiye ekonomisine uzun dönemde önemli avantajlar sağlayacaktır.

Tablo 3.15: Türkiye'nin AB'den Yaptığı İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı(Milyon \$):

Yıllar	Yatırım Malı		Ara malı		Tüketim Malı	
	İthalat	Pay(%)	İthalat	Pay(%)	İthalat	Pay(%)
1996	7,388	31,9	12,880	55,7	2,870	12,4
1997	7,327	29,5	14,009	56,3	3,535	14,2
1998	7,182	29,8	13,270	55,1	3,622	15,0
2000	6,069	28,3	11,823	55,2	3,525	16,5
2001	7,337	27,8	14,116	53,0	5,114	14,2
2002	4,317	23,6	11,168	61,1	2,595	14,7
2003	5,382	23,1	14,357	61,8	3,191	13,7

Kaynak: DTM ve DİE verilerinden derlenmiştir.

GB sonrası tüketim malları ithalatı yaklaşık %100'lük bir artış göstermesine rağmen AB'nin toplam ithalatımızdaki payı ortalama %14 seviyesinde seyretmiştir. 2000 yılı sonrasında tüketim malı ithalatının ara malı ithalatı lehine düştüğü görülmektedir. İthalatın ağırlıklı olarak yatırım malı ve ara malı ithalatından oluştuğu görülmektedir. Yukarıdaki bu dağılım, ithalatın Türk sanayisine girdi sağlayan sağlıklı yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Soğuk ve Uyanusta 2004: 20).

Türkiye GB'nin kabulü ile birlikte yalnız AB çıkışlı imalat sanayi ürünlerinin gümrüksüz ithalatını, buna karşılık AB üyesi olmayan ülkelerden yapılan ithalatta AB'nin kendi tercihlerine göre belirlediği gümrük tarifelerini uygulamak zorunda kalmıştır. Bu durum da Türkiye'nin ithalatı üzerinde bir sapmaya neden olmaktadır. Örneğin; Japonya'da %10 daha ucuza satılan bir mal gümrükten geçerken %20 vergiye maruz kaldığı için daha pahalıya gelmektedir. Aynı AB malından gümrükten geçerken vergi alınmadığı için piyasada kendisine daha ucuza bir yer bulabilmektedir. Bu durum da Türkiye'nin AB ile yapmış olduğu ithalatta önemli miktarlarda döviz kaybına uğramasına neden olmuştur (www.turkab.net).

GB sonrasında hızla artmaya başlayan dış ticaret açıkları Türkiye ekonomisi üzerinde iki olumsuz gelişmeye neden olmuştur. Bunlardan birincisi; ekonomik kalkınmayı sağlayacak aynı zamanda da sanayileşme hamlesini doğrudan doğruya etkileyecek olan rekabet gücünün zayıflamasıdır. İkinci olumsuz etki ise kendisini tasarruf-yatırım dengesinin bozulması üzerinde kendisini göstermiştir. Dış ticaret açıklarının kontrol edilememesi sonucu tüketim mallarında yaşanan ithalat artışı tasarrufların yatırımlara yönelmesini engelleyerek dengenin bozulmasına neden olmuştur (Kumbaracıbaşı 1970: 123).

GB'nin ithalat üzerinde yarattığı diğer önemli bir sorun ise ikici el mal kavramının yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'ye ithal edilecek olan herhangi bir mamulün tamamının ithal edilebilmesi için o malın ithal edildiği yıldan önceki altı ay içinde imal edilmiş olması gerekmektedir. Bu hüküm özellikle ileri teknoloji ürünlerine, bir ürünün tam parçalarına ve yenilenen ürünlerine

uygulanmaktadır. Bu maddenin amacı her ne kadar da eski ürünlerin yurt içine ithalatını önlemek olsa da uygulama sonucunda hiçbir kompleks ürün Türkiye'ye ithal edilemez konuma gelmiştir. Bu madde gereği üretilmiş olan kompleks ürünlerin bütün parçalarının aynı tarihte üretilmiş olması gerekmektedir. Bu durumun gelişen ve değişen teknolojiye ayak uydurması imkansızdır. Bu nedenle kompleks ürünlerin farklı parçaları farklı tarihlerde üretilmiş olabilirler. Bu maddenin varlığı yüzünden GB sonrası yapılan kompleks ürün ithalatında önemli düşmeler yaşanmıştır. Burada yaşanan sorunun en önemli nedeni Türkiye'nin AB'nin ortak ticaret politikasını oluşturan deklarasyonu fazlasıyla kapsamlı yorumlamasından kaynaklanmaktadır (www.deltur.cec.eu.int, 2).

GB imzalandıktan sonra Türk pazarı AB'nin çokuluslu şirketlerine açılınca AB'li yatırımcılar Türk pazarına sabit sermaye yatırımları yapmak yerine mal ve hizmet ithalatı yoluyla piyasaya girmeye çalışmışlardır. Bu yüzden GB öncesinde hayal edilen yabancı sermaye yatırımları GB sonrasında istenilen seviyelerde gerçekleşmemiştir. Gümrüksüz malları iç piyasaya sokma imkanına kavuşan çokuluslu şirketler, Türk sanayisine önemli zararlar vermişlerdir.

GB sonrasında AB'ye üye olan ülkelerden ithal edilen gıda sanayi ürünleri Türk tarımını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. AB kendi pazarı içinde uyguladığı ortak tarım politikası ile tarımına ortalama 50 milyar dolar sübvansiyon uygulamaktadır (www.turkab.net). Bu durum da Türk tarımının AB'ye karşı rekabet şansını olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu diğer önemli bir sorun ise Türkiye'nin uygulamış olduğu döviz kuru politikalarına AB tarafından sınırlayıcı tedbirler getirilmesidir. Gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye için bu durum hoş karşılanmamaktadır. Çünkü Türkiye ihracatı hızlandırmak, sanayisini korumak için zaman zaman kur düzenlemelerine gitmek veya uygulanan döviz kuru politikalarına müdahale etmek zorundadır (Bakkal 1999: 164).

Sektöre özgü denetim, donanıma sahip ihtisas gümrüklerinin olmayışı gümrük işlemlerinin uzamasına, üretimin aksamasına ve kalitesiz yabancı menşeli ürünlerin rahatlıkla piyasaya girebilmesine neden olmaktadır (TOBB 2004a: 53). Bu durum tüketicinin önüne sağlıklı, kalitesiz, ve hijyenden uzak ithal ürünlerin gelmesine neden olmaktadır.

Son olarak GB'nin ithalatın gelişimi üzerinde yarattığı sorun ise AB'den yapılan ithalatta tarife dışı engellerle karşılaşılmasıdır. Mevzuata uyumun tamamen sağlanamaması nedeniyle bazı ürünlerin ithalatında Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından temin edilmesi gereken belgeler önemli zaman kayıplarına neden olmaktadır (TOBB 2004a: 53).

GB'nin Türk ithalatı üzerinde yarattığı bu olumsuz etkilerin azaltılması için şu önlemlerin alınması gerekmektedir;

- Ekonomik ve mali disiplin için öncelikli olarak, kamu gelirleri ve harcamaları alanında bazı reformların gerçekleştirilerek bütçe açıklarının kontrol altına alınması gerekmektedir (Bilici 1996:457). Özellikle GB'nin imzalanmasından sonra yürütülen kur politikaları sonucu aşırı değerlenen TL, üretici ihracatçıyı yerli aramalı ve hammadde temininden uzaklaştırmaktadır (Yeldan 2005: 46). Bu durum da ihracatçının maliyetlerini arttırmaktadır. Bu yüzden uygulanan kur politikasının dış ticaretle uyumlu olarak yönetilmesini sağlayacak sorumlu merceğin oluşturulması gerekmektedir.
- AB'nin rekabet politikasına yaklaşmamızı sağlayacak Rekabet Kurulu'nun çalışır hale getirilmesi, dış ticaretin iyi bir rekabet ortamında gerçekleşmesini sağlaması için son derece önemlidir (Uğur 2000: 100).
- Türkiye'nin, serbest ticaret anlaşması yaptığı ülkelerin pazar yapılarını ve paylarını daha iyi tanıması için gerekli olan çalışmaları arttırması gerekmektedir. Bunun için de üçüncü ülkelerle yapılan serbest ticaret

anlaşmalarının önündeki engellerin kaldırılarak gerekli liberal ortamın sağlanması son derece önemlidir (Yeldan 2005: 46).

- Sektör temsilcilerinin ve bu kuruma ait diğer mensupların GB hakkında bilgilendirilmesi, karşılaşılan sorunların Türk kamu kuruluşlarına iletilmesi ve AB ile ilgili konularda aktif yer alarak AB'deki gelişmelerden sektörü haberdar etmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bu nedenle sektör temsilcilerini teşvik edici yasal düzenlemeler yapılmalı ve sektör temsilcilerine ihtiyaçları olan mali destek sağlanmalıdır. Son olarak da GB'nin kurumsal mekanizması hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip insanların bulunmaması sektör temsilcilerinin karşılaştıkları sorunların çözümünü daha güç bir duruma sokmaktadır. Bu nedenle GB mevzuat konusunda bilgi sahibi kimselerin yetiştirilip sorunun daha iyi bir şekilde anlaşılması sağlanmalıdır (TOBB 2004a: 52).

3.2. Küreselleşme Sürecinden Kaynaklanan Engeller

Küreselleşme kavramı, ülkeler arasındaki mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişmenin hızla artması sonucu, ticarete konu olan malların dünya pazarlarında daha serbestçe dolaşımına imkan sağlayan ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasal boyutu da olan süreçsel bir gelişimdir.

Tanımdan da anlaşıldığı gibi küreselleşme üç boyutta gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi; dünya ticaretinde yaşanan küreselleşme, ikincisi; siyasal alanda yaşanan küreselleşme, üçüncüsü ise; üretimde ve mali kesimde yaşanan küreselleşmedir. Küreselleşme doğuşundan günümüze kadarki süreç içinde, dünya ticaretinin yapısını nitelik ve nicelik olarak, üretim ve işbölümü kalıplarını da yapısal olarak tamamen değiştirmiş ve ülkeler arasındaki rekabeti daha da şiddetlendirmiştir (DTM 2002c: 42). Küreselleşmenin ekonomik, siyasal ve sosyal yapı üzerinde yarattığı bu değişim, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre küreselleşme sürecinden farklı şekilde etkilenmelerine neden olmuştur. Bu süreç, Türkiye gibi gelişmekte olan

ekonomiler üzerinde bazı avantajlar sağlamasına rağmen, dış ticaret ortamında yarattığı aşırı liberalleşme sonucu önemli dezavantajları da beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme sürecinin Türk dış ticaret politikası üzerinde yarattığı bu dezavantajları ve çözüm önerilerini şöyle özetleyebiliriz;

- Küreselleşme ile birlikte, Türkiye'nin milli gelir ve ihracatı içindeki sınai ürünlerinin payı giderek artmaktadır. Ancak küreselleşmenin yarattığı bu etki ülkenin teknoloji üreten bir konuma gelmesini engelleyerek, ülkenin ithal teknolojiye bağımlı hale gelmesine neden olmuştur (www.canaktan.org). Bu durum da Türk dış ticaretinde yaşanan istikrarsızlığın en önemli nedenidir. Bu durumun istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için gerekli teşvik politikalarının uygulanarak sanayinin teknoloji üretir konuma getirilmesi gerekmektedir.
- Küreselleşme uluslararası ticarete Türk ekonomisini artan ölçüde gelişmiş ülkelerin ekonomilerine bağımlı hale getirmiştir. Bu ticari karşılıklı bağımlılık, ticaret yapan küçük ve orta yerli firmaların güçlüler karşısında ezik kalmasına neden olmaktadır (Akın 2004: 82). Bu durumun ortadan kaldırılması için küçük ve orta boy yerli ihracatçı firmaların yapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Küreselleşmenin dünya ticareti üzerinde yaratmış olduğu liberalleşme, anti damping ve anti sübvansiyon önlemlerindeki uygulamaları engellemektedir. Bu da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretinin gelişmiş ülkeler karşısında ezilmesine neden olmaktadır (Kutlu 1998: 276). Liberalleşme sonucu oluşan bu anti damping ve anti sübvansiyon önlemlerinin yarattığı zararlı etkilerin ortadan kaldırılması için gerekli olan hukuksal alt yapının oluşturulması gerekmektedir.

Küreselleşmenin dış ticaret üzerinde yarattığı bu etkilerin en aza indirilerek, ticaretin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, gelecek dönemde Türkiye'nin ticaret kazançlarına olumlu yönde yansıtacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ DOĞRULTUSUNDA TÜRKİYE İÇİN ULUSAL BİR DIŞ TİCARET STRATEJİK MODELİ ÖNERİSİ

Küreselleşme süreci ülkeler arasında teknolojik, siyasi ve ticari ilişkileri yoğunlaştırırken bir yandan da kurumsal ve hukuksal düzenlemelerle ülkelerin hareket alanını daraltmaktadır. Günümüzde artık gelişmiş ülkelerin, sektör seçerek doğrudan destekleme politikası yoluyla ihracat artışı sağladığı klasik iktisat ticaret politikalarının işlerliğini sürdürdüğü dönemler geride kalmıştır. Bunun en önemli nedeni, ticari organizasyonlar tarafından devletlerin uygulayabileceği teşvik araçlarının sınırlandırılmış olmasıdır. Günümüzde uygulama alanı bulan modern ticaret teorisi, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin ticaret politikalarında yeni stratejileri işaret etmektedir (Erdoğan ve Ener 2002: 70). Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısına uygun bir dış ticaret strateji modeli oluşturulmaya çalışılmıştır.

1. ULUSAL DIŞ TİCARET STRATEJİK MODELİNİN KAPSAMI

Türkiye'nin dış ticaret rakamlarının bugünkü seviyelere gelmesindeki en önemli unsurların başında hiç şüphesiz, 1980 yılında uygulamaya koyduğu ihracata dayalı kalkınma modeli, Dünya Ticaret Örgütü (GATT) üyeliği, AB ile yapılan GB anlaşması ve birliğin ticaret politikasına entegrasyonu için göstermiş olduğu çabalar gelmektedir (Kayalar 2004: 18). 1980 yılında alınan kararlarla özellikle dış ticaret ve mali piyasaların liberasyonunda çok önemli gelişmeler kaydedilmiş, ihracatta ürün kompozisyonu tarımsal ürünlerden sanayi ürünlerine doğru kaydırılmış ve dış ticaret rakamlarında önemli artışlar kaydedilmiştir. Ancak 1980'li yılların ekonomik yapısı

ile bugün gelinen son noktadaki ekonomik şartlar birbiri ile önemli farklılıklar göstermektedir. Son 20 yıl içinde ülkemizde ve dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler dış ticaretin seyrini doğrudan etkilemiştir. 1980'li yıllarda uygulanan dış ticaret politikaları ile 21.yy'ın ekonomik şartlarında istenilen sonuçların alınması mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni olarak da Türkiye'nin 1980'li yıllarda ihracat atılımına temel teşkil eden atıl kapasitelerin bugün artık çoğunlukla ortadan kalktığı gösterilmektedir. Bu nedenledir ki Türkiye'nin bugün dış ticarete istenen seviyeye gelebilmek için imalat sanayindeki üretim kapasitesini ve verimliliğini arttırması, yeni sabit sermaye yatırımlarına yönelmesi ve teknolojik değişim yanında bilgi yoğun sektörlere yatırım yapması ve dış ticaret hedefleri doğrultusunda günün ekonomik şartlarına uygun bir dış ticaret stratejik modeli hazırlaması gerekmektedir (DTM 1998: 27-28).

Türkiye'nin son on beş yıl içinde uyguladığı dış ticaret politikası yükselen iç fiyatlar karşısında parasının dış değerini sabit tutma çabaları ile geçmiştir. Uygulanan bu politika sonucu önemli döviz dar boğazları ile karşı karşıya kalınmıştır. Döviz dar boğazları yatırım önceliği görüşünün doğmasına neden olmuştur. Yatırım önceliği görüşü, Türkiye'nin ihtiyacı olan malların teknik olarak, mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının yerli sermaye tarafından üretilmesi prensibine dayanmaktadır. Bunun için de üretilen malların gümrüklerinin arttırılmasıyla yetinilmeyerek bu malların ithalatının büsbütün yasaklanması yoluna gidilmiştir (Yenal 1999: 116). Uygulanan bu politikalar da küreselleşmenin bu denli yoğun yaşandığı bir yüzyılda diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerin gelişmesine engel olmuştur.

Yaşanan küreselleşmenin boyutuna göre ülkeler pazara açılma avantajları ile birlikte teknoloji, sermaye ve ucuz ithalata ulaşabilme imkanına kavuşmaktadır. Bu durum da sınır ötesi pazarlar için yapılacak ticaret, üretim maliyetlerini aşağıya çekerek verimliliği ve uzmanlaşmayı arttırmaktadır. Ancak küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerinde yarattığı bu avantajlar ülkeler arasında eşit bir şekilde paylaşılmamaktadır (www.ihracatdunyasi.com). Türkiye'nin küreselleşmenin yaratmış olduğu fırsatlardan istediği payı alabilmesi için öncelikli olarak bilgi

çağında ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmesinin dış ticaret politikasıyla bağlantılı olduğunu kavraması gerekmektedir (www.turkishtime.org). Bu da “Ulusal Bir Dış Ticaret Stratejik Model” çerçevesinde hedef sektörlerin belirlenerek teknolojik katma değeri yüksek olan sektörlerle yönelmesi, hedef pazarların belirlenerek, komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerin geliştirilmesi, teknolojik yenilenmenin sağlanarak imalat sanayinin modern bir yapıya kavuşturulması, Türk markası imajının yaratılarak Türk mallarına olan güvenin artırılması, etkin bir dağıtım sisteminin sağlanarak lojistik yönetiminin sağlanması ve elektronik ticaret için gerekli alt yapının oluşturulması ile mümkün olacaktır.

1.1. Ulusal Dış Ticaret Stratejik Modelinin Amaçları

Sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak için hazırlanan bu modelin temel amaçları (DTM 2004: 4-5);

- Ürünlerin, öncelikle hedef ülkeler olmak üzere dış pazarlarda, müşteri odaklı ve dinamik tekniklerle tanıtım ve pazarlamasını sağlama,
- Dış ticaretle ilgili her türlü bilginin eşgüdüm içinde, güncel, etkileşimli ve küresel standartlara uygun olarak kullanımını sağlamak,
- Uluslararası rekabetçi firmalardan girdi temin etmek, üretim ve ihracat aşamasında yeterli ve etkin destek sağlayacak mekanizmalar geliştirmek,
- İkili ve çok taraflı ticari ilişkiler kapsamında, ihracatçıların pazara giriş olanaklarını geliştirmek ve mevcut pazar paylarını arttırmak,
- Dış ticaretin geliştirilmesi ve önündeki engellerin kaldırılması amacıyla, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayacak yapı ve işleyişleri geliştirmektir.

1.2. Ulusal Dış Ticaret Modelinin Hedefleri

Ulusal dış ticaret stratejik model ile ulaşılmak istenen hedefler; bölgesel ve sektörel bağımlılığı azaltmak, dünya trendlerine uygun olmayan ticaret yapısını değiştirmek ve istikrarsız ihracat artışının önüne geçerek sürdürülebilir ihracat artışını oluşturmaktır.

Dış ticaret stratejik modeli çerçevesinde, belirlenen amaçlar ile ulaşılmak istenen hedefler birbiriyle çok yakından ilişkilidir. Bu nedenle modelin başarısı mutlak suretle iyi bir koordinasyonun gerekliliğine bağlıdır. Bu da orta vadeli bir politika çerçevesinin oluşturmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçeve dahilinde uygun kurumsal yapılanmanın sağlanması hedeflenen politikaların başarılı sonuçlara ulaşmasına ve daha iyi bir ortamda uygulanmasına olanak sağlayacaktır (Balassa 1986: 176).

2. ULUSAL DIŞ TİCARET STRATEJİK MODELİYLE İLGİLİ TEMEL KONULAR

Ulusal dış ticaret stratejik modeliyle ilgili temel konular; hedef sektörlerin belirlenerek teknolojik katma değeri yüksek olan ürünlere yönelmenin önemi, hedef pazarların belirlenerek komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerin arttırılması, imalat sanayinin modern bir yapıya kavuşturulması, Türk mallarına karşı olan güvenin arttırılması, taşımacılık ve lojistik faaliyetlere önem verilmesi, elektronik ticaret alt yapısının oluşturulması, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılması ve serbest bölgelerin yapısındaki eksiklikten kaynaklanan engellerin giderilmesidir.

2.1. Hedef Sektörlerin Belirlenerek Teknolojik Katma Değeri Yüksek Olan Ürünlere Yönelmenin Önemi

1980 ve öncesinde dünya ihracatının neredeyse tümü hammadde ağırlıklı ve düşük teknolojik mallardan oluşurken, söz konusu malların ihracat içindeki ağırlıklarında 1980'li yıllardan sonra önemli oranlarda azalmalar gözlenmiştir (www.turkishtime.org). 21.yy'a gelindiğinde artık dünya ticareti içinde teknolojik katma değeri yüksek olan ürünlere talep hızla artarken, bu ürünlerin üreticisi olan ülkelerin dünya ticaretinden aldıkları pay da artmaktadır (Baş 2004: 34).

Bu bağlamda Türkiye ile dünya ihracatı arasında sektörel yapı açısından önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Türkiye'nin ihracatında hala emek yoğun ve düşük teknoloji gerektiren sektörlerin varlığı hissedilirken, dünya ihracatında teknoloji içeren bilgi yoğun ve katma değeri yüksek sektörlerin ilk sıraları aldığı gözlenmektedir. İhracatımız içinde yaklaşık %45'lik bir paya sahip olan tekstil-hazır giyim ve demir çelik sektörlerinin dünya ihracatı içindeki payı ancak %9 kadardır ve son beş yıllık dönemde bu sektörlerde önemli teknolojik gelişmeler yaşanmaktadır (DTM 1998: 29). Türkiye'yi önümüzdeki yüzyılda teknolojik katma değeri yüksek ürünleri üretmeye iten diğer önemli bir neden ise; emek yoğun sektörlerde ve teknolojik katma değeri düşük ucuz ürünlerde Uzak Doğu Asya ülkeleri başta olmak üzere ucuz emek gücüne sahip olan ülkelere karşı rekabet gücümüzün zayıflamasıdır (Tıktık 2005: 17).

Dolayısıyla, Türkiye'nin 21.yy'da dünya pazarlarında gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmesi için mutlak suretle küreselleşen dünyanın trendlerine uygun olarak katma değeri yüksek sermaye ve bilgi yoğun ileri teknoloji içeren sektörlere yönelmesi gerekmektedir (DTM 1998: 29). Ülkemizin bu durumu gerçekleştirerek teknolojik katma değeri yüksek ürünleri üreten bir ülke ekonomisi haline gelmesi firmalarımızın satın alma gücü yüksek olan pazarlara ürün satmasını kolaylaştırırken ucuz üretim yapan ülkeleri rakibimiz olmaktan çıkarmaktadır. Yeni rakiplerimiz ülkemizle benzer üretim yapısına sahip olan: Polonya, Romanya, Bulgaristan gibi

Doğu Avrupa; Fas, Tunus gibi Kuzey Afrika; Brezilya, Arjantin gibi Güney Amerika; Endonezya, Malezya gibi Asya lkeleri olacaktır (Tıktık 2005: 17).

2.1.1.Türk İhracatından En Fazla Pay Alan rnler ve Yarattıkları Katma Değerler

Türkiye, dünya ithalatından en yüksek pay alan ilk 50 ürünün 10 tanesini ihraç eden bir ülke konumundadır (İTO 2003: 143). Bu ihraç malları arasındaki, tekstil ve giyim, radyo ve televizyon alıcıları, işlenmiş sebze ve meyveler, ilk motorlu kara taşıtlarının motor aksamı ve parçaları ihracatın yaklaşık 500 milyon dolarlık kısmını oluşturmaktadır (www.turkishtime.org).

Dünya ithalatında ilk 50 arasına girerek önemli pay alan, binek otomobilleri ile taşıt araçlarının aksam ve parçaları, petrol ve minerallerden yağlar, hava taşıtları gibi malların dünya ithalatındaki payları çok yüksek olmasının yanında ithalatçı ülke sayısı bakımından da aynı zenginliğe sahiptir. Türkiye'nin bu ürünlerdeki ihracatı henüz istenilen seviyede olmayıp aynı zamanda dünya ithalatı ortalamalarının da altında kalmaktadır. Ancak Türkiye konumu gereği bu ürünlerin ihracatında elinde bulundurduğu imkanlar dahilinde önemli gelişmeler sağlayabilecek konumdadır. Tabloda 4.1'de de grldğu gibi bu ürünler aynı zamanda ülkeye getirisi fazla olan yüksek katma değer taşıyan ürünlerdir. Bunların yanında elektrik için kablo, tel, iletken ürünü de orta seviyede katma değer olan ve Türkiye'nin dünya ithalatı içinde payını arttırabileceği ürün bileşimleridir. Hazır giyim sektörünün  ürünü için ise Türkiye dünya pazarlarında önemli payı zaten elinde bulundurmaktadır. Ancak hazır giyim ürünleri için artık birçok pazarda genişleme olanağı kalmamıştır. Bu rnlerde Türkiye daha çok elinde bulundurduğu pazar paylarını koruma yoluna gitmelidir. Bu sektördeki ürünlerin rakipleri de her geçen gün artmaktadır. Ayrıca motor aksam ve parçaları ile dış lastik ürünlerinin de ihracatını genişletme olanakları mevcut payları itibari ile bulunmakta olup bu sektörlerde genişleme hedeflenmelidir (İTO 2003: 143-144).

Tablo 4.1: Türk İhraç Ürünleri ve Katma Değerleri(Milyon Dolar)

ÜRÜNLER	DÜNYA İTHALATI	TÜRKİYE'NİN İHRACATI	KATMA DEĞERİ
Binek Otomobilleri	272,818	628	Yüksek
Taşıt araç ve aksamaları	129,371	450	Yüksek
Petrol ve minerallerden üretilen yağlar	116,412	240	Yüksek
Hava Taşıtları	4,770	642	Yüksek
Elektrik için kablo, tel, iletken	28,357	398	Orta
Kazak, süveter, hırka, yelek	255,055	887	Düşük
Kadın, Kız çocuğu, takım elbise, ceket, etek	23,933	1045	Düşük
Erkek, çocuklara ait takım elbise, ceket	10,505	595	Düşük
İçten yanmalı motorların aksamı ve parçaları	9,187	228	Orta
Kauçuktan dış lastikler	7,068	261	Orta

Kaynak: İTO (2003: 144).

Türkiye’de binek otomobilleri, taşıt araçları aksam ve parçaları, petrol ve minerallerden üretilen yağlar ve hava taşıtları gibi yüksek oranlı katma değer yaratıcı sektörlerin yatırım teşviklerinden yeteri kadar faydalanmadığı görülmektedir. Gerek yatırım teşviklerinden gerekse dahilde işleme belgelerinden en çok pay alan sektörler girdi başına katma değeri en düşük emek yoğun sektörlerdir. Bu durumun biran önce tersine çevrilmesi dış ticaretten sağlanan faydaların maksimuma yükselmesine neden olacaktır.

Çıktı/girdi kriterlerine göre ise Türkiye’nin en verimli sektörleri gemi ve hava taşıtları, kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri metalik olmayan diğer mineraller ile tıbbi aletlerle hassas optik akülerdir. Verimlilik açısından en yüksek seviyedeki bu sektörler ihracatımızın ancak %9’luk bir bölümünü oluşturmaktadır. İhracatımızın daha istikrarlı, rekabet gücü açısından daha üst bir seviyeye çıkması ve ihracat gelirlerinin daha üst seviyelere çıkarılması için yatırım teşviklerinin belirlenirken ve alt yapı hizmetlerinin götürülürken yüksek oranlı katma değer

yaratan sektörlerin gözetilmesi Türk dış ticaret politikası için son derece önemlidir (www.turkishtime.org).

2.1.2. Türkiye'nin Piyasa Yapısına Uygun Olan Katma Değeri Yüksek Olan Ürünlerin Belirlenmesi

Türk ihracatına konu olacak ürünlerin yeniden konumlandırılması yapılırken son yıllarda ithalatı en çok yapılan ürünlere geçilmesi ve ithalatı en hızlı artan ürünlerin ihracatına geçilerek yaratıcı fırsatlardan yararlanılması amaçlanmalıdır. Bu fırsatları taşıyan ürünlerin ihracatı için özellikle o malların üretimine yönelmesi ayrı bir ihtiyaçtır. Böylece ihracat ürünlerin yeniden konumlandırılması ile birlikte üretim ve yatırımların da bu yeni belirlenmiş ürün yelpazesine destek olacak bir şekilde sokulması gerekmektedir (İTO 2003: 143).

Bu nedenle Türkiye'nin dış ticareti için öncelikli olarak, üretim yapısına uygun ve yaratacağı gelir bakımından katma değeri en yüksek ürünlerin belirlenerek dünya ticareti içinde ithalatı en hızlı artış gösteren sektörlerin yapıları incelenmelidir. Yapılan bazı inceleme ve araştırmalar sonucunda Türkiye'nin üretim yapısına en kısa ve en iyi şekilde uyum sağlayarak en yüksek katma değeri yaratacak sektörler aşağıdaki gibi belirlenmiştir (DTM 1998: 29);

- Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi (moda ve markaya yönelik)
- Elektrikli ve Elektronik Makine ve Cihazlar Sanayi
- Makine-İmalat Sanayi
- Demir-Çelik (yassı ürün) Sanayi
- Gıda Sanayi
- Toprak Sanayi Ürünleri

Belirlenen bu sektörlerin Türk dış ticareti içindeki payları önümüzdeki dönemde bazı önemli değişikliklere uğrayacaktır. Tekstil ve konfeksiyon sanayisine

yönelik ihracatımız gelecek dönemde artmakla birlikte, bu sektörün toplam ihracat içindeki payı giderek azalacaktır (www.dtm.gov.tr, 9). Bu nedenle bu sektörlerin dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeni bir yapılanma içine girilmesi gerekmektedir. Sektörün katma değer oranını arttıracak olan gelişme, sektörün markalı ürün ihracatında göstereceği performansa bağlıdır. Yeniden yapılanmanın amacı öncelikli olarak moda ve markaya yönelik ihracatı geliştirmek olmalıdır (DTM 1998: 30).

Elektrikli ve elektronik makine ve cihazlar sanayi gelecek yüzyılın en önemli ve büyük sektörü olarak görülmektedir. Dünya ihracatında son yıllarda ilk sıraları almaya başlayan bu sektörün en büyük tetikleyicisi doğrudan sermaye yatırımları olmuştur. Sanayisinde ihracat yapısını değiştirmek isteyen Türkiye'nin, dünyanın bu en dinamik ve hızlı büyüyen sektörüne yönelmesi büyük önem arz etmektedir.

Otomotiv ana ve yan sanayi, sağladığı teknolojik gelişme ve yarattığı yüksek katma değer sayesinde dünya ekonomisinin lokomotif niteliğindedir. Özellikle GB sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda bu sektörde önemli mesafeler kat edilmiştir. Yarattığı katma değer açısından büyük önemi olan bu sektörün, önümüzdeki dönemde de ihracat artışını devam ettirmesi beklenmektedir (DTM 1998: 30-31).

Makine imalat sanayi, yan sektörler doğurması ve küçük boylu işletmelerin ayakta kalmasına yardımcı olması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde makine sanayi ihracatının istenilen seviyelere ulaşmasını sağlamak amacıyla öncelikli olarak altyapı sorununun giderilmesi, finansman olanaklarının genişletilmesi, kalifiye eleman eksikliğine çözüm üretilmesi, Ar-Ge çalışmalarına hız kazandırılması, satış öncesi ve sonrasındaki hizmet eksikliğinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Katma değer açısından büyük öneme haiz olan bu sektörün kusursuz bir şekilde çalışmasının sağlanması, gerekli olan ortamın hazırlanması son derece önemlidir (DTM 1998: 31).

Bilişim sektörü küreselleşmesinin ve internet ağ bağlantılarının da yaygınlaşması ile birlikte son yirmi yıldır önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Yarattığı katma değer yüksek olması, bilgi yoğun olması, sabit sermaye yatırımı gerektirmesi ve enerji ihtiyacının fazla olmaması sektörü Türkiye açısından da cazip hale getirmektedir. Son yıllarda Türkiye’de gelişen teknoloji ile birlikte bu sektörde önemli gelişmeler gözlenmiştir. Bu sektörde gelecek için önemli atılımların yaratılması için gelişmiş ekonomilerin tecrübelerinden yararlanılması, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için son derece önemlidir.

Demir-çelik sanayi (yassı ürünler ve kaliteli çelik) bir zamanların sanayileşme için vazgeçilemeyen sektörlerinden birisiydi. Son yıllarda sektörün göreceli önemi elektronik ve iletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla bu tarafa doğru kayma göstermiştir (TOBB 2004a: 42). Bunun en önemli nedenleri arasında Türkiye’de dünya üretiminin tam tersi bir şekilde %15’i yassı, %85’i uzun ürünler üretilmesi sonucu oluşan yapısal sorunlar; diğer bir neden ise kaliteli çelik üretiminin çok düşük seviyelerde olması gelmektedir. Demir-çelik sektöründe üretimde uzun üründen yassı ürüne doğru teknolojik değişikliğin yapılarak sektörün daha fazla katma değer yaratır konuma getirilebilmesi için gerekli bilincin aşılması son derece önemlidir. Gerekli bilincin aşılması sonucunda demir-çelik üretimi ve ihracatı tek tür mala bağımlı olmaktan kurtulurken, ürün çeşitlendirmesi sayesinde yeni pazarlara giriş imkânı da sağlamış olacaktır (DTM 1998: 31-32).

Gıda sanayi son yıllarda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle doymuş bir pazara kavuşmuştur. Doymuş bir pazarda arzı arttırmak ya da fiyatları kırmak her zaman geliri olumlu yönde etkileyebilir. Bu nedenle gerekli olan ürün çeşitlendirmesine gitmektir (www.turkishtime.org). Bütün bunların yanında tarım ürünlerinin ham olarak değil de, işlenerek ilave katma değer yaratıldıktan sonra ihraç edilmesi tarım ürünleri ihracatının gelirlerini olumlu yönde etkileyecektir. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde önemli sıçramalar gösteren “organik tarımın” ülkemizde de üretimi yapılarak, organik tarım ihracatta önemli bir yükselen değer haline getirilmelidir.

Toprak ürünleri sanayi diğer yukarıda saydığımız ürün gruplarına göre daha düşük katma değer yaratmasına karşın Türkiye'nin özel önem vermesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Yaratılan katma değer teknolojik gelişmelerin yakından izlenmesi, mevcut yurtiçi kapasite, uluslararası pazarlarda rekabet edilebilirlik, seramik ve cam sanayinin ihracattaki önemini arttırmaktadır (DTM 1998: 32).

Yukarıda saydığımız geleceğin katma değer yaratma açısından yüksek potansiyele sahip ürünleri, Türkiye'nin ihraç ürünlerinde önemli pazarlarını oluşturan ülkeler tarafından da ihracatı yapılan ürünlerin başında gelir. Polonya, Çin, Meksika, Hindistan, Portekiz, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Yunanistan ile ihracat yapısı açısından önemli benzerlikler göstermektedir (İTO 2003: 150). Bu nedendir ki Türkiye'nin katma değer bakımından yüksek olan bu ürünleri pazarlarken yeni pazarlar da bulması gerekmektedir.

Sonuç olarak bu gelişmeler ışığında girdi başına katma değeri yüksek olan sektörlerde uzmanlaşmak için gerekli önlemlerin alınması ve bu sektörlerin yatırım açısından Türkiye için cazip hale getirilmesi bir gereklilikten çok zorunluluk haline gelmiştir. Yüksek oranlı katma değer yaratan sektörlerde rekabet üstünlüğü sağlayıcı gerekli alt yapı oluşturularak girdi başına yüksek katma değer yaratan sektör üretiminin artırılması Türkiye'nin dış ticaretteki rekabet gücüne önemli katkılar sağlayacaktır.

2.2. Hedef Pazarların Belirlenerek Komşu Ülkelerle Olan Ticari İlişkilerin Arttırılması

Son yıllarda ortaya çıkan gelişmelerle birlikte dünyanın ekonomik yapısında bazı değişiklikler meydana gelmekte ve yeni yapılanmalar gündemdeki yerini almaya başlamaktadır. Tüm dünyanın tek bir pazar haline gelmesi, işgücü, sermaye ve teknolojinin uluslararası bir boyut kazanması ile birlikte küreselleşme kavramı ortaya

çıkması, ülkeler coğrafi sınırlarından bağımsız olarak ticaret yapmaya başlamışlardır. Dünya ticaretindeki bloklaşma ve bölgesel işbirliği eğilimleri gün geçtikçe önem kazanırken, Türkiye'nin elinde bulundurduğu avantajları (coğrafi konum gb.) kullanarak istediği pazar çeşitlendirmesine gidememesi ve komşuları ile olan ticari ilişkilerini gelişmiş ülkelerin kendi komşu ülkeleri ile olan ticari ilişkileri seviyesine çıkartamaması, ticaretin gelişimine engel olmaktadır (Hikmet 2002: 50).

Sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyümenin yakalanmasında, istihdam ve fert başına düşen milli gelirin artırılmasında, dış ticaretin özellikle de ihracatın etkisi göz ardı edilemez. Yapılan ampirik çalışmalar GSYH'nın büyümesiyle ihracat gelirlerinin büyümesi arasında yüksek bir korelasyonunun varlığını ortaya koymaktadır. Anna Kruger yaptığı bir çalışmada ihracatta sağlanan %1'lik bir büyümenin GSYH'da 0,11'lik bir büyümeye neden olduğunu ortaya koymuştur (Parasız 2003: 567). Bu gerçekten hareketle yola çıkan ülkelerin birbirleriyle olan ticari ilişkilerini arttırmak amacıyla çeşitli strateji planlarını hayata geçirdikleri ve bu planlar sayesinde dış ticaretlerine artış yönünde ivme kazandırarak, ekonomik gelişmelerine katkıda buldukları görülmektedir (Kılıçkaya 2004: 15).

Türkiye'nin de gelişmiş ülkelerinki gibi sürdürülebilir bir ihracat yapısına kavuşabilmesi için, öncelikle komşu ülkelerle ticaretini geliştirmesi ve elindeki fırsatları değerlendirebilen kendisine yönelen tehditlere karşı bir savunma politikası oluşturabilen ekonomik yapıya sahip olması gerekmektedir. Ülkemizin sürdürülebilir bir ihracat yapısına kavuşması için uygulamaya koyacağı ilk strateji hiç şüphesiz hedef pazarların seçilerek, komşu ülkeler ile olan ticari ilişkilerin bugün dünya ticaretinden önemli pay alan ülkelerin kendi komşuları ile yapmış olduğu ticaretin seviyesine çıkarması olmalıdır. Hazırlanan bu stratejik model çerçevesinde bu alandaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi ile ülkemiz bir taraftan dünya ticaretinden daha fazla pay alacak konuma gelirken bir taraftan da önemli rekabet avantajları yakalayarak ticaretteki yıllar arasındaki dalgalanmalardan doğan istikrarsızlığı da azaltmış olacaktır.

2.2.1. Türk İhracatının Gelişimi İçin Geleceğin Pazarlarının Belirlenmesi

Gelişmekte olan bir ülke ekonomisine sahip olan Türkiye'nin ihracatı geleneksel olarak son yıllarda daha çok AB üyesi olan ülkelere doğru kaymaktadır. Birlik içinde ihracat açısından, Almanya en yüksek paya sahip olan ülke konumundadır (www.aso.org.tr). Geçmişte yaşanan bu tek pazara bağımlılığın en önemli nedeni olarak Türk ihraç ürünlerinin tarım ürünlerinden oluşması gösterilmekteydi. Ancak son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte Türk ihracat yapısının da her gelişmekte olan ülkeninkine benzer bir şekilde sanayi ürünlerine doğru kaydığı gözlenmektedir. Bu durum ülkemizin tek pazara olan bağımlılığını azaltarak, üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerinin artmasına fırsat vermektedir.

Türkiye'nin ürün bileşiminde yaşanan bu değişim ile birlikte yeni hedef pazarlar belirlenirken, bir yandan Türkiye'nin coğrafi konumunun sağladığı fırsatlar, diğer yandan da dünya ticaretindeki bölgesel gelişmeler ve trendler dikkate alınmalıdır (www.dtm.gov.tr, 1). Bunların içinden özellikle alım gücü yüksek, genç nüfusu, dinamik ve dünya ticaretinde önemi giderek artan pazarlara yönelinmelidir (www.aso.org.tr).

Yukarıda saydığımız kriterler doğrultusunda son yıllarda yapılan ampirik çalışmaların sonuçlarına göre Türkiye'nin gelecek yüzyılda ticari ilişkilerine yön verecek hedef pazarları aşağıdaki gibi belirlenmiştir (DTM 1998: 33-34);

- BDT ülkeleri (Rusya, Ukrayna ve Türk Cumhuriyetleri)
- Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
- Kuzey Amerika (Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada)
- Uzak Doğu (Çin Bloğu, Japonya, Hindistan, Endonezya, Malezya ve Singapur)
- Latin Amerika (Meksika, Brezilya ve Arjantin)
- Orta Doğu (Mısır, İsrail ve Körfez Ülkeleri)
- Güney Afrika Cumhuriyeti

Neo-Merkantalist bakış açısının da etkisiyle tüm ülkeler gibi Türkiye'nin de yukarıda belirlenen hedef pazarları seçmesinin amacı; yeni istihdam ve kaynaklar yaratacak, ileri teknoloji ve yönetim becerilerini taşıyabileceği, dış politikada geniş bir manevra kabiliyetine kavuşacağı düşüncesiyle hem geleneksel pazardaki konumlarını pekiştirip genişletmek hem de istikrarlı ve hızlı büyüyen yeni yurt dışı pazarlarda ekonomik olduğu kadar siyasi ilişkilerde de söz sahibi olmaktır (www.tusiad.org.tr).

Bütün bu hedeflere ulaşırken; hedef ülkelerde uygulanacak olan politikaların Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde olması nedeniyle AB'nin belirlemiş olduğu dış ticaret politikasının norm ve standartlarına uygun bir şekilde yürütülmesi, dünyada son yıllarda yaşanan ticari gelişmelere ayak uydurması, yeni kurulan örgütler ve milletlerarası organizasyonların savunduğu ticari ilkelerle ters düşmemesi gerekliliğinin son derece önemli olduğunun unutulmaması gerekir.

2.2.2. Komşu Ülkelerle Olan Ticari İlişkilerimiz, Gelişimi ve Yapılması Gerekenler

Dış ticaret akışının analizinde en çok kullanılan yöntemlerden birisi olan yerçekimi modeline göre iki ülke arasındaki mesafe artıkça ticaret azalmakta, mesafe azaldıkça ticaret artmaktadır. Ticaret yapacak iki ülke arasında ortak bir sınır bulunması durumunda ise basit bir yakınlık derecesinden ziyade ticareti kolaylatıcı bir etki olacağından dolayı ticaret hacminde diğer durumlara göre daha fazla artış beklenmektedir. Ancak Türkiye'nin komşuları ve Ortadoğu'da bulunan yakın ülkelerle olan ticari ilişkileri bu tanımdaki ifadenin aksine gelişim göstermektedir (DTM 2000: 46).

Türkiye'nin aksine, bölgesel ticaret, dolayısıyla komşu ülkelerle yapılan ticaret, özellikle gelişmiş ülkelerin ticaret hacminde önemli bir yere sahiptir. Bu ülkelerin komşu ülkelerle olan ticari ilişkileri incelendiğinde AB ülkelerinin birlik içi

ticaretinin %70'ler Asya ülkelerinin ve Kuzey Amerika bölgesindeki ülkelerin ise bölge içi ticaretinin %40'lar seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu oranlar bize dünyadaki pek çok gelişmiş ülkenin dış ticaretinde, kendilerine komşu olan ülkelerin payının önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Kılıçkaya 2004: 16). AB ülkelerinin kendi birlik içi ticaretinin payının %70'ler seviyesinde olmasına rağmen ülkemizde bu oranın 2000 yılında uygulamaya koyulan komşu ülkelerle ticareti geliştirme stratejisine rağmen %5,5'lerden ancak %10-11'lik seviyelere çıkartılabildiği görülmektedir (www.aso.org.tr).

Türkiye'nin komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerini gelişmiş ülkelerin kendi komşuları ile yaptığı ticari ilişkilerinin seviyesine çıkartamamasının bazı önemli nedenleri vardır. Bunlar; ticaret yapılacak olan bölgenin siyasi açıdan dengesiz bir yapıya sahip olması, pek çok çekişmelerin hatta savaşların yaşanması ve bunların ticaretin gelişimi için gerekli olan istikrar ortamının oluşmasını engelliyor olması en önemli nedenlerin sadece bir kaçıdır. Yine de hüküm süren bu şartlar altında dahi Türkiye'nin komşularıyla olan ticari ilişkilerinin daha yoğun bir şekilde yaşanması gerekmektedir (DTM 2000: 47).

Komşu ve çevre ülkelerle oluşturulacak olan stratejik modele, Türkiye ile ortak sınıra sahip olan ülkeler ile ortak sınıra sahip olmakla birlikte gerek coğrafi gerekse kültürel ve tarihsel yakınlığı bulunan ve belirli bir nüfus ve ekonomik potansiyele sahip olan ülkeler alınmalıdır. Bu kriterlere uyan söz konusu ülkeler ; Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Azerbaycan-Nahçıvan, Suriye, İran, Irak, KKTC, Moldavya, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan, Makedonya, Arnavutluk, Mısır, Lübnan, İsrail, Suudi Arabistan ve Ürdün'dür. 2003 yılında hazırlanan Komşu ve çevre ülkeler strateji planı genişletilerek: bu ülkelere Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Sudan, Eritre, Cibuti, Etiyopya, Somali, Gazze, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, Afganistan, Pakistan ve Beyaz Rusya gibi ülkeler de dahil edilmiştir (DTM 2004: 14).

2000 yılında uygulanan komşu ve çevre ülkeler stratejik planı sonrasında Türkiye'nin ihracatından en çok payı alan komşu ülkeler Tablo 4.2 deki gibidir.

Tablo 4.2: Türkiye'nin İhracat ve İthalat Yaptığı Başlıca Komşu Ülkeler (Milyon \$)

Ülkeler	2001				2002				2003			
	İhr.	%	İth	%	İhr.	%	İth	%	İhr.	%	İth	%
Yunanistan	476	1,5	266	0,6	590	1,6	312	0,6	903	1,9	425	0,6
Romanya	392	1,3	481	1,2	566	1,6	662	1,3	871	1,9	942	1,4
Bulgaristan	299	1,0	394	1,0	380	1,1	508	1,0	619	1,3	684	1,0
Ukrayna	289	0,9	758	1,8	313	0,9	991	1,9	437	0,9	1304	1,9
Rusya	924	2,9	3436	8,3	1172	3,3	3892	7,5	1363	2,9	5420	7,9
Libya	67	0,2	848	2,0	165	0,5	754	1,5	254	0,5	1071	1,6
Mısır	421	1,3	922	0,2	326	0,9	118	0,2	343	0,7	188	0,3
Suriye	281	0,9	463	1,1	267	0,7	506	1,0	408	0,9	413	0,6
İran	361	1,2	840	2,0	334	0,9	921	1,8	524	1,1	1857	2,7
İsrail	805	2,6	529	1,3	861	2,4	544	1,1	1067	2,3	459	0,7
Gürcistan	144	0,5	127	0,3	103	0,3	138	0,3	154	0,3	272	0,4
Toplam	4459	14,3	9064	19,8	5077	14,2	9346	18,2	6943	14,7	13035	19,1

Kaynak: Gürel (2004: 29-30).

Türk pazar yapısının tek pazara olan bağımlılığını azaltarak komşu ve çevre ülkelerle olan ticari münasebetini arttırmak için aşağıdaki ticari ilişkilere ağırlık kazandıracak politikaları uygulaması gerekmektedir (Hikmet 2002: 55);

- Türkiye komşularıyla olan ticari ilişkilerini geliştirirken çok yönlü ve şahsiyetli bir politika izlemelidir.
- Dış ticaret politikası şekillendirilirken bölgesel bütünleşme önemle dikkate alınmalı ve sanayileşmiş ülkelere karşı ortak bir strateji belirlenip, dış ticaret politikası buna göre yönlendirilmelidir.
- Uzun vadede alınacak şu tedbirler öncelikle hayata geçirilmeli; a) alt yapı (ulaşım, haberleşme vb.) yatırımlarını geliştirmek, b) kurumsal faktörlerin (pazarlama, teşvik, araştırma ve finans) gelişmesini sağlamak, c) ülkeler arasındaki ekonomik, mali ve ticari alandaki sınırlamaları yumuşatarak daha uygulanır hale getirmek, d) ortak yatırımlara hız kazandırmak.

- Ülkeler arasında alternatif yeni ticaret olanakları geliştirilmeli, ticarete konu olan mallar çeşitlendirilmeli ve ürün pazarlamasında standardizasyona gidilmelidir.
- Türkiye komşuları ile birlikte sanayileşmiş ülkelere karşı, ortak bir ticaret politikası takip etmeli ve bu ülkelerle yapılan ithalatı kendisine kaydirmalıdır.
- Ülkelerin dış ticaret dengelerinde ortaya çıkacak bozukluklara karşı ortak tedbirler almalıdır.
- Ticareti geliştirmek amacıyla komşu ülkelerde ticaret merkezleri kurulmalı, kurulanlar teşvik edilmeli ve fuarlar çoğaltılmalıdır.
- E-ticareti geliştirerek bu yolla ticaret yapma alışkanlığı hem Türk ihracatçılarına hem de bu ülkelerdeki ihracatçılara kazandırılmalı, bu amaçla devletlerarası bilgi alışverişini sağlayacak bir enformasyon ağı kurulmalıdır.
- Piyasa ekonomisinin işleyişini sağlayacak bir zemin oluşturulmalı, ayrıca özel sektörde firmalar arasındaki ticari ilişkilere hız kazandırmak amacıyla, ilgili kuruluşlar tarafından iş ve inceleme gezileri düzenlenmelidir.
- Ülkelerin sunduğu yatırım ve ticaret fırsatları ile firmalar arası alım-satım taleplerinin daha kolay yapılmasını sağlamak için, Balkan ülkelerinin üye olduğu Balkan Ticareti Bölge Merkezi'nin faaliyetleri ile olan ilişkileri hızlandırılmalıdır.

2.3. İmalat Sanayinin Modern Bir Yapıya Kavuşturulması

Bilgi toplumuna geçiş çabaların arttığı, bilgiyi üretme, güncelleme, dağıtma ve kullanımının önem kazandığı küresel dünyamızda teknolojik reformların gerçekleştirilerek imalat sanayinin modern bir yapıya kavuşturulması imalat sanayine önemli maliyet avantajları sağlayarak ülkenin dış ticaretteki gücünü arttıracaktır.

Bu nedendir ki bir ülkenin imalat sanayisinin ürün, pazar ve teknolojik değişmelerin sürekli olarak yaşandığı dinamik bir ortamda rekabetçi gücünü koruyarak varlığını sürdürebilmesi ve geliştirebilmesi, teknolojiyi ona rekabet unsuru

olarak ekonomik değere çevirebilme, geleceğin teknolojilerine yatırım yapabilme yani gereksinimleri karşılamak üzere geliştirebilme ve/veya uyarlayabilme ürün ve servislerini teknolojiyle daha iyi buluşturabilme ve bütün bunları rakiplerinden daha kaliteli, daha düşük maliyetle ve daha kısa bir sürede yapabilme becerilerine bağlıdır (Aksoy 2004: 19). Geleneksel uluslararası ticaret teorisi tarafından gözardı edilen bu teknoloji unsuru özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için önemli ticaret avantajları sağlayacaktır (Pasinetti 1993: 164). Bütün kriterleri yerine getirerek teknolojik alt yapılarını oluşturan ülkeler artık tüketici taleplerinde meydana gelecek olan ani değişikliklere daha kısa sürede cevap verebilme imkânına kavuşmuş olacaktırlar (Grint 1998: 343).

Teknoloji politikası tarihsel bir perspektif bakış açısıyla değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerin her zaman en önemli politikaları arasında yer almıştır. Söz konusu ülkelerin geçmişten günümüze uyguladıkları teknoloji politikaları bu ülkelerin ekonomik yapılarında, gelişme süreçlerinde, üretim yapısında, ihracatın sektörel performansında, yaşam standartlarının yükselmesinde, verimlilik artışında, yeni enerji kaynaklarının yönetimi ve ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanması gibi konularda önemli mesafeler katetmelerine olanak sağlamıştır (Doğan 2000: 98).

Türkiye'nin teknoloji politikalarının tarihsel gelişimine bakıldığında bu konunun ilke olarak 1960'lı yıllarda uygulamaya konulan kalkınma planları ile gündeme geldiği görülmektedir. Ancak 1960'lardan günümüze kadar uygulanan bilim ve teknoloji politikalarının sonucunda gelişmiş ülkelerde yaşanan gelişmelere paralel bir seyir izlendiği söylenemez.

Bunun en önemli nedenleri arasında; Türkiye'de ulusal bir bilim ve teknoloji politikası geliştirmeye yönelik çaba içindeki azınlığı oluşturan bürokrasi ve hükümet kesiminin, toplumsal sorumluluk bilinciyle ve kendiliğinden veya o anda yaşanan iç dinamiklerin de etkisiyle ya da siyasi konjonktürün buna uygun olduğunu düşünerek böylesi politika tasarımlarını ortaya koymasındır. Bu sınırlı kadronun ortaya koymuş olduğu politikaya, siyasi otoritenin temsilcileri, sanayi kesimi ve toplumsal

gelişmede rol oynayan diğer toplumsal katmanlar dahi sahip çıkmadığı için bu politikalar uygulamaya geçirilememiştir. Zamanla yönetim değişikliği nedeniyle o sınırlı olan kadrolarda inisiyatifi kullanabilme noktasından uzaklaşınca konuya sahip çıkacak hiçbir yetkili kişi ve kurum kalmamıştır. Bu alandaki başarısızlığın diğer önemli bir nedeni ise, kurumlarımızın uzun vadeli bir bakış açısı ve stratejik planlama anlayışından uzak olmalarıdır. Bunlara ek olarak kurumlarımız diğer ülkelerdeki gelişmeleri takip eden ve taklit eden bir yapıya da sahip değildirler. Kurumlarımızın diğer önemli bir eksikliği ise öngörülen tarihlerde toplanamamalarıdır. Örneğin; yılda en az iki kere toplanması öngörülen Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurumu ilk toplantısını ancak kurulduğu tarih olan 1983 yılından tam 6 yıl sonra 1989 yılında yapabilmıştır (Gülmez 2005: 11). Bu durum da, bu alanda Türkiye'nin önemli derecelerde koordinasyon eksikliği yaşamasına neden olmaktadır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeye engel olan yukarıda saydığımız engellerin çoğu siyasi engellerdir. Türkiye'de bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere engel olan siyasi engellerin yanında ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan engeller de mevcuttur. Bu ekonomik engellerin en başında bilimsel ve teknolojik gelişmeleri tamamlayıcı nitelikte olan Ar-Ge çalışmalarına ülkemizde yeterli kaynak ayrılmaması gelmektedir Ar-Ge çalışmaları için yeterli kaynak ve donanıma sahip olmayan kurumlarımız, proje yaratma bazında diğer Avrupalı rakipleri karşısında oldukça gerilerde kalmaktadır.

Yeni teknolojilerin yoğun olarak ortaya çıktığı gelişmiş ekonomilerde GSMH'nin yaklaşık %3'ü Ar-Ge harcamalarına ayrılmasına rağmen bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde bu oran %1'e bile ulaşmamaktadır (Atik 2005: 74). Bu durum da gelişmekte olan ülkelerin teknolojik gelişimine büyük darbe vurmaktadır.

Tablo 4.3'ten Türkiye'nin yıllar itibari ile yapmış olduğu Ar-Ge harcamalarını, 10 bin çalışana düşen Ar-Ge personel sayısını ve kişi başına düşen Ar-Ge harcama miktarını ayrıntılı bir şekilde görebiliriz.

Tablo 4.3: Türkiye'nin Yıllar İtibari İle Yapmış Olduğu Ar_Ge Harcamaları

Yıllar	10bin Çalışana Düşen Arge Personel Sayısı	Arge harcaması (Milyon\$)	Kişi Başına Arge Harcaması (\$)
1991	7,9	755,3	12,4
1992	8,2	767,5	13,1
1993	8,9	785,3	13,2
1994	9,3	476,1	7,9
1995	10,8	639,0	10,4
1996	11,5	817,8	13,0
1997	11,0	933,3	14,9
1998	11,3	1005,1	15,5
1999	13,1	1157,7	17,5

Kaynak: Gülmez (2005: 10).

Tablo'nun daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla Türkiye ile aynı dönemde teknolojik gelişime başlayan Güney Kore'nin verilerini karşılaştıracak olursak; 1999 yılı itibariyle Ar-Ge harcaması 10,023 milyon dolar ile Türkiye'nin yaklaşık 10 katı, 10 bin çalışana düşen Ar-Ge personel sayısı 49 kişi ile Türkiye'nin yaklaşık 3,5 katı, Kişi başına Ar-Ge harcaması 214 dolar ile Türkiye'nin yaklaşık 12 katı kadardır (Gülmez 2005: 11).

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 2002 yılında yayınladığı bir istatistiğe göre ise Türkiye'nin 2000 yılı itibari ile Ar-Ge harcamalarının GSMH'ya oranı %0,63 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında %0,32 olarak gerçekleşen bu oranın 10 yıl içinde ikiye katlanmasına neden olan en önemli etken 4691 sayılı teknoloji geliştirme bölgeleri yasasının yürürlüğe girmiş olmasıdır (Yüksel 2004: 21-22). Ancak bu rakamın İngiltere, Japonya, ABD, gibi gelişmiş ülkelerin Ar-Ge harcamalarının GSMH'ya oranı olan %2,71'lik oran ile karşılaştırıldığında oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir (Torna 2002: 70).

Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmeler sonucunda bilim ve teknoloji bağlamında Türkiye'nin performans zayıflığı, ekonomik yapının genel üretim ve

ihracat performansının istenilen ölçülerin gerisinde kalmasına neden olmuştur. Bilim ve teknolojik altyapıdan ve yaşanan diğer gelişmeler açısından yetersiz olan bir ekonominin genel üretim yapısının yeterince çeşitlenmesine ve doğal olarak ihracata konu olan ürün yapılarının çeşitlerinde katma değer ve rekabet gücü açısından zayıf kalması pek de şaşırtıcı bir durum değildir. Bu durum Türkiye'nin şuan içinde bulunduğu ihracat yapısından da çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Türkiye'nin genel üretim ve ihracat profili teknolojik derinliği az olan ve iş gücünde teknolojik derinlik kazanmış sektörler, hem ülke üretiminin hem de ihracatın yarından fazlasını oluşturmaktadır. Bu da ülkemizin üretim ve ihracat yapısının asıl itibariyle teknolojik derinliği az olan ve geleneksel (emek-yoğun) kısmen de olsa sermaye yoğun sektörlerde faaliyette bulunduğunu göstermektedir (Doğan 2000: 101).

Gelişmiş ülkelerin bilim ve teknoloji ile ulaştıkları seviye göz önünde bulundurularak hareket edilecek olursa uluslararası piyasalarda rekabet gücünü arttırmak isteyen Türkiye'nin mevcut teknolojik yapısını değiştirmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Teknolojik yapının yenilenmesi ve geliştirilmesi için ise öncelikli olarak “Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikası”nın özüne uygun olarak ulusal inovasyon sisteminin oluşturularak bilim-teknoloji-üretim zincirinin kurulması gerekmektedir (DTM 1998: 36).

Bütün bunların yanında esnek üretim sistemi ile büyük avantajlar yakalayacak olan imalat sanayinin kendi imkanları dahilinde teknolojik gelişmeye ayak uydurmasının imkanı yoktur. Bu yüzden imalat sanayinde faaliyette bulunan firmaların hızlı gelişen teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmeleri, hatta gelişmeleri yakından takip edebilmeleri için maliye politikaları ile desteklenmeleri gerekmektedir. Bu desteği sağlayabilmenin en iyi yolu imalat sanayi için üretim yapan firmaların bulunduğu yörelerde teknoloji geliştirme merkezleri ve teknoparkların oluşturulmasıdır (Dinler 2001: 468).

Bilim ve teknoloji alanında liderliğini sürdüren ABD şirketleri ile Türkiye'yi bölgesel güç ve lider konuma getirecek alan ortak teknoloji transferini sağlayacak

stratejik ortaklıklar kurma yoluna gidilmelidir. Bunların yanında özellikle Türkiye de bilgi ve bilgisayara dayalı teknolojilerde yeni ekonominin yatırım alanlarında nitelikli iş gücü eksikliği, eğitim ve iş çevreleri ile işbirliğine gidilerek yeni teknolojiler ile uyumlu hale getirilmeleri son derece önemlidir (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Ülkemizde Ar-Ge çalışmalarını yürüten kurumlar arasında iletişim ve işbirliği ortamının yaratılması için üniversite sanayi devlet ilişkilerinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir (Torna 2002: 71). Aynı zamanda kamu kesimi mükerrer Ar-Ge faaliyetlerinin birleştirilmesi araştırmacıların ortak bir amaç doğrultusunda araştırmaya yönlendirilmesi için bir ulusal Ar-Ge bütçesinin oluşturulması da son derece önemlidir (DTM 1998: 37).

Küreselleşmenin büyük bir boyut kazandığı günümüzde katma değer artışı sağlayan teknolojiler artık sadece imalat sanayindeki teknolojik gelişme olarak görülmemektedir. Yönetim teknolojileri de artık günümüzde girdi verimliliklerini arttırarak yaratılan katma değer üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır. Bunun en iyi örneği ABD şirketlerinde yaygın olarak kullanılan Japon tipi yönetim teknolojileridir. ABD firmaları bu yönetim teknolojileri sayesinde dış ticaretlerinde önemli rekabet avantajları yakalamışlardır (Yülek 2005: 63).

Yukarıda üzerinde ısrarla durduğumuz Türkiye'nin teknoloji alt yapısını modern bir yapıya kavuşturması için gerekli olan tedbirlerin alınması dış ticaretin yeniden gelişmiş bir yapıya kavuşması için büyük bir önem arz etmektedir.

2.4. Türk Markasına Karşı Olan Güvenin Arttırılması

Son yıllarda teknolojik gelişme ile birlikte dünya ticaretinde çok hızlı bir değişim içine girilmiştir. Yaşanan bu değişimle birlikte dünya ticaretindeki sınırlar

ortadan kalkmış ve dünya tek bir pazar haline gelmiştir. Bunun sonunda firmalar sadece yurt içi firmalara değil yurt dışı firmalarla da rekabet etmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak bu rekabet ortamında diğer firmalar içinden sıyrılarak belli avantajlar elde etmek ancak ulusal bir marka imajına sahip olmak, mutlak hizmet kalitesini arttırmak ve satış sonrası hizmetin devamı ile mümkün olacaktır.

Bu durumun önemi AB ülkeleri yanında son yıllarda ekonomilerinde olumlu gelişmeler yaşayan Güney Kore, Malezya ve Japonya tarafından anlaşılmıştır. Bu ülkeler kendi markalarını yaratarak, ülke imajlarını üst seviyeye çıkartmışlardır. Türkiye ile hemen hemen aynı dönemlerde kalkınma sürecine giren bu ülkelerde böylesi gelişmeler yaşanmasına rağmen Türkiye'nin marka yaratma konusunda aynı gelişmeleri gerçekleştirdiği söyleyemeyiz.

Bu durumun Türkiye cephesinde gerçekleştirilememesinin bazı önemli nedenleri vardır. Bunlar; ithalat yapan firmalarımızın müşteri ve süreç odaklı yaklaşımdan uzak olması, yatırım gücü eksiklikleri, rekabetin sağlam ve güvenilir bir zemine oturtulamaması gibi nedenlerdir. Türk firmalarının ihracat sürecinde yapmış oldukları hatalar sadece hatayı yapmış olan firmanın değil Türkiye'nin imajını, ticari saygınlığını, uluslararası pazardaki güvenilirliğini azaltmakta ve ülke çapında kazanç kaybına neden olmaktadır (Terzioğlu 2004: 71).

Prof. Dr. Güliz Ger tarafından 660 batılı ülke üzerinde yapılan bir araştırmada Türk imajının Avrupalı ticaret ortaklarının gözünde nasıl görüldüğünün cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye kimliği karışık bir Müslüman ülke olarak algılanmakta ve daha çok Ortadoğulu olmakla birlikte, Doğu ve Batı arasında bir sentez, Avrupa'nın dışında dünyanın kenarında, kendi markasını ve ülke imajını yaratamamış bir ülke olarak görülmektedir. Doğu'nun kültürünü taşımakla birlikte, Batı'nın yaşam tarzını Doğu'nunkine arzulayan bir ülke profili görünümündedir. Bu durum uluslararası platformda böyle bir imaja sahip olan Türkiye'nin global anlamda kendi markasını yaratmasına engeldir. Avrupalı

Türklerin bu görüşleri Türkiye'nin Avrupalı gözünde güvenli bir marka imajına sahip olmadığını da bir kanıttır (www.igeme.org.tr).

Bir ülkenin kendi markasını üretilip diğer ülkelere satması hem satıcıya hem de alıcıya önemli avantajlar sağlayacaktır. Kendi markasını satan ülke markalaştığı üründe diğer rakiplerine göre tekel konumuna geldiyse istikrarlı bir müşteri potansiyeline kavuşmuş demektir. Alıcı yönünden ise kendisine uygun olan ürünü bularak kaliteye ulaşmanın yanında, sonraki bir dönemde ürün ile ilgili herhangi bir sorunda kolaylıkla muhatap bulabilecektir (Akkuzugil 2003: 1).

21.yy'da artık bir dünya markası olmanın ve bununla dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmenin yolu ülke imajı, kalite ve dünya trendine ayak uydurmaktan geçmektedir (İTO 2004: 8). Bu yüzden Türkiye'nin bir Türk markası imajının yaratılmasında diğer ülkeler gibi bazı mesafeleri kat etmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bir marka yaratarak imajını arttırması için öncelikli olarak yaratılacak markaya ait olan ürünün çevre ülkelerdeki örneklerini çok iyi tahlil etmesi gerekmektedir (www.igeme.gov.tr). Marka haline getirilecek ürünün geleneksel ürün stratejisi yerine gelenekselliğin dışına çıkılarak üretilmesi ona değişik bir hava verilmesi son derece önemlidir. Bu hava yaratılırken global çağın gereklerine uygun olmasına dikkat edilmedir.

Markalaşma aşamasında diğer önemli bir unsur ise satış sonrası bakım hizmeti ve müşteri memnuniyetidir. Günümüz tüketicisi artık eskiye nazaran son derece bilinçlidir. Bu nedenle bir marka satın alırken o markanın satış sonrası hizmetleriyle de son derece ilgilenmektedir. Bu durum kendisini özellikle tüketim mallarımızın pazarlanması esnasında, dış pazarlardaki tüketiciye malın ulaşmasında kendisini göstermektedir. Bu ulaşımdan kaynaklanan sorunları gidermek için de firmaların dış pazarlarda kendi dağıtım kanallarını kurması veya mevcut kanallarla işbirliği yoluna gitmesi gerekmektedir (DTM 1998: 39). Bu nedenle bir malın üretimi ve satışı esnasında gösterilecek olan ehemmiyetin satış sonrasında da devamı o malın markalaşması açısından son derece önemli bir unsurdur.

Markalaşmadaki son aşama ise piyasaya sürülen malın tüketici açısından doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Bunun için de malın tanıtımı için gerekli olan fuarlara katılımın ve reklamın yapılması son derece önemlidir.

Yukarıda saydığımız bir malın markalaşmasını sağlayacak olan önlemlerin Türkiye tarafından hayata geçirilmesi Türk malı imajına olan bakışın değişmesine neden olurken güvenin tekrar kazanılmasına da yardımcı olacaktır. Bu durum da Türkiye'ye dış pazarlarda yardımcı önemli dış ticaret avantajları sağlayacaktır.

2.5. Taşımacılık ve Lojistik Faaliyetlere Önem Verilmesi

Küreselleşmenin bu denli hızlı bir şekilde yaşandığı günümüzde ihracatçı ülkelerin, ihraç ettikleri malların kalitesi ve fiyatı kadar önemli olan bir diğer unsurun mallarını hasarsız bir şekilde ithalatçı olan ülkeye ulaştırmak olduğunu bilmeleri gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için de ihracatçı ülkelerin etkin bir dağıtım sistemine sahip olmaları son derece büyük önem arz etmektedir. Etkin dağıtım sisteminden anlaşılan malın hasarsız, mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde ve ucuz bir şekilde ihracatçı ülkenin üretim noktasından pazarlara taşınabilmesidir. Ulaştırma sisteminde bu kriterlere sahip olan ülkeler dış ticarete önemli rekabet avantajları yakalamaktadır.

Bugün dünya ticaretinin %90'lık bir bölümü deniz yolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir (www.dtm.gov.tr, 8). Dünya ticaretinde ulaşımın ağırlıklı olarak deniz yolu ile sağlanmasına rağmen ülkemiz ve diğer bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretin taşımacılığı ağırlıklı olarak karayolu ile gerçekleştirilmektedir.

Ulaştırma Bakanlığı'nın rakamlarına göre, ülkemizde iç taşımacılığının %84,5'i, ihracatın ise %51'i karayolları taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir (DTM

1998: 46). Bu oran AB ülkelerinde ise ortalama olarak iç taşımacılıkta %79, ihracatta ise %44 olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle AB ülkeleri karayollarına olan bağımlılığı azaltmak deniz ve demir yolu taşımacılığına gerekli olan önemi vermek amacıyla 2001 yılında 2010 yılı Avrupa Taşımacılık Politikası adı altında hazırladığı bir proje ile ilk olarak müşteri odaklı bir uygulamaya geçmiştir (www.dtm.gov.tr, 8).

Konteynır taşımacılığının (demir ve deniz yolu) son derece önem kazandığı günümüzde Türkiye'nin hala birim değeri yüksek malları karayolu, hammadde ve ihrac değeri düşük malları ise deniz yolunu kullanarak pazarlara ulaştırması, Türkiye'nin önemli derecede rekabet kaybına uğramasına neden olmaktadır.

Bugün Türkiye'nin dış ticaretinin bölgesel dağılımı ve sektörel yapısı dikkate alındığında, mevcut taşıma biçimlerinden birisinin bir diğerini ikame etmesinin kısa ve orta vadede imkan dahilinde olmayacağı, bu nedenle de Türkiye'nin sahip olduğu ulaştırma alt yapısının değişmeyeceği ve dış ticaretin taşımacılığında denizyolu ve karayolu taşımacılığının sürdürüleceği düşünülmektedir. Taşıma biçimleri birbirinin alternatifi olarak değil de birbirinin tamamlayıcısı şeklinde görülmelidir. Uluslararası piyasalara açılımda ülkemiz için en ekonomik taşıma biçimi konteynır taşımacılığıdır (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Bugün limanlarımızın alt yapı ve yönetim eksikliğinden kaynaklanan önemli sorunları vardır. Bunların yanında yanaşma yerleri, rıhtımlar, rıhtım boyları, derinlikler, liman gerisi, bölge alanlarına hizmet veren araç ve gereçlerle, depolama ve araç park yerleri yetersiz kalmaktadır (DTM 2001: 46)

Öncelikli olarak bu engellerin ortadan kaldırılarak, ithalat ve ihracat yüklerinin elleçlenmesi, uygun nitelik ve nicelikte hizmet verecek şekilde geliştirilmesi, modernleştirilmesi, kapasitelerinin artırılması ve transit taşımacılık faaliyetlerinde trafiğin geçiş koridoru özelliğine kavuşturulması gerekmektedir. Bütün bunların

yanında limanlarımızın yönetim biçimi ve hizmet anlayışı yönünden de tekrar bir yapılanma içine girmesi ulaştırma sistemimizde yapılması gereken öncelikli hedefleri oluşturmaktadır (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Konteynır taşımacılığının diğer bir ayağını oluşturan demiryolları, ülkemizde gerekli olan modernizasyondan nasibini almadığı için artan maliyetleriyle paralel bir gelir artışı yaratarak, dış ticaret üzerinde olumsuz bir baskı yaratmaktadır (DTM 2001: 47). Bu nedenle demir yollarımızın da gerekli olan modernizasyona kavuşturularak gelirlerinin giderlerini aşması sağlanmalıdır. Demiryolu taşımacılığında öncelikli olarak doğu-batı koridoruna işlerlik kazandırılması ülkemizin ihracatının gelişiminde büyük bir önem arz etmektedir.

Konteynır taşımacılığının modern bir yapıya kavuşturularak istenilen bir yapıya kavuşturulması için büyük miktarlarda finansman kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu projeler istenilen yapıya kavuşturulsa bile yönetim anlayışının değiştirilmesi ancak uzun bir zaman zarfında gerçekleştirilebilecek bir olgudur. Yönetim anlayışında istenilen modernizasyon sağlanamadıktan sonra gerekli olan değişikliklerin yapılması pek de fazla bir önem taşımamaktadır.

Sonuçların daha kısa bir süre içinde alınması için yurtdışı depolama faaliyetlerine ağırlık vermek, dış ticaretin lojistik öneminin gelişmesinde başvurulabilecek bir diğer yöntemdir. Bunun için kira ve vergi oranlarının düşük olduğu aynı zamanda kıtalardaki ulaştırma ağına kolay erişimde bulunulan yerlerde depoculuğa önem verilmelidir. Yurtdışında oluşturulacak depolar ülkemizden en ucuz taşıma yoluyla denizyolu ile mümkün olan yerler olacaktır. Mallar buradan da piyasaların ihtiyaç duyduğu noktalara kolaylıkla sevk edilebilecektir. Böylelikle depolama faaliyetleri ticarete bir süreklilik kazandırmış olacaktır. Bu tür depolama faaliyetlerinin stok maliyetlerini arttıracığı düşünülse bile faaliyet pazara girişte zaman açısından büyük avantajlar kazandıracaktır. Depolama faaliyetlerinin stok maliyetleri üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi azaltmak için öncelikli olarak

gümrüksüz antrepollerin bulunduğu Avrupa ve diğer kıtalardaki serbest bölgeler tercih edilmelidir (DTM 2001: 58).

2.6. Elektronik Ticaret Altyapısının Oluşturulması

Son yıllarda yaşanan Bilgi ve İletişim Teknoloji'lerindeki (BİT) gelişimin sağladığı olanakların uluslararası ticarete kullanılması, dünya ölçeğinde mal ve hizmet hareketliliğini arttıran en önemli faktörlerin başında gelmektedir (Demir 1999: 26). Yaşanan bu gelişmeler özellikle de elektronik ticaret alanında yaşananlar, ülkelerin globalleşme eğilimleri ile birlikte ticaretin farklı bir rekabet ortamına taşınmasına neden olmaktadır (www.isguc.org, 1).

Yeni oluşan bu elektronik ticaret ortamında firmalar iç ve dış piyasalardaki tüketici gruplarına eskiye göre daha hızlı bir şekilde ulaşabilmekte, tüketicilere sunulan malın şekil ve içeriği açısından bilgi sahibi olmalarına fırsat vermektedir. Firmaların e-ticaret yoluyla tüketicilere sağladığı bu fırsatların yanında e-ticaretinde firmalara sağladığı önemli avantajlar vardır. Bunlar işlem maliyetlerindeki azalma, müşteri hizmetlerindeki hız ve kalitenin artması, yeni hizmet ve ürün yaratma yeteneğinin gelişmesi ve firmanın kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanmasıdır (www.isguc.org, 2).

Bugün dünyada başta ABD olmak üzere AB ülkelerinin çoğu e-ticaretin yaratmış olduğu ticareti arttırıcı avantajlardan faydalanırken, çeşitli nedenlerden dolayı Türkiye e-ticaretin nimetlerinden istediği ölçüde faydalanamamaktadır.

Türkiye'nin e-ticaretten istediği ölçüde faydalanamamasının bazı önemli nedenleri vardır. Bunlar; ülkemizdeki internet erişim hızının diğer ülkelere nazaran çok yavaş olması (bu son yıllarda kullanılmaya başlanan ADSL internet erişim ağı ile birlikte çözülmeye başlanmıştır), dijital telefon hatlarının her yere ulaşamaması,

internet kullanım ücretlerinin yüksek olması, internet servis sağlayıcılarının kaliteli hizmet vermemesi, kargo hizmetlerinin güvenli olmaması, en önemlisi de e-ticarette bir hukuksal alt yapının oluşturulamamasıdır (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Türkiye'nin oluşan bu yeni ticaret ortamında rekabet gücünü arttırabilmesi için hükümetin üzerine bazı önemli görevler düşmektedir. Gelişmiş ekonomilerin yerine getirdiği bu görevleri Türk hükümetinin de vakit kaybetmeden yerine getirmesi, ticaretinin gelişimi açısından son derece önemlidir.

Türkiye'de e-ticaretin gelişimi için hükümetin yapması gerekenler şunlardır (www.foreigntrade.gov.tr, 2);

- Gerekli teknik ve idari alt yapının kurulmasını sağlamak,
- Elektronik ticareti düzenleyecek hukuksal alt yapıyı oluşturmak,
- Elektronik ticareti özendirerek önlemleri alarak gerekli teşvikleri sağlamak,
- Ulusal politika ve uygulamaların uluslararası piyasalarda uygulanan politikalarla uyumunu sağlamaktır.

Hükümet tarafından gerçekleştirilecek olan bu politikalar sayesinde e-ticaret istenilen seviyeye gelecek ve Türk ticareti dünya ticareti ile rekabet edebilme açısından büyük bir güç kazanmış olacaktır.

2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının (DYSY) Önündeki Engellerin Kaldırılması

Bir şirketin üretimini ana merkezinin bulunduğu sınırların dışına taşıyarak yabancı ülkelerde yalnız veya ortaklarla üretim tesisi kurması ya da mevcut olan tesisleri satın alması veya mevcut olan tesislerle birleşmesi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY) olarak adlandırılmaktadır (Aydın 1997: 6-7). Bir

ülkeye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi için ülkenin belli ekonomik, fiziksel ve yapısal özelliklere sahip olması gerekmektedir. Aşağıdaki özellikleri bünyesinde barındıran ülke ekonomileri, diğer rakiplerine göre DYSY çekme açısından önemli avantajlar sağlamaktadırlar.

Bir ülkeye DYSY girişini arttıran etkenleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Seyidoğlu 2001: 398-401);

- Hammadde kaynakları (availability of raw materials),
- Ucuz yabancı faktör kullanımı (use of cheap foreign factor),
- Yabancı teknoloji kullanımı (use of foreign technology),
- Monopol avantajından yararlanma (making use of monopol advantage),
- Yatırımları uluslararası çeşitlendirme (diversify internationally),
- İthalatçı ülkenin koyduğu tarife ve kotalardan kaçınma (avoiding from importer country's tariff and quotas),
- Yurtiçi kısıtlamalardan kurtulma (avoiding domestic regulations),
- Üretim esnekliği (product flexibility),
- Müşterileri izleme (symbiotic relationships),
- Faaliyetlerin bütünleştirilmesi (integrating operations),
- Aktarılamayan bilgiler (non transferable knowledge),
- Ünvanın korunması (protecting reputations),
- Ünvanıdan yararlanmak (exploiting reputations),
- Sırların korunması (protecting secrecy),
- Ürünün yaşam dönemi hipotezi (product life_cycle hypothesis)

Yabancı sermaye yatırımlarının etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomi üzerinde farklı etkiler göstermesine rağmen, yukarıdaki unsurları kendi bünyesinde bulunduran ülke ekonomileri çektikleri DYSY ile kendi ekonomilerine; ödemeler dengesi, sermaye birikimi, refah ve gelir dağılımı, istihdam ve dış ekonomik ilişkiler gibi konularda önemli avantajlar sağlamaktadırlar (Zengin 2003: 61).

Bugün dünyada bizim gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi finansman sorunudur. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinin büyümesi için yapılması gereken en önemli şey ihtiyaç duyulan kanallara gerekli yatırımların yapılmasıdır. Yatırımların gerçekleşmesinin en önemli şartı da tasarrufların bu yöne kaydırılmasıdır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde marjinal tasarruf meylinde bu yöne doğru kaymalar çok yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle imalat sanayinin finansman sorunu çözülememektedir (Paksoy 2000: 82). İmalat sanayinin gerekli olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile desteklenmemesi üretimin optimum seviyenin altında gerçekleşmesine neden olmaktadır. Üretim sürecinde yaşanan bu sıkıntı ihracatı önemli ölçüde aksatmakta, ithalatın artmasına neden olarak dış ticaret açıklarının büyümesine neden olmaktadır. İmalat sanayi için gerekli olan finansman sorunu doğrudan yabancı sermaye desteği ile çözüldüğü takdirde üretim artacak bu da dış ticaret kanalı ile cari işlemler dengesi üzerinde olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Yatırımcılar DYSY'nı gerçekleştirirken genellikle hizmetler, madencilik, ve imalat sektörlerini tercih etmektedirler. Hizmet sektörüne yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının katkısı genelde kısa dönemde ortaya çıkmaktadır. Bu sektöre yapılan yabancı sermaye yatırımları üretimi doğrudan arttırmaması nedeniyle sektörün ekonomiye katkısı diğer sektörler nazaran daha düşüktür. Madencilik sektörüne yapılan yatırımlar daha çok hammadde bakımından zengin olan ülkelere yapılmakta ve çıkarılan madenler işlenmiş veya işlenmemiş olarak ihraç edilmektedir. Bu tip yatırımların da etkisi göreceli olarak düşüktür. Ülke ekonomisine en fazla katkıyı sağlayan yatırımlar hiç şüphesiz imalat sanayine yapılan yatırımlardır. Teknoloji transferini de beraberinde getiren bu yatırımlar sektörün kademeli olarak gelişmesini ve rekabetin oluşmasını sağlayarak sanayinin ara mal ve yatırım malı üretmesine katkı sağlamakta ve ülkenin ithalata bağımlılığını azaltmaktadır. Böylelikle bu sektöre yapılan yatırımlar gerek kısa vadede gerekse uzun vadede ekonomiye olumlu katkı sağlayacaktır. Bütün bunların yanında DYSY dünyadaki kısıtlı kaynakların etkin kullanımını desteklemekte ve yabancı sermaye ihraç eden ülkenin rekabet gücünü arttırmaktadır. Ev sahibi ülkenin sermaye yetersizliğini gidererek döviz girişi sağlamakta, üretim kapasitesinin ve ihracatın

artışına, ekonomik büyümeye, teknolojik gelişmeye, istihdama, yenilikçi yönetim ve pazarlama yöntemlerinin gelişmesine, eğitim ile niteliklerinin gelişmesine, ek vergi gelirinin sağlanmasının yanında yerel endüstrilerin küresel yönetim ve dağıtım ağlarına entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır (Güngör 2001: 48-49).

1954 yılında 6224 sayılı Kanun ile o dönemin en liberal yabancı sermaye kanununu çıkaran Türkiye, 1980 yılında başlayan liberizasyon politikaları ve kambiyo mevzuatındaki değişiklikler ile yürürlüğe konulan yabancı sermaye kanunları ile, en liberal politika uygulayan ülkeler arasına girmiştir. İzleyen dönemlerde de bu liberalleşme politikalarına devam edilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda varılan son noktada yabancı yatırımcılar, tekel veya özel imtiyaz teşkil etmemek kaydıyla, Türkiye pazarının her alanında her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyetlerde bulunabileceklerdir (www.foreigntrade.gov.tr, 2).

Tablo 4.4: Türkiye ve Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları(2001-2004) (Milyar \$)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004
Fransa	50	49	47	35
Almanya	21	36	13	49
İtalya	15	15	16	15
Portekiz	6	2	1	6
İspanya	28	36	26	6
İngiltere	53	28	21	55
Avustralya	4	14	8	5
Kanada	27	21	7	12
Japonya	6	9	6	7
ABD	159	63	30	121
Brezilya	22	17	10	16
Çin	47	53	54	62
Hong Kong	24	10	14	33
Hindistan	3	3	4	6
G.Kore	4	3	4	9
Çek Cum.	6	8	3	5
Türkiye	3,3	1	1,7	2,6

Kaynak: Çalışkan (2005: 117).

Doğrudan yabancı sermaye girişini artırmak amacıyla liberalleşme politikası adı altında birçok yasal düzenlemeye gidilmesine rağmen yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye'ye gelen DYSY'nın diğer ülkelere yapılan DYSY'nın çok gerisinde kaldığı görülmektedir.

2006 yılı UNCTAD raporunda Türkiye'ye 2005 yılında yapılacak olan DYSY 4.8 milyar dolar seviyelerinde tahmin edilmiştir (www.unctad.org). 2005 yılında Türkiye'ye fiili giriş yapan DYSY bu rakamı çok gerilerde bırakarak 9.6 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu fiili girişin %56.7'si AB ülkeleri kaynaklıdır. (www.treasury.gov.tr). 2006 yılı sonu itibari ile Türkiye'ye 14.5 milyar dolar DYSY'nin giriş yapması beklenmektedir (Kızılot, Kılıç ve Müderrisoğlu 2006: 106). Türkiye'nin 2005 gerçekleşen ve 2006 tahmini DYSY rakamları diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında son yıllardaki bu yüksek DYSY girişlerinin hiç de önemsenecek seviyelerde olmadığı görülmektedir.

Türkiye 2005 yılı itibari ile 15,5 milyar dolar cari işlemler açığı ve 34 milyar dolar civarında da kamu ve özel sektör dış ödemesi olan bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye'nin 2006 yılında üretim sektörünü hareketlendirip ihracat yoluyla kalkınmaya geçebilmesi için yaklaşık 50 milyar dolar civarında bir kaynağa ihtiyacı vardır. Bu nedenle Türkiye'nin her yıl 5-10 milyar dolar civarında doğrudan yabancı sermaye yatırımına ihtiyacı vardır (Türkiye Ekonomisi 2005: 64-65).

Türkiye'ye yapılan DYSY'nin yetersiz kalmasının nedenlerini şöyle özetleyebiliriz (Güngör 2001: 74);

- Son yıllarda yaşanan ekonomik ve siyasi krizler uluslararası çevrelerin Türkiye'ye karşı olan güveninin kırılmasına neden olmuştur.
- Yaşanan enflasyonun etkisiyle ülkeye getirilen sermaye kısa sürede aşınmaktadır. Yüksek enflasyona rağmen Türkiye'de enflasyon muhasebesi benimsenememiştir. Enflasyondan arındırılmış karlar yerine enflasyon nedeniyle aşırı yüksek gözüken karlar vergilendirilmekte bu durum da yatırımcıların gözünü korkutmaktadır.

- Bugüne kadar yeterli özelleştirmenin yapılamaması ve yap işlet devret modelindeki uygulamadaki gelişme yabancı yatırımcı girişini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Türkiye’de sınırlı da olsa bir alt yapı sorunu yaşanmaktadır. İletişimde önemli sorunlarla karşılaşılmasa da enerji ve ulaştırma sektörü ciddi sorunlarla karşı karşıyadır.
- Kapatılmayan bütçe açıkları, insan hakları konusunda Türkiye’nin sahip olduğu imaj ve sosyal problemler yabancı sermaye girişini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Bütün bunların yanında, günden güne artış gösteren bürokratik engeller, yabancıların istihdamında karşılaşılan sorunlar, alınan kararların uygulanmasında yaşanan istikrarsızlıklar, mevzuatın sık aralıklarla değişikliğe uğraması, vergi mevzuatından kaynaklanan sorunlar, kayıt dışı ekonominin ortaya çıkardığı adil olmayan rekabet ortamı, yolsuzluk, tarife dışı engeller, fikri mülkiyet hakları için yeterli korumanın sağlanamaması, adalet sisteminden kaynaklanan sorunlar ve AB’ye uyumundaki gecikmeler yabancı sermayenin Türkiye’ye girişini olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir.

Türkiye’ye DYSY girişine engel olan bu nedenlerin yüzdeler payları 2001 yılındaki FIAS (Foreign Investments Advisory Service) raporunda aşağıdaki tablodaki gibi belirtilmiştir.

Tablo 4.5: Türkiye’de DYSY Girişine Engel Olan Nedenler ve Yüzdeleri

Politik İstikrarsızlık	%75
Enflasyon	%70
Belirsizliğin Maliyeti	%58
Mevzuat Düzenlemelerindeki sürprizler	%55
Yüksek Vergi Oranları	%48
Finansal Sistemdeki Bozukluklar	%42
Yetersiz Altyapı	%40
Yolsuzluk	%32

Kaynak: Aydın, Mert ve Kaynak (2002: 121).

Türkiye ekonomisinin büyüklüğü göz önünde bulundurulacak olursa AB'ye aday diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'nin yukarıda sayılan bu nedenlerden dolayı yabancı sermaye yatırımlarının sınırlı kaldığı göze çarpmaktadır. Söz konusu ülkelerde DYSY yatırımlarının yüksek oranlarda gerçekleşmesinin en önemli nedeni, bu ülkelerin AB mevzuatına uyum çalışmalarını eksiksiz tamamlamalarıdır.

Bu nedenle Türkiye'nin öncelikli olarak ulusal programda da taahhüt edildiği üzere, AB müktesebatına, Kopenhag ve Maastrich kriterlerine uyum sağlaması şarttır. Bunun yanında güçlü ekonomiye geçiş programının öngördüğü değişikliklerin hayata geçirilmesi son derece önemlidir. Enflasyon muhasebesinin istikrarlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi için gerekli çalışmaların yapılarak uygulamaya konulmasının yanı sıra, dağınık şekilde bulunan ve eskiden gelip yerleşmiş olan yabancı müteşebbislerin çalışma ve mülk edinme hakkı ile ilgili düzenlemelerin günün şartlarına göre yapılandırılması gerekmektedir. Fikri mülkiyet hakları için yeterli koruma getirilmesi, rekabet mevzuatındaki aksaklıkların giderilmesi, adalet sistemindeki boşlukların giderilerek ihtisas mahkemelerinin oluşturulması, çift vergilendirilmenin önlenmesi için gerekli vergi mevzuatının düzenlenmesi ve yerel yönetimler reformuna hız kazandırılarak sonuçlandırılması, yabancı sermaye yatırımlarının ülkemize girişini özendirerek faktörlerdir. Yabancı sermaye için, büyük öneme haiz olan serbest bölgelerin sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Altyapı ve ulaşımdan kaynaklanan sorunların giderilerek enerjide yaşanan darboğazların giderilmesi için projelerin hayata geçirilmesi şarttır. Son olarak da, özelleştirme çalışmalarına ağırlık verilerek yapı-şirket-devret modelinin günümüz şartlarına uygun bir şekilde çalışır hale getirilmesi son derece önemlidir (Güngör 2001: 75-76).

2.8. Serbest Bölgelerin Yapısından Kaynaklanan Engellerin Giderilmesi

Serbest bölgeler, kurulduğu ülkenin sınırları içinde olmakla birlikte, gümrük hattı dışında bırakılan, ülkede geçerli olan dış ticaret ile diğer mali ve iktisadi

alanlara yönelik devlet düzenlemelerinin kaldırıldığı ya da sınırlı şekilde uygulandığı, ihracatın artırılması amacıyla ülkenin diğer kesimlerine oranla bazı sanayi ve ticari faaliyetler için daha fazla teşviğin sağlandığı bölgelerdir (Erdoğan ve Ener 2005: 1). Hiçbir tarife ve kotanın uygulanmadığı bu serbest ticaret bölgeleri, uluslararası arenada bazen ihracat işlem bölgeleri olarak da adlandırılmaktadır (Hogendorn 1992: 497).

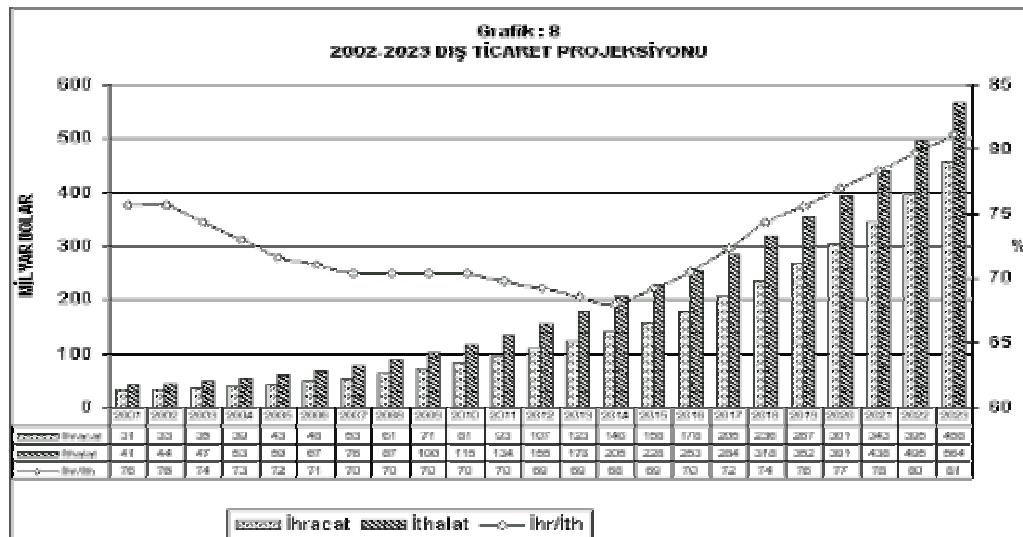
Her zaman dikkatli bir şekilde kontrol edilen, korunan ve sıklıkla gerçek duvarlar arkasında yer alan serbest bölgeleri özellikle son yıllarda dünyada ihracata dayalı kalkınma stratejisini tercih eden ülkeler, ihracatı arttırmanın en önemli araçlarından birisi olarak kullanılmaktadır (Hogendorn 1992: 498).

Serbest bölgeler öncelikli olarak uygulandığı ülkenin ihracat kalemlerindeki mal çeşidini arttırmakta, ithalatı ve ihracatı kolaylaştırmakta, döviz gelirlerini ve istihdam hacmini arttırmakta, sanayi malları ihracatını teşvik etmekte, ithalatı ucuzlatmakta, kalkınmaya uygun ortamı yaratmakta, doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girişine olanak sağlayarak teknoloji transferine yardımcı olmaktadır (Erdoğan ve Ener 2005: 3). Serbest bölgeler, bu bölgelere sahip olan ülkelere, avantaj sağlamakta birlikte, serbest ticaret bölgesini kullanan firmalara da önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar düşük işgücü maliyetleri, vergi teşvikleri, finansal faydalar, artan esneklik ve kolaylıklar, ayrıcalıklar, teşvikler ve çeşitli hizmet paketlerinden oluşmaktadır (Al-Sanie, Meidan ve Dalgic 1998: 154).

Serbest bölgeler sağladıkları bu avantajlar bakımından bütün ülkelerde olduğu gibi ihracata dayalı kalkınma modelini benimseyen Türkiye için de büyük önem arz etmektedir. Ancak Türkiye’de serbest bölgelerin yapısındaki sorunlar ekonomik değişkenler üzerindeki olumlu etkilerinin istenilen seviyede gerçekleşmesine engel olmaktadır.

Bu yapısal sorunları kısaca şöyle özetleyebiliriz, yürürlükteki serbest bölgeler mevzuatı hükümleri ile serbest bölgeleri Türkiye Gümrük Bölgesinin bir parçası olarak kabul eden 4458 sayılı Gümrük Kanunu hükümleri arasındaki çelişkiler, bölge içi denetim, stok kontrolleri ve malların tüketim ve kullanımına ilişkin olan sorunlardır (www.foreigntrade.gov.tr, 2). Ayrıca serbest bölgelerin yer aldığı ve bu ülkenin bulunduğu bölgedeki politik ve ekonomik istikrarsızlık ve alt yapı hizmetlerinin istenilen düzeyde olmaması diğer önemli sorunlardır (Çarıkcı 1996: 164). Serbest Bölgeler Kanunu'ndaki gerekli düzenlemelerin yapılarak, Gümrük Kanunu ile uyumlu hale getirilmesi ve alt yapı sorunlarının da minimuma indirilmesi serbest bölgelerin dış ticaret üzerindeki olumlu etkilerini arttıracaktır.

Şekil. 4.1: 2023 Dış Ticaret Projeksiyonu

Kaynak: DTM (2002c: 123).

Türkiye ekonomisinin önümüzdeki yirmi yıllık süre içerisinde kaydedeceği gelişmeler gözönünde bulundurulduğunda, yıllık ortalama %5-6'lık büyüme oranlarının yakalanması ve hazırlanan stratejik modelden taviz verilmeden istenilenlerin yerine getirilmesi sonucu, ihracatın yaklaşık 458 milyar dolar, ithalatın ise yaklaşık 564 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Dış ticaret açığının ise 2023 yılında ortalama olarak 100 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmesi beklenmektedir (DTM 2002c: 122-123).

SONUÇ

19. yüzyıl başlarında siyasi, askeri ve mali bakımdan güçsüz duruma düşen Osmanlı İmparatorluğu Avrupa devletlerinin, özellikle de İngiltere'nin baskılarına direnememiş ve bu Avrupalı devletlerle serbest ticaret anlaşmaları imzalamak zorunda kalmıştır. İmzalanan bu anlaşmalar Osmanlı'nın Avrupa ile olan ticari ilişkilerini genişletirken sürekli dış ticaret açığı vermesine neden olmuştur. Türkiye, 1923 yılında Osmanlı'dan devraldığı bu dış ticaret açıklarının üzerine, aradan geçen zaman içinde önemli bir yapı inşa etmeyi başarmıştır. İnşa edilen bu yapının temeli ise 1980 yılında alınan kararlarla atılmıştır. Alınan bu kararlarla ekonominin dışa açılmasına önem verilmeye başlanmış ve bu dönemden itibaren dışa açık kalkınma politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikalar sonucunda ihracatın yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş, 1980'li yıllara kadar tarım ürünleri ağırlıklı olarak gerçekleştirilen ihracattan, katma değeri yüksek sanayi ürünleri ağırlıklı ihracata geçilmiştir.

Osmanlı'dan günümüze dış ticaretin geçirmiş olduğu bu tarihsel değişim ekonomiye önemli kazançlar sağlamasına rağmen, geline son noktada Türkiye'nin dış ticaretten istediği payı almasına olanak sağlamamaktadır. Bunun da en önemli nedeni dış ticaretin önündeki engellerden kaynaklanmaktadır. Bunlar maliyetler üzerinde arttırıcı etki yaratan finansal engeller, dış ticaretin sektörel ve bölgesel yapısından kaynaklanan engeller ve GB ve küreselleşmenin yaratmış olduğu etkiler sonucu oluşan dış kaynaklı engellerdir. Bu bağlamda dış ticaretin arttırılması için maliyetleri düşürücü, kabul edilebilir bir ihracat artışı sağlamayı hedef alan, tek pazara ve az sayıda sektöre bağımlılığı ortadan kaldırmaya yönelik tedbirler alınmalıdır.

Ayrıca Türk dış ticaretinin istenilen seviyelere gelebilmesinde, çağımızın en önemli bölgesel entegrasyon hareketlerinden biri olan AB'ye tam üyeliği ve AB'nin OTP'ya adaptasyonu da son derece önemlidir. Bu adaptasyonun sağlanabilmesi için öncelikli olarak Türkiye'nin AB'nin OTP'ya uyumu için gerekli olan mevzuat

değişikliklerini yerine getirmesi gerekmektedir. Tek pazara adaptasyonu sağlayacak olan bu mevzuat uyum çalışmaları beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;

- GB'ye uyum,
- Malların serbest dolaşımına uyum,
- Sermayenin serbest dolaşımına uyum,
- Kişilerin serbest dolaşımına uyum
- Hizmetlerin serbest dolaşımına uyumdan oluşmaktadır.

Bu alanlarda gerekli uyum çalışmaların yerine getirilmesi sonucunda Türkiye'nin pazar payı genişleyecek ve ticari ilişkileri yoğunluk kazanacaktır. Bu da ülkemizin dış ticaret rakamlarına olumlu bir şekilde yansıtacaktır.

Türkiye'nin küreselleşen dünyanın gereklerine uygun olarak oluşan, yeni ticaret ortamından daha fazla pay alabilmesi için öncelikli olarak;

- Hedef sektörlerini belirleyerek teknolojik katma değeri yüksek olan ürünlere yönelmesi,
- Hedef pazarlarını belirleyerek komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerini arttırması,
- İmalat sanayisini modern bir yapıya kavuşturması,
- Türk mallarına karşı oluşan önyargının ortadan kaldırılması için yeniden güven tazeleyici politikaları uygulaması,
- Taşımacılık ve lojistik faaliyetlere önem vermesi,
- Elektronik ticaret alt yapısını oluşturması,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılması,
- Serbest bölgelerin yapısındaki eksiklikleri gidermesi gerekmektedir.

Bu önerilen politikaların hayata geçirilmesi halinde, Türkiye dünya ticaretinden bugün aldığından daha büyük bir pay alacaktır.

KAYNAKÇA

AKIN, Fethulah

2004 “Küreselleşme Kuzey-Güney ve Yoksulluk”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. Cilt:6 Sayı:2, 81-94.

AKKUZUGİL, Yüksel

2003 “Marka Alanındaki Gelişmelerin ve Markalı Ürünler İçin Pazara Giriş Stratejilerinin Türk Hazır Giyim Sektörü Açısından Analizi”, **Dış Ticaret Dergisi**. Yıl:8 Sayı:29, 1-18.

AKSOY, Müfit

2004 “Temel Teknolojilere Sahip Olmak Zorunluluktur”, **ASOMEDYA Dergisi**. Şubat, 19-20.

ALKİN, Erdoğan

1983 **Turkey’s International Economics Relations**. İstanbul: Güryay Yayınları.

AL-SANİE, A. ve A. MEİDAN

1998 “The Marketing Roles and Functions of Free Trade Zones (FTZS) in Emerging Markets and Transition Economies”, **Globalization The International Firm and Emerging Economies**. May, 151-161.

ATİK, Hayriye

2005 **Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü**. Ankara: Detay Yayınları.

AVRUPA BİRLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2003 “Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerindeki Gelişmeler ve AB ile Dış Ticaretimiz”, **Dış Ticaret Dergisi**. Yıl:8 Özel Sayı, 11-44.

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ

- 1999 **Türkiye 1999 İlerleme Raporu.** Ankara: Avrupa Birliği Yayınları.
- 2004 **Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu.** Ankara: Avrupa Birliği Yayınları.
- 2005 **Türkiye 2005 İlerleme Raporu.** Ankara: Avrupa Birliği Yayınları.

AYDIN, M., S. MERT ve S. KAYNAK

- 2003 **Ekonomik Rapor 2002.** Ankara: TOBB Yayınları.
- 2004 **Ekonomik Rapor 2003.** Ankara: TOBB Yayınları.
- 2005 **Ekonomik Rapor 2004.** Ankara: TOBB Yayınları.
- 2006 **Ekonomik Rapor 2005.** Ankara: TOBB Yayınları.

AYDIN, Nurhan

- 1997 **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler.** Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1002.

AYDIN, Senem

- 2002 **Türkiye'nin Tam Üyelüğünün Avrupa Birliği'ne ve Türkiye'ye Katkıları.** İstanbul: İKV Yayınları, Yayın No:168.

BAKKAL, Süreyya

- 1999 **Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesine İlişkin Sorunlar ve Çözümleri.** (Yayınlanmış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi.

BALASSA, Bela

- 1986 "Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açılma ve Döviz Kuru Politikaları", **Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.** Yayın No:1986/270, 151-176.

BAŞ, Şaban

2004 “Dış Ticaret ve Türkiye”, **ETSO Dergisi**. Yıl:6 Sayı:23, 34.

BEGG, D., S. FİSCHER ve R. DORNBUSCH

1994 **Economics**. London: McGraw-Hill Book Company (Forth Edition).

BİLİCİ, Nurettin

1996 **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

BULMER, S. ve A. SCOTT

1994 **Economics and Political Integration in Europe: Internal Dynamics and Global Context**. United States of America: Blackwell.

CANPOLAT, S. İbrahim

2002 **Avrupa Birliği**. İstanbul: Alfa Yayınları.

ÇAKIR, Coşkun

2000 “Tanzimat’tan Önce Osmanlı Devleti’nde Ticaretin Organizasyonu ve Tüccarlar”, **Çerçeve Dergisi**. Yıl: 8 Sayı:25, 40-52.

ÇALIŞKAN, Özgür

2005 “Dünya Ticaretinde 2004 Yılı Gelişmeleri ve 2005 Beklentileri”, **Dış Ticaret Dergisi**. Yıl:10 Sayı:34, 114-140.

ÇAMOĞLU, Ersin

1963 “Devletin Dış Ticarete Müdahalesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. Cilt:29, 620-660.

ÇARIKÇI, Emin

- 1996 **Türkiye’de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler.** Ankara: Adım Yayınları.
 2003 “Gümrük Birliği’nin Zararı 70 Milyar Dolar mı ?”, **Standart Dergisi.**
 Yıl:42 Sayı:501, 82-86.

DAWSON, Martin

- 2005 “AB’den Gümrük Birliğini Tamamlayın Uyarısı Geldi”, **Milliyet Gazetesi.**
 28 Ekim.

DEMİR, Gülten

- 1998 **Asya Krizi ve IMF.** İstanbul: Der Yayınları.

DİNLER, Zeynel

- 2001 **Bölgesel İktisat.** Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları (6. Basım).

DOĞAN, Tacettin

- 2000 “Türkiye’de Uygulanan Teknoloji Politikalarının İmalat Sanayi ve Dış
 Ticaret Üzerindeki Etkileri”, **İGEME Dergisi.** Yıl:4 Sayı:16, 96-106.

DOĞRUEL, Selma

- 1988 “Ortak Dış Ticaret Politikası ve Dünya Ülkeleri ile İlişkiler”, **Maliye ve
 Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu
 Başkanlığı.** Yayın No:1988/303, 107-124.

DOTTO, Steffano

- 2002 **Avrupa Birliği’nin Gümrük Birliği Malların Serbest Dolaşımı Ortak
 Ticaret Politikası ve Türkiye’nin Uyumu.** İstanbul: İKV Yayınları.

DPT

- 1995 **Türkiye- AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu Raporu.**
Ankara: DPT Yayınları.
- 2000 **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Avrupa Birliği ve Dış Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler.** Ankara:DPT Yayınları.
- 2004 **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri.** Ankara:DPT Yayınları.

DTM

- 1998 **İhracat Stratejisi 1998-2005.** Ankara: DTM Yayınları.
- 1999 **Avrupa Birliği ve Türkiye.** Ankara: Doğuşum Yayınları (4. Basım).
- 2000 “1980-1999 Döneminde Komşu Ülkelerle Olan ticaretimiz”, **Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler Dergisi.** Sayı:2, 41-58.
- 2001 “Ulaştırmanın Dış Ticaretimizdeki Lojistik Önemi”, **Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler Dergisi.** Sayı:5, 43-61.
- 2002a **Avrupa Birliği ve Türkiye.** Ankara: Doğuşum Yayınları (5. Basım).
- 2002b “Türkiye ve Dünyada Enerji Fiyatları”, **Türkiye ve Dünyada Ekonomik Gelişmeler Dergisi.** Sayı:11, 56-62.
- 2002c **Türkiye Dış Ticaret Stratejisi.** Ankara: DTM Yayınları.
- 2005 **Foreign Trade Outlook.** Ankara: DTM Yayınları.

EGE, Yavuz A.

- 1998 “Türkiye'nin Dış Ticaretinin Bugünü ve 21. Yüzyıla Doğru Muhtemel Gelişmeler”, **Dış Ticaret Dergisi.** Yıl:3 Özel Sayı, 1-26.

EKİN, Nusret

- 1999 **Küreselleşme ve Gümrük Birliği.** İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:1999-47.

EKOMA

- 2005 “Avrupa Birliği Yolunda Bir Viraj Daha Dönüldü”, **Ekoma Dergisi**. Bursa, 17-31.

EL-AGRAA M. Ali

- 2004 **The European Union Economics and Policies**. London:Financial Times Prentice Hall (Seventh Edition).

EMİL, M. Ferhat

- 2003 “2002 Yılı Programı: Koşullar ve Beklentiler”, **Avrupa birliğine giriş Sürecinde Balkanlarla İlişkiler ve Türkiye Ekonomisi**. Ankara: İmaj Yayınları, 19-47.

ERDOĞAN, E. ve M. ENER

- 2002 “Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’de Uygulanan İhracat Teşviklerinin Uyumsallaştırılması”, **İşletme İktisat ve Finans Dergisi**. Yıl:17 Sayı:196, 70-81.
- 2005 **Serbest Bölgeler**. Ankara: Nobel Yayınları.

ERGÜNAL, Mehmet

- 1997 **Türkiye-Avrupa Birliği Bütünleşmesinde Menşe Kuralları**. İstanbul: İKV Yayınları, Yayın No:145.

ERTÜRK, Emin

- 1991 **Para İkamesi**. Bursa: Uludağ Yayınları
- 2001 **Uluslararası İktisat**. İstanbul: Alfa Yayınları.

FINDIKÇI, Aydın

- 2005 “Ortaklık İlişkisi Çerçevesinde Türkiye-Avrupa Birliği Ticaretinin Gelişimi”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**. Yıl:20 Sayı:231, 33-56.

GRINT, Keith

1998 **Çalışma Sosyolojisi.** (Çev. Veysel Bozkurt, Burcu Çekmece ve Selda Gökten). İstanbul: Alfa Yayınları.

GÜLMEZ, Ahmet

2005 **Türkiye-Güney Kore Teknoloji Politikaları Tartışması.**
Sakarya: Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları.

GÜNGÖR, Hande

2001 “Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, **İKV Dergisi.**
Sayı:149, 48-81.

GÜREL, Nalan

2004 “Türkiye’nin Komşuları İle Olan Ticaret Rakamlarının Genel Bir Görünümü (2000-2003)”, **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar.** Yıl:41
Sayı:487, 28-41.

GÜVEN, T. Celal

1998 “Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü”,
Dış Ticaret Dergisi. Yıl:3 Özel Sayı, 26-41.

HİKMET, Selman

2002 “Komşu Ülkelere İhracatın Arttırılmasına İlişkin öneriler-Bulgaristan ve Romanya Örnekleri”, **İGEME Dergisi.** Yıl:6 Sayı:22, 50-55.

HOGENDORN, S. Jan

1992 **Economic Development.** New York: Horper Collins (Second Edition).

İhracat Dünyası

- 2002 “İhracatın Tarihi Gelişimi”, **İhracat Dünyası**. İstanbul: Dünya Basımevi Yayınları.

İKV

- 2003 **AB ve Türkiye-AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi**. İstanbul: İKV Yayınları, Yayın No:173.
- 2004 **Avrupa Birliği'nin Hizmetlerin Serbest Dolaşımı ve Bankacılık Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumu**. İstanbul: İKV Yayınları.

İnter Yatırım

- 2002 “Aylık Bakış”, **İnter Yatırım Dergisi**. Kasım, 6-8.

İTO

- 2003 **Türkiye Ekonomisinin Dünya Pazarlarında Oryantasyonu**. İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:2003-06.
- 2004 **AB Pazarında Başarılı Marka Yaratma ve Geliştirmede Yeni Yöntemler**. İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:2004-72.

İYİBOZKURT, M. Erol

- 1997 **Güncel Ekonomik Sorunlarımız**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları (4. Basım).

KALEMCI, Nail

- 2004 “Daha Yüksek İhracat Hedeflerine Yönelmeliyiz”, **ETSO Dergisi**. Yıl:6 Sayı:23, 38-41.

KARLUK, Rıdvan

- 2003 **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: Beta Yayınları (7. Basım).

KAYALAR, Tuncer

2004 “Ülkemiz Dış Ticaret Serüveni Uzun ama Başarı Öyküleri ile Dolu”, **ETSO Dergisi**. Yıl:6 Sayı:23, 18-21.

KEPENEK, Y. ve N. YENTÜRK

1999 **Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları (11. Basım).

KILIÇKAYA, Hüsamettin

2004 “Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**. Sayı:15, 15-22.

KINSMAN, F. ve N. EKŞİ

2002 **Avrupa Birliği'nin Kişilerin Serbest Dolaşımı Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumu**. İstanbul: İKV Yayınları.

KIZILOT, Ş., C. KILIÇ ve O. MÜDERRİSOĞLU

2006 **AB Yolunda Mali Dünyamız**. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Yayın No: 273.

KREININ, E. Mordechai

1995 **International Economics**. Orlando: Harcourt Brace College (Seventh Edition).

KUMBARACIBAŞI, Onur

1970 **Türkiye'nin Ortak Pazar ile Olan Dış Ticaretinin Yapısal Analizi**. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

KUTLU, Erol

1998 “Küreselleşme ve Etkileri”, **Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. Cilt:XIV Sayı:1-2, 363-387.

KUTLU, Rasim

2005 “Türkiye’de Uygulanan Dış Ticaret Politikaları (1923-2003)”, **Gümrükte Uzman Görüş Dergisi**. Yıl:4 Sayı:9-10, 45-77.

LAÇİNER, S., M. ÖZCAN ve İ. BAL

2004 **Türkiyeli Avrupa**. İstanbul: Hayat Yayınları.

LORDOĞLU, Kuvvet

1998 **Gümrük Birliği Sürecinin Bazı Etkileri Üzerine Bir İnceleme**. İstanbul: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayınları.

MAVİ, Rıdvan

1996 **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: İMKB Yayınları.

MANİSALI, Erol

2002 “AT ile Arabanın Yeri Değiştirildi”, **Ekonomik Denge Dergisi**. Sayı:47, 7-10.

MCGOWAN, Bruce

1981 **Economic Life in Ottoman Europe**. New York: Cabrige University.

MORGİL, Orhan

2003 “Türkiye-Avrupa Birliği Ekonomik İlişkileri”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. Cilt:5 Sayı:1, 103-116.

MOUSSIS, Nicholas

- 2004 **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi.** (Çev. Ahmet Fethi).
İstanbul: Mega Press Yayınları.

ÖZCAN, H. Avni

- 1998 “Dünden Bugüne Dış ticaretimizdeki Gelişmeler”, **Dış Ticaret Dergisi.**
Yıl:3 Özel Sayı, 41-77.

ÖZEN, Çınar

- 2002 **Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği ve Tam Üyelik Süreci Üzerine Etkileri.** İzmir: Hasan Ceylan Kitabevi Yayınları.

ÖZKAYA, S. Yasemin

- 2004 “Yenilenebilir Enerji Kaynakları”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi.** Sayı:14, 15-22.

ÖZTÜRK, Hüseyin

- 1998 “Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ülkemizde Uygulanan İthalat Politikalarına Genel Bir Bakış”, **Dış Ticaret Dergisi.** Yıl:3 Özel Sayı, 153-171.
2005 “Ülkemizin İzlediği ve/veya İzleyeceği Başlıca Ticaret Politikası Araçlarının İrdelenmesi”, **Dış Ticaret Dergisi.** Yıl:10 Sayı:34, 55-85.

PAKDEMİRLİ, Ekrem

- 2002 **Cumhuriyet Döneminin Ekonomik Büyüklükleri.** Ankara: TOBB Yayınları.

PAKSOY, H. M. ve S. PAKSOY

- 2000 **Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği.** Şanlıurfa: Özda Yayınları.

PAMUK, Şevket

2005 **Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500-1914)**. İstanbul: İletişim Yayınları.

PARASIZ, İlker

1997 **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları (6. Basım).

1998 **Makro Ekonomi**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları (7. Basım).

2003 **İktisada Giriş**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları (7. Basım).

2004 **Türkiye Ekonomisi**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

PASINETTI, L. LUIGI

1993 **Structural Economic Dynamics**. Cambridge: Cambridge University.

RAES, J. PIERRE

2002 **Avrupa Birliği'nin Sermayenin Serbest Dolaşımı Konusundaki Mevzuatı ve Türkiye'nin Uyumu**. İstanbul: İKV Yayınları.

SAATÇIOĞLU, C. ve R. KUTLU

2004 "Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı Üzerine Bir Uygulama", **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. Cilt:4 Yıl:4 Sayı:7, 141-157.

SEYİDOĞLU, Halil

2001 **Uluslararası Finans**. İstanbul: Güzem Yayınları.

SOĞUK, H. ve E. UYANUSTA

2004 **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi'ne Etkileri**. İstanbul: İKV Yayınları, Yayın No: 179.

SÖNMEZ, A. Ve H. AVDAN

- 2004 “Verimliliğin Önemi ve AB İş Geliştirme Merkezi/Kocaeli”, **1. KOBİ ve Verimlilik Kongresi Kitabı**. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

ŞAHİN, Hüseyin

- 1997 **İktisada Giriş**. Bursa Ezgi Kitabevi Yayınları.
2006 **Türkiye Ekonomisi**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

ŞAHİNÖZ, Ahmet

- 2004 “AB-Türkiye: Ticari İlişkiler ve Gümrük Birliği”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**. Yıl:19 Sayı:219, 28-46.

SCHILLER, R. Bradley

- 1991 **The Macro Economy**. United States of America: McGraw-Hill.

ŞEN, Ali

- 2003 “Türkiye’nin Ekonomik Entegrasyon Politikası”, **1980-2003 Türkiye’nin Dış Ekonomik Sosyal ve İdari Politikaları**. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

TAŞKIN, M. Murat

- 2003 “1923-2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Ticaret Politikaları”, **Dış Ticaret Dergisi**. Yıl:8 Özel Sayı, 131-153.

TEMEL, A., E. BOYAR ve Ş. SAYGILI

- 2002 “Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim (1946-1999)”, **Planlama Dergisi**. Özel Sayı, 49-77.

TERZİOĞLU, Bilge

- 2005 “İhracata Yönelik Bir Örgütlenme Stratejisi: Süreç Odaklı Model”,
İGEME Dergisi. Yıl:8 Sayı:28, 70-75.

TIKTIK, Ahmet

- 2005 “Yabancı Sermaye Geliyor”, **KobiEfor Dergisi**. Sayı:65, 16-19.

TOBB

- 2002 **Avrupa Birliği’ne Tam Üyeliğin Türk Ekonomisi’ne ve İş Dünyasına Etkileri**. Ankara: TOBB Yayınları.
- 2004a “Türkiye Ekonomisi Gümrük Birliğinden Etkilendi”, **Ekonomik Forum Dergisi**. Yıl:11, 49-53.
- 2004b **2004’ü Kazanmak İçin Hükümetin Yapması Gerekenler**. Ankara: TOBB Yayınları.

TORNA, Gökhan

- 2002 “AR-GE’nin Dış Ticaret Üzerindeki Yansımaları ve Ülkelerin Refah Düzeyleri Üzerindeki Etkisi”, **İGEME Dergisi**. Yıl:8 Sayı:28, 70-75.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

- 2005 “Türkiye’nin Hedefi Doğrudan Yatırım Amaçlı Sermaye”, **Türkiye Ekonomisi Dergisi**. Özel Sayı, 64-68.

TÜYEN, Zeki

- 1988 “Gümrük Birliği Olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu”, **Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu**. Yayın No:1988/303, 427-449.

UĞUR, Mehmet

- 2000 **Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi.** İstanbul: Everest Yayınları.

UYANUSTA, Esra

- 2003 **Avrupa Birliğinin Ortak Ticaret Politikası.** İstanbul: İKV Yayınları.

UZUNOĞLU, S., K. ALKİN, C. F. GÜRLESEL ve U. CİVELEK

- 2001 **Dış Rekabet Baskısı Altındaki Sektörlerde Maliyet Profili.** İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:2001-43.

VAROL, G. Müge

- 2003 “Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Kısa Tarihçesi”, **Dış Ticaret Dergisi.** Yıl:8 Özel Sayı, 153-171.

YELDAN, Erinç

- 2005 “İhracatın Önündeki Öncelikli Sorunlar”, **Türkiye Ekonomisi Dergisi.** Özel Sayı, 46.

YENAL, Oktay

- 1998 **İktisat Siyasası Üzerinde İncelemeler.** İstanbul: Kültür Yayınları.

YETKİN, M. Nuri

- 1998 “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Değerlendirilmesi”, **Dış Ticaret Dergisi.** Yıl:3 Özel Sayı, 84-107.

YILDIRIM, K. ve D. KARAMAN

- 2003 **Makroekonomi.** Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

YİĞİTGÜDEN, H. Yurdakul

1999 **Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları.** İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:1999-57.

YURDAKUL, E. M. ve F. ERDAL

2003 “Dış Ticaret Politikası”, **1980-2003 Türkiye’nin Dış Ekonomik Sosyal ve İdari Politikaları.** Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

YÜKSEL, A. Sait.

1976 **Türkiye ilişkileri Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu.** Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Yayın No:157/99.

YÜKSEL, Uğur

2004 “Sorunların Başında Ar-Ge Kültürünün Yetersizliği Gelmektedir”, **ASOMEDYA Dergisi.** Şubat, 21-22.

YÜLEK, Murat

2005 “Katma Değer Markalaşma Teknoloji Ar-Ge ve Beşeri Sermaye”, **Ekonomik forum Dergisi.** Yıl:12, Mayıs, 62-65.

ZENGİN, Ahmet

2003 “Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi.** Yıl:18 Sayı:203, 52-69.

<http://www.abinfoturk.net/news.asp?lang=0&mnID=15&ord=54&item=19022&subord=5> (21/01/2006).

<http://www.aso.org.tr/asomedyamayas2003/buyutecmayis2003.html> (16/09/2005).

http://www.avrupapostasi.org/280204_3.html (19/12/2005).

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98.html (12/01/2006).

http://www.canaktan.org/yeni_trendler/globalleşme/tehlike.htm (21/05/2006).
http://www.deltur.cec.ue.int/g_duzenli_rapor_2001_ozet.html (1) (28/07/2005).
http://www.deltur.cec.eu.int/i_gumruk_ticari.html (2) (26/07/2005).
<http://www.denizyatirim.com/reports/arastirmaraporlari/makroekonomi/ara11%C4%B1k.pdf> (03/01/2006).
http://www.dik.org.tr/genel/200539165717Cin_ismucu_maliyetleri2005.pdf
(13/02/2006).
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/1920don.htm> (1) (05/11/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/1939don.htm> (2) (08/11/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/Planli.htm> (3) (19/11/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/75yilbk/1980so.htm> (4) (27/11/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/ab/SonGelişmeler/ilerleme%20raporu/etki.doc>
(5) (26/12/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/IHR/sector/tekstil.htm> (6) (04/12/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem97/7.htm> (7) (17/12/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/Ekonomi/sayi12/ulsis.htm> (8) (24/12/2005).
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim98/trkdisktic.htm> (9) (05/01/2006).
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelişmeler/stratejidelgesi%202003.doc>
(1) (19/04/2005).
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/strateji/indxstr.htm> (2) (14/04/2005).
<http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2852.htm> (07/02/2006).
http://www.ihracatdunyasi.com/pazara_giris.html (11/02/2006).
http://www.isguc.org/are_view.php?ex=205 (1) (17/02/2006).
http://www.isguc.org/are_view.php?ex=86 (2) (20/02/2006).
<http://www.mmo.org.tr/muhendismakina/arsiv/2001/ocak/guncel.htm> (18/11/2005).
<http://www.mpm.org.tr/AB2004.pdf> (23/02/2006).
<http://www.treasury.gov.tr/YBS20060217.pdf> (20/02/2006).
<http://www.turkab.net/ab/gbetki2.htm> (16/10/2005).
http://www.turkishtime.org/ekim/6_1_tr.htm (28/12/2005).
[http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/02_032005\(3\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/02_032005(3).htm) (19/07/2005).
<http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/ticaridiplamasi/htm> (23/08/2005).

<http://www.unctad.org/Templates/Webflayer.asp?docid=6733&intItemID=152&lang=1> (10/03/2006).

<http://www.yatirimyap.com/disbank/Yeni%20yil%20Ozel.pdf> (27/09/2005).